

Proef ingediend met het oog op het behalen van de graad van
Master of Science in de Criminologische Wetenschappen

Een prospectief onderzoek naar de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis

Linde TILLEY

0537402

Academiejaar 2017-2018

Promotor: Vincent EECHAUDT

Jury: Esther JEHAES

Rechten & Criminologie

NEDERLANDSTALIGE SAMENVATTING

De huidige regering besliste om een pilootproject op te starten met transitiehuizen. Dit project is recentelijk opgenomen in Masterplan III waarin Koen Geens, geïnspireerd door vzw De Huizen, honderd plaatsen voorziet in transitiehuizen. Een transitiehuis is een detentiehuis waar gedetineerden pas aan het einde van de straf onder begeleiding samenwonen. Wanneer de regering had beslist om een pilootproject op te starten met detentiehuizen, die aan het begin van de detentieperiode starten, zou het volledige concept van vzw De Huizen uitgerold kunnen worden. De gedetineerde krijgt dan van bij aanvang een individuele planbegeleider die samen met de gedetineerde zijn of haar Oplossingsplan opstelt.

In de probleemstelling van dit onderzoek wordt aangetoond dat, tot op heden, er geen coherent model is gevonden om de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis te organiseren. In dit onderzoek wordt nagegaan hoe de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis georganiseerd kan worden, zodoende dat deze rekening houdt met de huidige knelpunten in de intramurale hulp- en dienstverlening. Deze centrale onderzoeksvraag wordt beantwoord door middel van een literatuuronderzoek en een empirisch onderzoek bestaande uit dertien semigestructureerde diepte-interviews met hulp- en dienstverleningsactoren uit het penitentiaire werkveld.

Uit de analyse van de resultaten blijkt dat vzw De Huizen in hun omschrijving van detentie vertrekt vanuit een wit blad, waardoor mogelijkheden worden gecreëerd om andere pistes te bewandelen. Transitiehuizen zijn niet langer gericht op veiligheid, waardoor het centraal stellen van de re-integratie mogelijk is. De drie principes van transitiehuizen, kleinschaligheid, nabijheid en differentiatie, worden als positief beschreven. Tevens blijkt dat de huisbegeleider en de individuele planbegeleider heel wat mogelijkheden creëren om te werken aan een individuele begeleiding van gedetineerden. Als belangrijke nuance wordt er aangehaald dat er wachtlijsten zullen zijn voor gedetineerden om toegang te krijgen tot een transitiehuis. Men geeft aan dat het een moeilijke discussie is om te bepalen welke gedetineerden als eerste toegang moeten krijgen. Tenslotte vinden de respondenten het belangrijk dat er voldoende middelen worden vrijgemaakt, zodat de opportuniteiten ook effectief in realiteit kunnen worden gerealiseerd.

Trefwoorden: transitiehuis, vzw De Huizen, hulp- en dienstverlening

ENGELSTALIGE SAMENVATTING

The present government decided to launch a pilot project with transition houses. The project was recently incorporated in Masterplan III in which Koen Geens, who was inspired by the non-profit organization "The Houses", provides a hundred places in transition houses. A transition house can be defined as a detention house in which collocation between detainees takes place at the end of their prison term. If the Government would have decided to set up the project with detention houses, which are initiated at the beginning of prison term, the complete concept of "the Houses" could be deployed. From the very start the detainee would then be assigned a personal planning coach who in collaboration with the detainee designs his or her Solution plan.

The issue in this research illustrates that currently no coherent template exists that facilitates the arrangement of care and assistance in transition houses. This research examines how such arrangement can be realized to the extent that the prevailing issues within intramural care and assistance are taken into account. The central research question will be answered by means of a literature study and an empirical study consisting of thirteen semi-structured in-depth interviews with individuals active in the field of care and assistance in the correctional workspace.

The analysis of the results reveals that "The Houses" defines the concept of detention as a blank page, enabling the possibility of pursuing different paths. Transition houses are no longer mainly focused on safety, which allows more emphasis on the reintegration of detainees. The three principles of transition houses, small-scaled, tailor made and integrated, received positive feedback from the respondents. Also, the house coach and the personal planning coach seem to provide a range of opportunities to work on the individual guidance of detainees. Furthermore it is highlighted that there is a waiting list for detainees to gain access to a transition house. The decision of which detainees should be given access first forms a disputed issue. Finally, respondents consider sufficient resources to be important as these are needed to actualize the opportunities.

Keywords: transition house, The Houses, care and assistance

DANKWOORD

Het schrijven van een masterproef kan je het beste vergelijken met een lange vliegtuigreis naar een mooie bestemming. De weg er naar toe wordt lang, maar de uiteindelijke bestemming maakt je gelukkig. Enkele tijd geleden begon ik met veel enthousiasme en gedrevenheid te zoeken naar een boeiend en actueel thema voor mijn masterproef. Na kennis te hebben gemaakt met vzw De Huizen, wou ik graag mijn masterproef doen rond 'kleinschalige detentiehuisen'. Uiteindelijk richtte deze masterproef zich op de organisatie van de hulp- en dienstverlening in een toekomstig transitiehuis. Tot nog toe was er geen coherent model gevonden om de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis te organiseren. Ik hoop alvast dat dit resultaat een mooie bijdrage kan leveren in de verdere ontwikkeling van hulp- en dienstverlening in transitiehuisen in België. Dit resultaat is mede tot stand gekomen dankzij de hulp van een aantal personen, waarvoor ik graag een oprechte bedanking wil uiten.

Allereerst wil ik mijn promotor, Vincent Eechaudt, bedanken. Dankzij zijn inzet en kritische blik kon ik mezelf uitdagen om van deze masterproef een onderzoek te maken waar ik fier over kan zijn. Bedankt om een oprechte interesse te tonen in mijn onderzoeksthema en om steeds klaar te staan om de nodige feedback te geven.

Verder wil ik Marjan Gryson bedanken. Samen met haar brainstormde ik over mogelijke interessante thema's voor mijn masterproef. Dankzij haar hulp kon ik een masterproef schrijven rond een actueel en boeiend thema en was ik steeds gemotiveerd om een mooi resultaat na te streven.

Vervolgens zou deze masterproef nooit tot stand gekomen zijn zonder de medewerking van de verschillende hulp- en dienstverleningsactoren. Bedankt voor jullie vriendelijke ontvangst, vlotte samenwerking en boeiende input. Het was opmerkelijk hoe gedreven jullie in het werkveld stonden.

Tenslotte wil ik mijn vrienden en familie bedanken voor de hulp die ik kreeg. Bedankt voor de tips en de nodige ontspanningsmomenten. In het bijzonder wil ik Tars, Chloë, Ireen en Jolien bedanken. Dankzij jullie steun vond ik steeds opnieuw de moed om me ten volle in te zetten. Ook naar mijn klasgenoten een oprechte bedanking toe om van mijn opleiding Criminologische wetenschappen een fijne periode te maken.

Linde Tilley

Mei 2015

INHOUDSOPGAVE

<i>Lijst van gebruikte afkortingen</i>	10
<i>Inleiding</i>	11
1. Probleemformulering	11
2. Relevantie	14
3. Vraagstelling	15
4. Structuur	15
<i>Deel 1 Literatuurstudie</i>	16
1. Re-integratie en wetenschappelijk onderzoek lopen hand in hand	16
1.1 Introductie.....	16
1.2 Re-integratie onder de loep genomen	16
1.3 Van nothing works naar what works.....	17
1.3.1 Positivistische school.....	17
1.3.2 Nothing works	18
1.3.3 What works	19
1.4 Risk-Need-Responsivity model.....	19
1.5 Kritische kijk op het effectiviteitsvraagstuk	21
1.6 Conclusie	22
2. Hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen	23
2.1 Introductie.....	23
2.2 Verwevenheid welzijn en justitie	23
2.3 Hulp- en dienstverleningsaanbod Vlaamse en Brusselse gevangenissen	24
2.3.1 Psychosociale Dienst	25
2.3.2 Justitieel Welzijnswerk	26
2.3.3 Volwassenonderwijs.....	26
2.3.4 Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding	28
2.3.5 De Rode Antraciet	28
2.3.6 Centra Geestelijke Gezondheidszorg	28
2.4 De aanwezige knelpunten binnen de praktijk van hulp- en dienstverlening	29
2.4.1 Intramurale hulpverlening	29
2.4.2 Intramurale dienstverlening.....	31
2.5 Conclusie	33

3. Vzw De Huizen nader bekeken	34
3.1 Introductie.....	34
3.2 Ontstaan en principes	34
3.3 Organisatie van detentie in detentiehuisen.....	36
3.3.1 De types detentiehuisen	36
3.3.2 Het Oplossingsplan.....	37
3.3.3 Het Personeelsplan	38
3.4 Pilotproject met transitiehuisen	39
3.5 Conclusie	41
 Deel 2 Empirisch onderzoek	 42
 1. Methodologisch onderzoeksdesign	 42
1.1 Onderzoekseenheden	42
1.2 Onderzoeksstrategie- en methode	44
1.2.1 Keuze onderzoeksstrategie	44
1.2.2 Uitvoering van de diepte-interviews.....	46
1.2.3 Analyse en verwerking van de diepte-interviews	46
1.3 Onderzoekslocatie.....	47
 2. Resultaten onderzoek	 48
2.1 Introductie.....	48
2.2 Architectuur en infrastructuur van de Belgische gevangenis en 2.2.1 Huidige Belgische gevangenis	48
2.2.2 Kleinschalige detentiehuisen als alternatief	50
2.3 Verwevenheid welzijn en justitie	56
2.3.1 Problemen en opportuniteiten	56
2.3.2 Spanningsveld emancipatie-beheersing	58
2.4 Personeelsverloop hulpverleningsactoren.....	67
2.4.1 Knelpunten huidige gevangenis.....	67
2.4.2 Opportuniteiten transitiehuisen	69
2.5 Bekendheid en bereikbaarheid hulp- en dienstverlening	70
2.5.1 Hulp- en dienstverleningsaanbod bekend maken.....	70
2.5.2 Taalbarrière	73
2.5.3 Opportuniteiten transitiehuisen	76
2.6 Wachtlijsten hulp- en dienstverlening	77
2.6.1 Wachtlijsten intramurale hulp- en dienstverlening	77
2.6.2 Wachtlijsten transitiehuisen	78
2.7 Conclusie	81

Deel 3 Algemene conclusie	83
Bibliografie	88
Wetgeving en regelgeving	88
Wetenschappelijke literatuur	88
Niet wetenschappelijke literatuur	96
Bijlagen	98
Bijlage 1 Voorbeeld van een Oplossingsplan	99
Bijlage 2 Mail respondenten	103
Bijlage 3 Interviewschema	104
Bijlage 4 Informed consent	108
Bijlage 5 Codeboom	109

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN

EBP	evidence-based practice
EBM	evidence-based medicine
RNR	Risk-Need-Responsivity
RCT	randomized controlled trials
GLM	Good Lives Model
PSD	Psychosociale Dienst van de gevangenis
JWW	Justitieel Welzijnswerk
CAW	Centrum Algemeen Welzijnswerk
CBE	Centrum voor Basiseducatie
CVO	Centrum voor Volwassenonderwijs
Vocvo	Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
CGG	Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg
PBA	penitentiaire bewakingsassistent
SURB	strafuitvoeringsrechtbank
DHQW	Detention-house Quality Wheel

INLEIDING

1. PROBLEEMFORMULERING

Onze samenleving is voortdurend in verandering. Binnen de strafuitvoering wordt sinds de tweede wereldoorlog steeds meer de nadruk gelegd op een menswaardige opsluiting en een diagnose en behandeling van de gedetineerden (Janssens, & Beyens, 2009, p. 12). De hedendaagse doelstellingen, met betrekking tot de strafuitvoering, worden geregeld in de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden van 12 januari 2005. Deze wet stelt dat een strafuitvoering gericht moet zijn op re-integratie, herstel, participatie, normalisering en responsabilisering (Janssens, & Beyens, 2009, pp. 12-13). Drie jaar na de Basiswet keurde de regering het Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden goed. Dit plan kiest voor een capaciteitsuitbreiding en een renovatie van de bestaande gevangenissen (Janssens, & Beyens, 2009, p. 6). Dit plan kon een opportuniteit zijn om de hedendaagse penologische visies in praktijk te brengen (Beyens, 2013, p. 21), maar kiest voor een expansionistisch beleid door massagevangenissen bij te bouwen (Daems, 2008, p. 68) die sterk lijken op de negentiende -eeuwse Ducpétiaux-gevangenissen (Janssens, & Beyens, 2009, p. 16).

Volgens De Meyer (2013, p. 43) is het denken over strafuitvoering veranderd, maar weerspiegelt de architectuur dit niet. Het merendeel van de gevangenissen in België zijn vandaag nog steeds stervormige Ducpétiaux-gevangenissen gebaseerd op het panopticon-model van Bentham. Het panopticon-model vertrekt vanuit het idee dat gedetineerden gedisciplineerd worden door een volledige controle vanuit het centrum van de gevangenis. Door het cirkelvormige gebouw kunnen vanuit het centrum de bewakers alle cellen in één oogopslag bekijken (Bentham, 1791, p. 5) Dit model heeft een economische baat: zo min mogelijk personeel inzetten voor zo veel mogelijk controle (Beyens, Gilbert, & Devresse, 2012, p. 5). In de negentiende eeuw was in België de eerste inspecteur-generaal van de gevangenissen Ducpétiaux. Hij vertrok vanuit het idee dat contact leidde tot criminaliteit. Via cellulaire afzondering zouden gedetineerden tot religieuze inkeer komen (Janssens, 2014, p. 85). Dit toont dat het denken rond 'straf' samenhangt met het toenmalige maatschappijbeeld: ongodsdienstigheid leidde tot criminaliteit (Coene, Dumortier, Huisman, Ruiters, & van Stokkom, 2013, p. 132). Vandaag is deze 'heilzame werking' gereduceerd tot een loutere veiligheidsaangelegenheid (Claus, 2013, p. 14).

Hans Claus (2013, p. 24), gevangenisdirecteur van de gevangenis in Oudenaarde, stelt dat deze op controle gerichte panoptische structuur het onmogelijk maakt om te werken aan een gedifferentieerde aanpak, een groepsgerichte en zelfs individuele begeleiding. Literatuur (Beyens, Gilbert, & Devresse, 2012, p. 6) toont aan dat er nood is aan het

uitbouwen van een gevangenis van de eenentwintigste eeuw die aansluit bij de hedendaagse doelstellingen van de Basiswet. Volgens Beyens (2013, p. 20) loopt het ontwerpen van een gevangenis samen met de doelstellingen van de strafuitvoering. Vanuit het normaliseringsprincipe is het dus belangrijk dat gevangenissen niet langer instellingen zijn die worden afgezonderd van de sociale wereld. Er moet nagedacht worden over een gevangenis waarbij gedetineerden worden aangemoedigd om zich voor te bereiden op het vrije leven door actief te zijn, deel te nemen aan projecten, te werken, te leren en opleidingen te volgen (Beyens, 2013, pp. 20-23).

Kortom: er moet nagedacht worden over een gevangenisarchitectuur die beter aansluit bij de hedendaagse noden en visies. In maart 2011 startte het project 'Gedifferentieerde strafuitvoering' onder de vleugels van de Liga voor Mensenrechten (Claus, 2013, p. 9). Uit dit project ontstond vzw De Huizen, met Hans Claus als drijvende kracht. Vzw De Huizen streeft naar een hervorming van de Belgische detentie op basis van drie principes: kleinschaligheid, differentiatie en nabijheid. Zij willen de grote massagevangenissen vervangen door honderden kleine detentiehuisen. Gedetineerden wonen samen in huizen van een 10-tal personen en werken hier aan hun re-integratie in de samenleving door middel van het Oplossingsplan (Claus, Beyens, De Meyer, Gryson, & Naessens, 2013, pp. 35-36; Claus, 2013a, p. 8).

Nationale en internationale literatuur (Johnsen, Granheim, & Helsegen, 2008; Janssens, & Beyens, 2009; Beyens et al., 2012; Owers, 2009) tonen aan dat opsluiting in 'kleine' gevangenissen beter is dan opsluiting in de massa, aangezien ze zorgen voor een beter klimaat. Maar uit literatuur blijkt echter dat er geen eenduidige definitie bestaat van wat kleinschalige gevangenissen zijn. Vzw De Huizen wil gedetineerden laten samenwonen per tential (Claus et al., 2013, p.36), maar er zijn ook andere definities over 'kleinschalige' gevangenissen. Zo zien Johnsen et al. (2008) in hun onderzoek naar de kwaliteit van het leven in de gevangenis een kleine gevangenis als een gevangenis met maximum 50 gedetineerden. Dit onderzoek (Johnsen et al., 2008, p.3) concludeert dat kleine gevangenissen (max 50 gedetineerden) beter scoren dan grotere gevangenissen (meer dan 50 gedetineerden). De kwaliteitsindicatoren die werden bevraagd waren onder andere het aantal zelfmoorden, rechtvaardigheid, gelijke behandeling, het gebruik van controle en automutilatie. Verder stellen Beyens et al. (2012, p. 7) dat het bouwen van grote gevangenissen niet strookt met de visie en noden van ervaringsdeskundigen. Grote gevangenissen moeten vermeden worden, want ze zorgen enerzijds voor een koele en harde sfeer en anderzijds is er in deze gevangenissen minder persoonlijk contact tussen de gedetineerden en de penitentiaire bewakingsassistenten (Verder: PBA's) (Beyens et al., 2012, p. 8). Het onderzoek van Beyens et al. (2012, p. 9) pleit voor leefeenheden van maximaal 15 gedetineerden om het 'massale' aspect te doorbreken. Tenslotte stellen

Janssens en Beyens (2009, p. 12) dat een grote panopticongevangenis de samenleving afschrikt door de hoge muren, wachttorens, prikkeldraad en gigantische poorten. In deze massagevangenissen primeert veiligheid en dit geeft de indruk dat een gedetineerde gevaarlijk is en moet worden afgezonderd ter bescherming van de maatschappij (Claus, 2013b, p. 14). Nochtans vragen de ambities van de Basiswet niet om een gevangenisregime met als hoofddoel de bescherming van de maatschappij (Janssens, & Beyens, 2009, pp. 12-13).

Vzw De Huizen pleit voor een volledige vervanging van alle huidige gevangenissen door detentiehuisen (Gryson, Rasschaert, & Wouters, 2017, p. 15). In deze detentiehuisen staat niet de bescherming van de maatschappij, maar de re-integratie centraal. De huidige regering, onder toezicht van Minister van Justitie Koen Geens (CD&V), besliste om een pilootproject op te starten met transitiehuisen (vzw De Huizen, 2017, p. 3). De werkgroep strategie van vzw De Huizen (2017, p. 3) omschrijft een transitiehuis als volgt: "Transitiehuisen zijn detentiehuisen die zich specialiseren in de intensieve voorbereiding op de reclassering van gedetineerden, door hen geleidelijk te integreren in de samenleving op vlak van werk, wonen, sociaal netwerk en persoonlijke en maatschappelijke oriëntatie in de ruimste zin van het woord". Het verschil tussen een detentiehuis en een transitiehuis is belangrijk voor dit onderzoek. Transitiehuisen zijn plaatsen waar gedetineerden aan het einde van hun straf onder begeleiding samenwonen (Geens, 2017b, n.p.). Detentiehuisen daarentegen zijn plaatsen waar gedetineerden vanaf het begin van de detentieperiode onder begeleiding samenwonen (Project Gedifferentieerde Strafvuiging en Detentie, 2012, p. 10).

Het pilootproject is enerzijds goed nieuws, want dit betekent dat de eerste detentiehuisen, onder de vorm van een transitiehuis, in België binnenkort gerealiseerd zullen worden. Maar tot nog toe is er geen coherent model gevonden om de hulp- en dienstverlening binnen een transitiehuis te organiseren. Deze masterproef heeft als doel een prospectief onderzoek te voeren naar de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. Hierbij wordt er specifiek gefocust op de aanwezige knelpunten in het huidige aanbod van hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen.

2. RELEVANTIE

De criminologische relevantie van dit onderzoek is aanzienlijk: de eerste detentiehuisen in België zullen binnenkort gerealiseerd worden onder de vorm van transitiehuisen (vzw De Huizen, 2017, p.3). Deze keuze houdt een reëel risico in: de gedetineerde krijgt niet van bij aanvang een individuele planbegeleider die doorheen alle stadia van de re-integratie hem of haar begeleidt. Wanneer de regering had beslist om een pilootproject op te starten met detentiehuisen, die aan het begin van de detentieperiode starten, zou het volledige concept van vzw De Huizen uitgerold kunnen worden. De gedetineerde krijgt dan van bij aanvang een individuele planbegeleider die samen met de gedetineerde zijn of haar Oplossingsplan opstelt (Claus et al., 2013, p. 38).

De wetenschappelijke relevantie uit zich door het gebrek aan onderzoek: tot nog toe is er geen coherent model gevonden om op een gepaste manier de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis te organiseren zodoende dat deze rekening houdt met de huidige knelpunten. De omschrijving van vzw De Huizen omtrent de organisatie van hulp- en dienstverlening is op basis van detentiehuisen gedurende de volledige detentieperiode. Dit onderzoek tracht een concreter beeld te scheppen van hoe de organisatie van hulp- en dienstverlening dient te verlopen in transitiehuisen waar gedetineerden pas aan het einde van de straf verblijven. Bovendien heeft de geboorte van de eerste transitiehuisen in België een verantwoording aan de samenleving en aan de politiek: ze dienen bij te dragen aan de recidivevermindering (Geens, 2015, n.p.).

Verder stelt de synthesesnota (2012, p. 17) van 'vzw De Huizen' dat een wetenschappelijke begeleiding bij detentie-invulling en -begeleiding noodzakelijk is om weerstanden van de publieke opinie te beperken. Deze masterproef is relevant aangezien het een wetenschappelijke kijk geeft omtrent het zoeken naar de gepaste organisatie van de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. Deze vraag naar wetenschappelijk onderzoek is vandaag steeds vaker prominent aanwezig in het zoeken naar succesvolle re-integratieve programma's die recidivecijfers doen dalen en zo de veiligheid van de maatschappij garanderen (Nuytiens, 2007, p. 43). Deze effectiviteitsvraag, dat gebaseerd is op het evidence-based denken, heeft zijn ingang gevonden binnen de hulp- en dienstverlening via de subsidiërende overheden. Deze overheden willen garanties voor een effectieve en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening om subsidies toe te kennen (Van der Lans, 2012, p. 225). De centrale onderzoeksvraag moet kritisch bekeken te worden in dit onderzoek, aangezien hulp- en dienstverlening een complexe praktijk is en niet louter gereduceerd kan worden tot het toepassen van richtlijnen op basis van wetenschappelijk onderzoek (De Smet, 2010, p. 73).

3. VRAAGSTELLING

De probleemstelling en doelstelling van dit onderzoek resulteren in volgende centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek: "Hoe kan de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis georganiseerd worden zodoende dat deze rekening houdt met de huidige knelpunten?".

Om tot een beantwoording van deze centrale onderzoeksvraag te komen dienen volgende vier deelvragen onderzocht te worden:

- Wat zegt wetenschappelijk onderzoek over de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden?;
- Wat zijn de aanwezige knelpunten in het huidige aanbod van intramurale hulp- en dienstverlening?;
- Wat is de visie van vzw De Huizen met betrekking tot de organisatie van detentie in detentiehuisen?; en
- Hoe kunnen de aanwezige knelpunten met betrekking tot de intramurale hulp- en dienstverlening aangepakt worden in de oprichting van een transitiehuis?

4. STRUCTUUR

De structuur van dit onderzoek volgt de opbouw van de vier deelvragen. Ten eerste omvat dit onderzoek een inleiding waarin het opzet, de relevantie, de vraagstelling en de opbouw wordt geschetst. Vervolgens omvat het **eerste deel** een overzicht van relevante literatuur met betrekking tot het thema van dit onderzoek. Deze literatuurstudie beantwoordt de eerste drie deelvragen en valt dus uitéén in drie hoofdstukken: wetenschappelijk onderzoek in het kader van de re-integratie van gedetineerden, de hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen en de organisatie vzw De Huizen nader bekeken. Het **tweede deel** beschrijft het gevoerde empirisch onderzoek. Enerzijds wordt het methodologisch onderzoeksdesign toegelicht. In dit hoofdstuk wordt de keuze voor de onderzoekseenheden, de onderzoeksstrategie en -methode en de onderzoekslocatie geëxpliciteerd. Er wordt hier eveneens een kritische blik geworpen op het methodologisch onderzoeksdesign. Anderzijds wordt er een antwoord geformuleerd op de vraag naar hoe de aanwezige knelpunten met betrekking tot intramurale hulp- en dienstverlening kunnen aangepakt worden in een transitiehuis. In het tweede hoofdstuk worden met andere woorden de resultaten besproken van het empirisch onderzoek waarin actoren uit het werkveld kwalitatief bevraagd werden. Het **derde deel** omvat de algemene conclusie, waarin een antwoord tracht geformuleerd te worden op de verschillende deelvragen en de centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek.

DEEL 1 LITERATUURSTUDIE

1. RE-INTEGRATIE EN WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK LOPEN HAND IN HAND

1.1 INTRODUCTIE

Sinds de opkomst van de what works-ideologie in de criminologie staat het zoeken naar succesvolle hulp- en dienstverleningsinterventies ter bevordering van de re-integratie van gedetineerden steeds meer centraal (Cullen, & Gendreau, 2001, p.330). Bonta (2002, p.32) stelt dat een succesvolle re-integratie gericht moet zijn op een behandeling in plaats van bestraffing. Op basis van wetenschappelijk onderzoek wordt er nagegaan welke interventies werken en welke niet (Christiaens, Geluyckens, Enhus, & Dumortier, 2009, p.37). Bij deze manier van denken staat de term 'evidence-based' centraal, die stelt dat een interventie volgens wetenschappelijk onderzoek effectief moet zijn (Kuiper, Verhoef, de Louw, & Cox, 2004, p. 20). Deze manier van denken wordt steeds belangrijker omdat de samenleving de veiligheid wil garanderen en de recidivecijfers wil doen dalen (Nuytiens, 2007, p. 43). Dit hoofdstuk wil het ontstaan van dit what works-discours voor het zoeken naar effectieve re-integratieve programma's duiden en er een kritische kijk op werpen.

1.2 RE-INTEGRATIE ONDER DE LOEP GENOMEN

Uit literatuuronderzoek blijkt dat een succesvolle re-integratie vaak gekoppeld wordt aan het begrip 'desistance'. Over wat het begrip 'desistance' juist inhoudt, bestaat er geen eenduidigheid (Christiaens et al., 2009, p. 40). Maruna ziet re-integratie als het proces om desistance te bereiken (Daems & Robert, 2010, p. 25). Een gedetineerde bereikt desistance als hij geen nieuwe feiten meer pleegt (Maruna, 2003, pp. 17-29). Vaillant (2005, p. 411) daarentegen stelt dat desistance niet gelijk is aan het niet meer plegen van delicten maar een proces is waarbij het criminele pad wordt verlaten.

Literatuur (McNeill, 2012) over re-integratie toont echter aan dat een succesvolle re-integratie ruimer dient bekeken te worden dan enkel het proces om desistance te bereiken. McNeill (2012, p. 1) vertrekt vanuit een interdisciplinair perspectief van re-integratie. Hij (2012, p. 22) maakt een onderscheid tussen vier vormen van re-integratie bij gedetineerden. Volgens hem (2012, p. 1) focust het bereiken van desistance zich te veel op psychologische veranderingen op individueel niveau. Naast deze veranderingen zijn ook judiciële, morele en sociale re-integratie essentieel. Judiciële re-integratie kijkt naar het belang van hoe bepaalde beperkingen verbonden aan het strafblad worden weggewerkt. Verder betreft morele re-integratie het herstel van de veroordeelde met de samenleving

en het slachtoffer. Tenslotte kijkt sociale re-integratie of de veroordeelde opnieuw als volwaardig lid van de samenleving wordt opgenomen (McNeill, 2012, p. 22).

Re-integratie als doelstelling staat centraal in de Belgische regelgeving over strafuitvoering. Ten eerste stelt de Basiswet dat een strafuitvoering gericht moet zijn op re-integratie. Artikel 38 van de Basiswet, waarin omschreven staat dat een gedetineerde recht heeft op een individueel detentieplan, wil deze doelstelling bewerkstelligen. Het individueel detentieplan wil de re-integratieve strafdoelstelling individualiseren en omschrijft het detentietraject van de gedetineerde vanaf dag één (Callens et al., 2005, p. 148). Meer dan tien jaar na de Basiswet, is dit artikel nog steeds niet geïmplementeerd (Snacken, 2015, p. 183). Verder stelt de wet op de externe rechtspositie in artikel 48 dat gedetineerden moeten werken aan hun sociaal reclasseringsplan (Wet van 17 mei 2006, art. 48). Het sociaal reclasseringsplan is het middel om het doel 're-integratie' te bereiken en de recidive te beperken. In dit reclasseringsplan wordt gefocust op de drie W's: woonst, werk (dagbesteding) en welzijn (begeleiding of behandeling) (Scheirs, 2014a, p. 136). Daarnaast stelt ook het Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening het belang van re-integratie centraal (Janssens & Nuyts, 2000, p. 44). Het plan stelt dat een gedetineerde recht heeft op maatschappelijke hulp- en dienstverlening. Dit moet de gedetineerden helpen voorbereiden op hun terugkeer naar de samenleving (De Koster, 2017, p. 619).

1.3 VAN NOTHING WORKS NAAR WHAT WORKS

Tot de jaren '60 vertrok de positivistische criminologie vanuit optimisme: de oorzaken van criminaliteit konden aangepakt worden door middel van effectieve interventies (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 315). Vanaf de jaren '70 veranderde deze optimistische visie naar een pessimistische visie waarin de nothing works-ideologie centraal stond. Deze ideologie stelde dat hulp- en dienstverlening geen effect hebben op de re-integratie van gedetineerden (Martinson, 1974, p. 25). Tenslotte groeide het what works-discours sinds de jaren '90 steeds meer aan belang en wil de criminologie wetenschap gebruiken om criminaliteit op te lossen en een succesvolle re-integratie te garanderen door middel van hulp- en dienstverlening (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 331).

1.3.1 POSITIVISTISCHE SCHOOL

Aan het begin van de 20^e eeuw werd de criminologie gedomineerd door de positivistische school (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 315). Lombroso was hiervan de grondlegger en vertrok vanuit het idee dat criminaliteit in het bloed zit. Een geboren crimineel kon verklaard worden door te zoeken naar atavistische kenmerken zoals een asymmetrisch gezicht, meerdere tenen of een grote kaak (Lombroso, 1895, p. 42). Ondanks deze ideeën uiteindelijk werden verworpen, bleven de algemene principes van het positivisme bestaan. Deze ideologie bestond uit vijf grote principes. Het eerste en meest belangrijke principe

was dat criminologen geloven dat criminaliteit oorzaken heeft die verklaard konden worden door middel van wetenschappelijk onderzoek. Het bestrijden van criminaliteit moest evidence-based zijn. Ten tweede diende de opgelegde straf aan de veroordeelde effectief te zijn voor de re-integratie. Het derde principe stelde dat criminaliteit duidelijke oorzaken heeft, waardoor interventies gericht moesten zijn op het aanpakken van deze oorzaken. Het vierde principe stelde dat criminaliteitscontrole op een rationale manier diende te gebeuren. Tenslotte dienden de interventies aangepast te zijn aan het individu, aangezien de oorzaken van criminaliteit voor elke dader verschillend waren (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 315).

Het boek '*Principles of Criminology*' (1939) van Sutherland is een bekend voorbeeld van de positivistische criminologie. Het voorwoord van het boek begint met de zin: "*A science of criminology is greatly needed both for satisfactory understanding [of crime] and for adequate control*". Het idee dat criminaliteitsbestrijding *evidence-based* moest zijn, kwam hier duidelijk naar voren. Verder stelde Sutherland (1939, p. 558) vast dat er een groot aantal recidivisten zijn. Volgens hem (1939, p. 594) is een opsluiting ineffectief, aangezien het de onderliggende problemen van criminaliteit niet aanpakt. De positivistische school meende dat wanneer een re-integratief programma niet effectief bleek te zijn, het programma onvoldoende gebaseerd was op wetenschappelijke kennis (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 318). Deze visie vertrok vanuit optimisme: re-integratie kon mogelijk gemaakt worden door kennisconstructie (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 314).

1.3.2 NOTHING WORKS

In 1974 verscheen het befaamde werk van Martinson over de effectiviteit van re-integratieve programma's in de gevangenis (1974, p. 24). Martinson (1974, p. 22) stelde vast dat ondanks re-integratie en het belang van evidence-based werken steeds meer aan betekenis groeide, er weinig empirische kennis was over succesverhalen of mislukkingen. De literatuur die reeds bestond, gaf geen beoordeling over de effectiviteit (Martinson, 1974, p. 23). De focus in zijn literatuuronderzoek lag op recidivecijfers, volgens Martinson (1974, p. 24) gaf dit het meeste directe resultaat weer of interventies effectief zijn. Het onderzoek van Martinson stelde vast dat re-integratieve programma's geen effect hadden op de recidivecijfers. Hij (1974, p. 25) formuleerde dit als volgt: "*the rehabilitative efforts that have been reported so far have had no appreciable effect on recidivism*". Dit werk had een grote invloed op de positivistische ideologie binnen de criminologie. De optimistische visie werd vervangen door een pessimistische visie die stelde dat 'nothing works' (Cullen, & Gendreau, 2001 p. 314). Volgens Cullen en Gendreau (2001, p. 322) zou dit werk voor de traditionele positivistische criminologie kunnen gebruikt worden als bewijs dat re-integratieve programma's op onvoldoende wetenschappelijk onderzoek waren gebaseerd,

maar de positivistische criminologie werd steeds minder belangrijk en criminologen werden steeds meer geïnspireerd in het bewijzen dat niets werkt.

1.3.3 WHAT WORKS

Terwijl sociale wetenschappers de nothing works ideologie omarmden, kwam er kritiek vanuit de Canadese (en andere) psychologen. De psychologie gelooft dat gedragsverandering bij individuen mogelijk is en dat interventies dit kunnen bewerkstelligen (Lipsey & Wilson, 1993, p. 1182). Bij interventies concentreren psychologen zich op het individu, waardoor voor hen de individuele verandering van de dader en niet de structurele verandering van de gevangenisdynamieken, hun grootste zorg is (Cullen, & Gendreau, 2001 p. 329). Vanaf de jaren '90 vond deze what works benadering opnieuw meer zijn ingang binnen de criminologie, aangezien er heel wat onderzoeken waren die stelden dat de Canadese psychologen wel gelijk hadden en programma's effectief konden leiden tot een recidivevermindering (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 330). De what works ideologie lijkt sterk op de ideeën van de positivistische criminologie. De kern van het idee is dat wetenschap kan zorgen voor verandering (Cullen, & Gendreau, 2001, p. 331).

Het discours van evidence-based practice (EBP) binnen de hulp- en dienstverlening is voortgekomen uit evidence-based medicine (Verder: EBM) dat ontstaan is binnen de geneeskunde. EBM werd toen gedefinieerd als het gebruik maken van wetenschappelijke bewijzen bij beslissingen over een patiënt (Sackett, Rosenberg, Gray, Haynes, & Richardson, 1996, p. 71). Toch stellen Sackett et al., (1996, p. 72) dat EBM niet mag gezien worden als een *'cookbook medicine'*, aangezien het bewijsmateriaal moet geïntegreerd worden met de eigen expertise en de keuze van de patiënt. Binnen de hulpverlening heeft het evidence-based denken zijn ingang gevonden via de subsidiërende overheden. Deze overheden willen garanties voor een kwaliteitsvolle hulpverlening (Van der Lans, 2012, p. 225). Een interventie moet volgens wetenschappelijk onderzoek effectief te zijn (Kuiper et al., 2004, p. 20). Termen verbonden aan managementtechnieken zoals procedures, taken en verantwoordelijkheden worden steeds belangrijker (Van der Laan, 2006, p. 21).

1.4 RISK-NEED-RESPONSIVITY MODEL

Volgens Andrews, Bonta en Wormith (2011, p. 735) wordt het Risk-Need-Responsivity (RNR)-model beschouwd als het meest effectieve model voor de re-integratie van gedetineerden. Wetenschappers zoals Ward en Maruna (2007, p. 74) en Ward, Melser en Yates (2007, p. 209) stellen dat het RNR-model gebaseerd is op wetenschappelijk onderzoek met een sterke empirische basis. Het RNR-model werd voor het eerst geformuleerd in 1990 door Andrews, Bonta en Hoge (1990, p. 20). Het model wil re-integratie mogelijk maken

aan de hand van drie principes: risicofactoren, behoefte en responsiviteit. Het eerste principe stelt dat overtreders moeten onderworpen worden aan een risicobeoordeling dat gebaseerd is op betrouwbare instrumenten, zodat overtreders met een hoger risicoprofiel ook een intensievere behandeling krijgen. Het tweede principe stelt dat de behandeling gericht moet zijn op de criminogene behoeften van de dader, dit zijn de problemen aangehaald door de persoon zelf zoals middelenmisbruik. Tenslotte stelt het derde principe dat het behandelingsprogramma moet aangepast zijn aan de leerstijl en de beperkingen van de veroordeelde, waardoor een individuele behandeling noodzakelijk is (Andrews et al., 2011, p. 735). Kortom: Bonta en Andrews (2007, p. 11) stellen dat het risicoprincipe bepaalt *wie* er moet worden behandeld (veroordeelden met een hoog risico), het behoefteprincipe stelt vast *wat* moet worden behandeld (criminogene behoeften) en het responsiviteitsprincipe helpt te bepalen *hoe* iemand moet worden behandeld.

Het eerste principe, dat de risicofactoren omvat, kan onderverdeeld worden in twee componenten: enerzijds wordt het crimineel gedrag voorspeld en anderzijds dient de behandeling afgestemd te worden op het risiconiveau. Ondanks deze laatste component logisch lijkt, is dit het volgens Bonta en Andrews (2007, p. 9) niet altijd in de praktijk. Er is een druk om vooral middelen te investeren in veroordeelden met een laag risico, aangezien zij vaak meer gemotiveerd zijn om te voldoen aan de behandelingsvereisten. Nochtans toont wetenschappelijk onderzoek aan dat dit een nefast effect kan hebben. Zo vonden Bonta, Wallace-Capretta en Rooney (2000, p. 325) in een evaluatie van een Canadees programma aan de hand van een experimenteel design dat 15% van de veroordeelden met een laag risico, die een lage behandeling kregen, recidiveren. Wanneer diezelfde doelgroep een intensieve behandeling kreeg, was het recidivecijfer 32%. Hetzelfde onderzoek toonde omgekeerde resultaten aan bij veroordeelden met een hoog risico. Wanneer deze doelgroep geen intensieve behandeling kreeg, was het recidivecijfer 51%. Dit tegenover 32% wanneer ze wel een intensieve behandeling kreeg.

Ondanks uit literatuur (Andrews et al., 2011, p. 735) blijkt dat het RNR-model wordt omschreven als effectief voor de re-integratie van gedetineerden, zijn er ook wetenschappers die er kritiek op uiten. Ward en Stewart (2003) zijn hiervan een voorbeeld. Ze (2003, p. 142) stellen dat er een te sterke focus is op criminogene behoeften, waardoor menselijke behoeften zoals vriendschap, liefde, zelfrespect en seksuele bevrediging worden genegeerd. Wanneer iemand deze menselijke behoeften bereikt, is het volgens hen vanzelfsprekend dat de criminogene behoeften zullen afnemen. Uit deze visie is het Good Lives Model (GLM) ontstaan, als alternatief op het RNR-model (Andrews et al., 2011, p. 736). Ook Rovers (2012, p. 13) stelt dat er in het zoeken naar effectieve programma's te veel gefocust wordt op de criminogene behoeften. Bovendien wordt de preventie van

criminaliteit vooral onderzocht door criminologen, waardoor het volgens hem logisch is dat ze hun aandacht hierop vestigen.

1.5 KRITISCHE KIJK OP HET EFFECTIVITEITSVRAAGSTUK

Allereerst moet de effectiviteit van de behandelingsprogramma's voor de re-integratie van gedetineerden kritisch bekeken te worden. Ondanks programma's vaak als effectief worden omschreven, is dit behandelingseffect slechts klein. Binnen het EBM wordt de effectiviteit vastgesteld door middel van een kritisch onderzoek: gerandomiseerd dubbelblind onderzoek (*randomized controlled trials*, RCT). Dit soort onderzoek beantwoordt de vraag of een behandeling zinvol is door te werken met een interventiegroep en een controlegroep (Rovers, 2012, p. 9). Het onderzoek van Weisburd, Lum en Petrosino (2001, p. 50) gaat na wat de relatie is tussen het onderzoeksopzet en de resultaten binnen criminologisch onderzoek. Ze komen tot de conclusie dat het onderzoeksopzet wel degelijk een invloed heeft: hoe kritischer het onderzoek, en dus sterker neigt naar een RCT, hoe kleiner het behandelingseffect. 37% van de kritische onderzoeken tonen een behandelingseffect in de gewenste richting, dit tegenover 65% procent bij de andere onderzoeken (Weisburd et al., 2001, p. 61). Ze (2001, p. 66) concluderen dat hoe zwakker een onderzoeksopzet is, hoe groter de kans is op een positief behandelingseffect.

Verder stelt Rovers (2012, p. 12) dat de behandelingseffecten van programma's weinig van elkaar verschillen. Dit zou vooral van toepassing zijn op psychotherapeutische interventies. Het onderzoek van Wampold et al. (1997) brengen dit in kaart. De *dodo bird conjecture* stelt dat wanneer psychotherapeutische interventies worden vergeleken, er geen verschillen zijn (Wampold et al., 1997, p. 203). Wampold et al. (1997, p. 206) hebben dit onderzocht door primaire kwantitatieve onderzoeken met elkaar te vergelijken. Ze (1997, p. 203) komen tot de conclusie dat er geen verschil is in behandelingseffect bij psychotherapeutische interventies.

Tenslotte wordt er bij onderzoeken naar de effectiviteit vooral gefocust op de vraag 'What works?', maar niet enkel 'Wat werkt?' geldt als bron voor evidence, ook de ervaringen en de skills van de professionals spelen een rol (Gray, Plath, & Webb, 2009, p. 5). McNeece en Thyer (2004, p. 9) omschrijven het evidence-based denken binnen hulpverlening aan de hand van drie kenmerken: gebruik maken van relevant wetenschappelijk onderzoek, gebruik maken van je opleiding, ervaringen en expertise én rekening houden met de verwachtingen van de cliënt. McNeece en Thyer geven hierdoor een nuance aan het evidence-based denken, aangezien niet enkel 'Wat werkt?' als bron geldt voor evidence, maar ook 'Wie werkt?'. Echter stellen Gray et al. (2009, p. 4) dat er binnen de hulpverlening te veel gefocust wordt op wat werkt. Wanneer iets werkt, wordt het opnieuw toegepast in gelijkaardige situaties. Volgens Van Yperen (2012, p. 79) overstijgt de waarde van een

goede professional het evidence-based beleid. Ook De Smet (2010, p. 73) omschrijft dat hulpverlening geen werktuigelijk of programmeerbaar werk is, maar dat het een opdracht is dat staat of valt met de inzet, creativiteit en de relationele vaardigheden van de professional. Verder stellen Hilarski en Wodarski (2001, p. 21) dat de vertrouwensrelatie een cruciaal element is. Hulpverleners die echtheid en empathie tonen, leggen de basis voor een effectief resultaat.

1.6 CONCLUSIE

Dit hoofdstuk toont aan dat de vraag naar effectieve re-integratieve interventies bij gedetineerden en wetenschappelijk onderzoek hand in hand lopen. De subsidiërende overheden willen garanties voor een kwaliteitsvolle en effectieve hulp- en dienstverlening. Deze garanties worden verkregen door op basis van wetenschappelijk onderzoek na te gaan welke interventies werken en welke niet. Re-integratieve programma's dienen dus evidence-based te zijn. Dit what works-discours stelt dat criminologen geloven dat de oorzaken van criminaliteit kunnen verklaard en aangepakt worden. Toch is het belangrijk om ook kritisch te kijken naar dit discours aangezien niet enkel 'Wat werkt?' belangrijk is, maar ook 'Wie werkt?'. De skills en de vaardigheden van de professional bepalen mee of een interventie effectief is. Verder blijkt uit literatuur dat het behandelingseffect vaak klein is en dat de behandelingseffecten tussen verschillende interventies vaak weinig van elkaar verschillen.

Ook deze masterproef kadert binnen een what-works discours: op basis van een empirisch onderzoek wordt er nagegaan hoe de hulp- en dienstverlening volgens actoren uit het penitentiaire werkveld kan georganiseerd worden in een transitiehuis. Het transitiehuis wordt beschouwd als een 'interventie' die effectief is voor de re-integratie van gedetineerden. Maar uit het hierboven beschreven hoofdstuk blijkt dat het belangrijk is om ook steeds kritisch te kijken naar deze effectiviteit. In het volgende hoofdstuk wordt nagegaan hoe de hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen wordt georganiseerd. Deze hulp- en dienstverlening stelt de re-integratie van gedetineerden centraal.

2. HULP- EN DIENSTVERLENING IN DE VLAAMSE EN BRUSSELSE GEVANGENISSEN

2.1 INTRODUCTIE

Ten eerste wil dit hoofdstuk de verwevenheid tussen welzijnswerk en justitie duiden. In de Vlaamse en Brusselse gevangenis zijn de Vlaamse gemeenschap en justitie samen verantwoordelijk voor een veilige, humane en op sociale re-integratie gerichte invulling van de gevangenisstraf (Tournel, & Snacken, 2008, p. 9). Ten tweede wordt het structurele aanbod van de intramurale hulp- en dienstverlening omschreven. Tenslotte worden de knelpunten met betrekking tot de praktijk van de hulp- en dienstverlening in gevangenis toegelicht. Aangezien er slechts een beperkt aantal en niet recente onderzoeken zijn die deze knelpunten in kaart brengen, moet de relevantie en betrouwbaarheid steeds kritisch bekeken te worden.

2.2 VERWEVENHEID WELZIJN EN JUSTITIE

Door de tweede staatshervorming in 1980 werden de bevoegdheden inzake 'bijstand aan personen' overgeheveld naar de gemeenschappen. De Vlaamse gemeenschap diende voortaan in te staan voor de hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenis (Wet van 8 augustus 1980, art.5). Een veilige, humane en op sociale re-integratie gerichte invulling van de gevangenisstraf werd een gedeelde verantwoordelijkheid van justitie en de Vlaamse gemeenschap (Tournel, & Snacken, 2008, p. 9). Dit zorgde in praktijk voor een spanningsveld tussen justitie en welzijnswerk, aangezien de finaliteit van beide verschillend is. Justitie is gericht op het algemeen belang en stelt de bescherming van de samenleving via orde en veiligheid centraal, terwijl welzijnswerk gericht is op het individueel belang en werkt aan de ontplooiing en welzijnsbevordering van de gedetineerden (Meyvis, 2002, p. 304). Dit wordt ook het spanningsveld emancipatie-beheersing genoemd (De Koster, 2017, p. 636).

Voor de totstandkoming van een autonoom welzijnswerk in de Vlaamse en Brusselse gevangenis, deden er zich enkele belangrijke ontwikkelingen voor in verschillende fasen. Allereerst werd in 1994 de samenwerking tussen justitie en de Vlaamse gemeenschap verankerd in het Samenwerkingsakkoord inzake sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie (28 februari 1994). Het akkoord stelde dat beiden instaan voor de organisatie van intramurale hulp- en dienstverlening. Deze gezamenlijke opdracht wordt echter wel uitgevoerd met een duidelijke rolverdeling. De Psychosociale Diensten (Verder: PSD), verbonden aan justitie, staat in voor de begeleiding van het detentietraject en geeft advies inzake de strafuitvoering, terwijl de diensten van het Justitieel Welzijnswerk (Verder: JWW), verbonden aan de

gemeenschappen, het reclasseringstraject begeleiden (Van Haegendoren, Lenaers, & Valgaeren, 2001, p. 3).

Twintig jaar na de staatshervorming keurde de Vlaamse regering het Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden goed. Dit plan maakte voor het eerst een duidelijke omschrijving van de missie, doelstellingen en krachtlijnen van het Vlaamse beleid (Interdepartementale Commissie, 2000). Het plan stelt rechtsburgerschap centraal: gedetineerden behouden hun rechten en dus ook het recht op hulp- en dienstverlening (De Koster, 2017, pp. 622-623). De missie van het Strategisch Plan stelt dat elke gedetineerde en zijn directe sociale omgeving recht hebben op een integrale en kwaliteitsvolle hulp- en dienstverlening (Janssens & Nuyts, 2000, p. 47).

De praktijken van het Strategisch Plan werden op 8 maart 2013 verankerd in het Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening. De integratie en participatie in de samenleving na de detentieperiode bevorderen, is één van de doelstellingen omschreven in art. 4 van het Decreet (Decreet van 8 maart 2013, art. 4). Eén van de grote kritieken op het Decreet is dat er te weinig middelen zijn om deze ambitieuze doelstellingen te bereiken. Volgens Paterson (2013, p. 22) is het onrealistisch om te verwachten dat er voldoende middelen worden vrijgemaakt om deze doelstellingen te bereiken, waardoor er duidelijke prioriteiten moeten gesteld worden. Ook de Strategische Adviesraad Welzijn, Gezondheid en Gezin (2012, p. 6) drukt zijn bezorgdheid uit over de beperkte middelen.

2.3 HULP- EN DIENSTVERLENINGSAANBOD VLAAMSE EN BRUSSELSE GEVANGENISSEN

Door de tweede staatshervorming van 1980 werd hulpverlening een bevoegdheid van de gemeenschappen, maar justitie bleef verantwoordelijk voor bevoegdheden die nauw aansluiten bij de uitvoering van de strafrechtelijke beslissingen. Concreet betekende dit dat het sociaal werk enerzijds wordt voorzien door de PSD van de gevangenis die vallen onder de bevoegdheid van justitie. Anderzijds wordt de vrijwillige hulpverlening voorzien door de diensten van de gemeenschappen. Deze diensten werken los van justitie en stellen vertrouwelijkheid, vrijwilligheid en beroepsgeheim als uitgangspunten centraal (Naessens, Adouane, Raeymaeckers, 2017, p. 28).

Het Samenwerkingsakkoord stelt dat justitie en de gemeenschappen een duidelijke rolverdeling hebben. Enerzijds staat de PSD in voor de begeleiding van het detentietraject (Decoene, 2017, p. 584). Anderzijds bevinden zich vanuit de Vlaamse gemeenschap enkele structureel verankerde beleidsdomeinen binnen de gevangenis, die instaan voor het reclasseringstraject (Van Haegendoren et. al 2001, p. 3). Naast dit structurele aanbod, zijn er tal van andere organisaties en personen die mee instaan voor de hulp- en dienstverlening in de gevangnissen, zoals vzw Touché (vorming rond agressie) en Mediator (forum voor herstelrecht en bemiddeling) (De Koster, 2017, pp. 628-632). In dit

hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de structureel verankerende hulp- en dienstverleningsorganisaties in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen.

2.3.1 PSYCHOSOCIALE DIENST

Aan iedere Belgische gevangenis is er een Psychosociale Dienst verbonden. De PSD bestaat uit een multidisciplinair team dat advies geeft over de uitvoering van vrijheidsberovende straffen en gedetineerden begeleidt bij hun reclassering (Naessens et al., 2017, p. 28). Uit de missieverklaring van de PSD kunnen we drie belangrijke taken onderscheiden. Ten eerste verleent de PSD een adviserende medewerking ten aanzien van de uitvoering van vrijheidsberovende straffen en maatregelen. Ten tweede heeft de PSD een begeleidende taak waarbij maatschappelijke assistenten en psychologen de gedetineerden helpen voorbereiden bij hun re-integratie. Ten derde verleent de PSD haar medewerking aan een rechtsconforme, veilige en humane uitvoering van vrijheidsberovende straffen en maatregelen (Decoene, 2017, p. 584). Uit het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001, p. 77) blijkt dat hun tijd vooral gaat naar de adviesverlenende taken wegens tijdstekort.

Volgens Decoene (2017, p. 587) is 'de PSD als leverancier van informatie' een correcte omschrijving. Wanneer gedetineerden aankomen in de gevangenis, volgt er een onthaalgesprek (in principe binnen de 48 uur). Dit onthaal brengt de leefsituatie, het netwerk en eventuele sociale criminogene domeinen in kaart. Dit gesprek is in principe de start van het detentietraject van de gedetineerde (Decoene, 2017, p. 587). Ook volgens Hermans (2007, n.p.) zou dit onthaalgesprek het begin van de begeleiding van de gedetineerde moeten vormen waarbij specifieke aandacht wordt besteed aan het minimaliseren van de detentieschade en het maximaliseren van re-integratie. In praktijk resulteert dit onthaal in een verslag dat niet wordt geïntegreerd in het detentietraject (Decoene, 2017, p.5 88).

Aangezien het volgende psychosociaal verslag van de gedetineerde pas wordt opgemaakt wanneer de gedetineerde een aanvraag doet voor een strafuitvoeringsmodaliteit (Decoene, 2017, p. 588), kunnen we ons de vraag stellen of het onthaalgesprek dus wel effectief de start van de begeleiding vormt. Bij dit psychosociaal verslag wordt er een psychosociaal advies opgesteld op basis van gesprekken met gedetineerden, eventueel een psychodiagnostisch onderzoek en soms ook een analyse van het gerechtelijk onderzoek (Decoene, 2017, p. 588). Dit advies levert informatie over de achtergrond van de gedetineerde en zijn problematiek. Deze informatie helpt de SURB om de tegenindicaties af te wegen en het reclasseringsplan van de gedetineerde te evalueren (Scheirs, 2014b, p. 223).

2.3.2 JUSTITIEEL WELZIJNSWERK

Het Justitieel Welzijnswerk is verbonden aan het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) (De Koster, 2017, p. 629). In elke Vlaamse en Brusselse gevangenissen is er een dienst JWW actief. Het JWW staat in voor de sociale hulp- en dienstverlening aan gedetineerden en hun nabestaanden met het oog op hun sociale re-integratie. Het JWW heeft drie opdrachten: preventie en beleidssignalering, onthaal en begeleiding van gedetineerden, en onthaal en begeleiding van nabestaanden van gedetineerden (Van Campfort, Demeersman, & Nuyts, 2009, p. 2).

In het Strategisch Plan krijgt het JWW twee belangrijke functies toegekend: trajectbegeleiding en organisatie-ondersteuning (De Koster, 2017, p. 629). De opdrachten van de trajectbegeleider worden omschreven als het informeren van de gedetineerden over het hulp- en dienstverleningsaanbod, hen oriënteren en motiveren en hen doorverwijzen en opvolgen. Deze opdrachten voert het JWW uit in afstemming en overleg met de PSD (Hellemans et al., 2008, p. 12). Daarnaast staat de organisatie-ondersteuner in voor de praktische coördinatie van de hulp- en dienstverlening (Hellemans et al., 2008, 102).

Uit het onderzoek van Nassens, Adouane en Raeymaeckers (2017, p. 32) naar het JWW in de gevangenissen van Brussel, blijkt dat de leden vooral werken vanuit een generalistisch perspectief. Trajectbegeleiders van het JWW komen in aanraking met heel wat verschillende problemen van gedetineerden. Afhankelijk van de noden van de cliënt neemt de hulpverlening een grotere variatie aan. Het JWW biedt laagdrempelige hulpverlening aan waarbij rekening wordt gehouden met de noden van de cliënt en indien nodig wordt er doorverwezen naar de gepaste dienst (Naessens et al., 2017, p. 33). De trajectbegeleiders nemen verschillende rollen op: informatieverstrekker, bemiddelaar en/of sleutelfiguur. Als informatieverstrekker geven ze informatie over andere organisaties en gaan indien nodig de hulpvraag kaderen en staven naar deze organisaties. Als bemiddelaar bemiddelen ze tussen de cliënt en de diensten en worden hierbij de verwachtingen en mogelijkheden verduidelijkt. Als sleutelfiguur is het JWW een aanspreekfiguur voor andere diensten (Naessens et al., 2017, pp. 35-36).

2.3.3 VOLWASSENONDERWIJS

In de Vlaamse en Brusselse gevangenissen wordt onderwijs aangeboden in samenwerking met de Centra voor Basiseducatie (Verder: CBE) en de Centra voor Volwassenonderwijs (Verder: CVO) (Vlaamse gemeenschap, 2010, p. 12). De coördinatie van het volwassenonderwijs in de gevangenissen gebeurt door het Vlaams ondersteuningscentrum voor het volwassenenonderwijs (Vocvo) (Crevits, 2017, n.p.).

Enerzijds houdt het CBE zich vooral bezig met het verbeteren van de basisvaardigheden van gedetineerden, gesitueerd op het niveau van de lagere school en de eerste graad secundair onderwijs (Centrum voor Basiseducatie, n.d., n.p.). Deze basisvorming heeft als doel om het maatschappelijk functioneren te verbeteren of een verdere opleiding te kunnen volgen (Vlaamse gemeenschap, 2010, p. 12). Verder werkt het CBE met een Open Leercentrum waar gedetineerden op eigen tempo via de computer cursussen volgen op het vlak van taal, rekenen, computer en sociale vaardigheden (Tournel & Snacken, 2009, p. 39). Anderzijds biedt het CVO opleidingen aan betreffende verschillende studiegebieden zoals keuken, elektriciteit of groenzorg (Vlaamse gemeenschap, 2010, p. 12). De doelstellingen van het CVO is de integratie en participatie na de detentieperiode bevorderen, de zelfontplooiing van de gedetineerden stimuleren, de kans op herval beperken en het herstel met het slachtoffer en de samenleving stimuleren ("Vocvo: gedetineerden", n.d., n.p.).

Daarnaast kunnen gedetineerden hun secundair diploma behalen via de examencommissie. Gedetineerden leggen dan examens af voor alle vakken die voorkomen in het programma van de examencommissie. Ze kunnen deze examens afleggen in de gevangenis. Verder biedt de Open Universiteit academische diplomaprogramma's aan. De Open Universiteit is een erkende Nederlandse instelling voor hoger onderwijs. Gedetineerden verkrijgen dan wel een Nederlands diploma, maar kunnen dat laten omzetten naar een Vlaams equivalent (Tournel & Snacken, 2009 p. 45). Naast dit structurele aanbod, bestaan er ook een aantal kleinere lokale initiatieven. Het pilootproject 'Muren worden Deuren' in de gevangenis van Brugge is hiervan een voorbeeld. Dit project is een samenwerking met hotelschool Spermalie waarin 16 gedetineerden de kans krijgen om opgeleid te worden tot gecertificeerde grootkeukenmedewerkers (Bauwens, 2015, n.p.).

Wat betreft onderwijs, is ook vzw Klasbak een belangrijke organisatie aangezien ze fundeert als een netwerk voor educatie in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen (Stuurgroep volwassenonderwijs, 2012, n.p.). Zij willen de samenhang tussen verschillende organisaties ondersteunen. Voor hen is een detentieomgeving een leeromgeving die zo veel als mogelijk moet aansluiten bij de levensstandaarden van de buitenwereld. Om een optimaal leerklimaat te creëren is een optimaal leefklimaat nodig. Hiervoor is het belangrijk dat gedetineerden kunnen gebruik maken van de diensten uit de vrije samenleving ("Basisvisie Klasbak", n.d., n.p.).

2.3.4 VLAAMSE DIENST VOOR ARBEIDSBEMIDDELING EN BEROEPSOPLEIDING

De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (Verder: VDAB) helpt werkzoekenden via een gepaste begeleiding in hun zoektocht naar een geschikte job. Zodra de vrijheid van een gedetineerde in het zicht komt, hebben ook zij recht op gepaste begeleiding. In elke Vlaamse en Brusselse gevangenis is er een VDAB-detentieconsulent aanwezig om deze dienstverlening te waarborgen. Gedetineerden leren om te solliciteren, op zoek te gaan naar een geschikte job en inzicht te krijgen in hun eigen kennis en vaardigheden (Vlaamse gemeenschap, 2010, p. 13). Goethals et al. (2003, p. 114) stelt dat er wordt gestreefd om voor iedere werkzoekende een individueel traject op maat uit te stippelen. Om een toeleiding naar werk mogelijk te maken worden er verschillende stappen doorlopen: oriëntering, vooropleiding, beroepsopleiding, werkervaring, sollicitatietraining, arbeidsbemiddeling en follow-up. Van zodra de gedetineerde is klaargestoomd voor de arbeidsmarkt, gaat de VDAB-detentieconsulent op zoek naar geschikte vacatures. Hierbij moet er zowel rekening gehouden worden met de voorkeuren van de gedetineerde als met de voorwaarden opgelegd door justitie (Van Wanzelee, 2009, n.p.).

2.3.5 DE RODE ANTRACIET

De Rode Antraciet is een organisatie die een kwalitatief, toegankelijk en afgestemd groepsaanbod van sport en cultuur in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen voorziet (De Rode Antraciet vzw, 2017, p. 1). Deze organisatie is ontstaan vanuit een fusie tussen vier organisaties die elkaar hadden ontmoet op de werkvloer. Ze kozen voor de naam 'De Rode Antraciet' omdat het verwijst naar een gloeiend stukje kool: licht en warmte in een duistere en koude omgeving (De Rode Antraciet vzw, 2015b, n.p.). De doelstelling van de organisatie is een groepsaanbod voorzien voor gedetineerden om zo de ruimte te geven voor engagement, zelfontplooiing en sociale verbinding (De Rode Antraciet vzw, 2015a, n.p.). De Rode Antraciet wil de participatie van de gedetineerden in hun directe sociale omgeving bevorderen (Vander Laenen, & Polfliet, 2010, p. 120). Deze organisatie werkt met cultuur- en sportfunctionarissen die het aanspreekpunt zijn voor sport en cultuur in de gevangenissen (De Rode Antraciet vzw, 2017, p. 1).

2.3.6 CENTRA GEESTELIJKE GEZONDHEIDSZORG

De Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (Verder: CGG) bieden zowel psychiatrische als psychotherapeutische hulpverlening aan (Vlaanderen, n.d., n.p.). Ze staan open voor alle problemen die nood hebben aan gespecialiseerde zorg (Kaesemeans, 2014, p. 5). Een CGG bestaat uit een multidisciplinair team van psychiaters, psychologen en maatschappelijk werkers (Vlaanderen, n.d., n.p.). De forensische zorg die aangeboden wordt door een CGG in de gevangenis kan zowel bestaan uit verplichte hulpverlening in

het kader van een gerechtelijke maatregel als vrijwilliger hulpverlening. De initiële doelstelling was de behandeling van daders van seksuele delinquenten. Sinds 2008 kreeg het CGG een bijkomende subsidiëring van de Vlaamse gemeenschap om geestelijke gezondheidszorg aan te bieden aan gedetineerden op alle mogelijke terreinen (Kaesemeans, 2014, p. 6).

De forensische zorg die geboden wordt door een CGG in een gevangenis kan bestaan uit drie luiken: brede forensische zorg, hulpverlening in het kader van het Samenwerkingsakkoord seksuele delinquenten en hulpverlening in het kader van het Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden (CGG Vlaams Brabant Oost vzw, n.d., n.p.). Twee vaak gehanteerde modellen zijn het RNR-model en het GLM (zie hoofdstuk 1) (Kaesemeans, 2014, p. 7).

2.4 DE AANWEZIGE KNELPUNTEN BINNEN DE PRAKTIJK VAN HULP- EN DIENSTVERLENING

2.4.1 INTRAMURALE HULPVERLENING

Intramurale hulpverlening bevat hulpvragen over problemen van verschillende aard zoals gedragsproblemen, gezondheidsproblemen en problemen met relaties (Morgan, Steffan, Shaw, & Wilson, 2007, p. 1183). Hulpverlening wordt volgens Van Haegendoren et al. (2001, p. 36) als belangrijker gepercipieerd door de gedetineerden dan dienstverlening. De gedetineerden kijken naar dienstverlening vooral vanuit het idee van een zinvolle dagbesteding. Wat betreft de hulpverlening, zijn de PSD en het JWW twee belangrijke diensten binnen de Vlaamse en Brusselse gevangenissen.

Het JWW wordt over het algemeen positiever gepercipieerd door de gedetineerden dan de PSD (Hellemans et al., 2008, p. 104). Toch moet deze uitspraak enigszins genuanceerd te worden, want onderzoek in de gevangenis van Antwerpen toont aan dat gedetineerden eerder over hun problemen 'willen' praten met de PSD (Brosens, De Donder, & Verté, 2013, p. 97). Het JWW is verbonden aan beroepsgeheim en heeft dus geen meldingsplicht, hierdoor zijn de relaties gebaseerd op een positieve vertrouwensrelatie (Van Haegendoren et al., 2001, p. 77). Maar uit het onderzoek van Hellemans et al. (2008, p. 106) blijkt dat de PSD-medewerkers het positieve van het beroepsgeheim nuanceren, vermits het volgens hen kan zorgen voor problemen i.v.m. veiligheid, het wordt ingeroepen om zich positief te profileren en het de samenwerking bemoeilijkt. Ondanks blijkt uit literatuur dat de PSD-medewerkers enkele problemen aanhalen, ervaren de trajectbegeleiders beroepsgeheim niet als een probleem (Hellemans et al., 2008, p. 104). Reflecties over het beroepsgeheim tonen aan dat deze discussie samenhangt met de rolverdeling: PSD is gericht op de bescherming van de maatschappij en stelt veiligheid centraal, terwijl het JWW het welzijn van het individu centraal stelt en dus ook zijn beroepsgeheim (Meyvis, 2002, p. 304).

Diegene die het JWW kennen, evalueren de dienst als positief (Van Haegendoren et al., 2001, p. 77). Het woord 'kennen' wordt hier bewust gebruikt, omdat uit het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001, p. 82) blijkt dat slechts 28,1% van de gedetineerden het JWW kennen. Bovendien is het voor gedetineerden vaak onduidelijk wat hun rol is. Ook het onderzoek van Hellemans et al. (2008, p. 88) stelt vast dat een groot percentage van de gedetineerden niet weet waar ze terecht kunnen met problemen: van 26,5% bij neerslachtigheid tot 41% bij problemen met de partner. Daarenboven concluderen Brosens et al. (2013, p. 98) in hun onderzoek in de gevangenis van Antwerpen dat een vierde van de respondenten niet weet met wie ze over problemen kunnen praten. Dit toont aan dat niet enkel het JWW vrij onbekend is, maar ook de andere diensten waar gedetineerden terecht kunnen. Echter heeft het JWW een onafhankelijke positie ten aanzien van justitie, wat door de gedetineerden als positief wordt ervaren (Van Haegendoren et al., 2001, p. 84). Om de bekendheid van het JWW te vergroten, kan het dus positief zijn als ze deze rol benadrukt.

Verder vormt het verloop bij de PSD en het JWW een ander probleem. Het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001, p. 84) stelt vast dat medewerkers bij de PSD vaak onervaren zijn en nog een weg moeten zoeken binnen de penitentiaire hulpverlening. Bovendien is er een tekort aan personeel, waardoor het moeilijk is om een efficiënte en effectieve hulpverlening uit te bouwen met voldoende deskundig personeel. Het onderzoek van Hellemans et al. (2008, p. 116) daarentegen toont echter aan dat niet enkel de PSD te kampen krijgt met dit soort problemen, ook de trajectbegeleiders van het JWW kennen een personeelsverloop. Reflecties over deze problemen, stellen vast dat hierdoor de samenwerking tussen de PSD en het JWW onder druk komt te staan. Hellemans et al. (2008, p. 114) menen dat de samenwerking hierdoor kan gereduceerd worden tot het louter maken van pragmatische afspraken.

De samenwerking tussen de PSD en het JWW loopt niet altijd van een leien dakje. Nochtans is de samenwerking essentieel, aangezien het hulpverleningstraject, opgesteld door het JWW, afgestemd moet worden op het penitentiair traject, opgesteld door de PSD (Hellemans et al., 2008, p. 110). Volgens Claus (2013b, p. 13) moet er een betere samenwerking zijn tussen hulp verlenen en controleren. Hij stelt dat gedetineerden vandaag worden geconfronteerd met enerzijds het JWW en anderzijds de PSD zonder duidelijk samenwerking. Verder meent hij dat deze bevoegdheidsverdeling ervoor zorgt dat gedetineerden langer in detentie blijven en de begeleiding wordt uitgesteld. Deze polarisering van straf en hulpverlening zorgt voor een focus op veiligheid en orde (Claus, 2013b, p. 15). Het welzijnswerk werkt onafhankelijk van justitie (Van Haegendoren et al., 2001, p. 84), maar toch is het volgens De Koster (2017, p. 636) steeds meer een verlengstuk van justitie. Ook Roose en Bouverne-De Bie (2008, p. 2) stellen dat we moeten

oplekken dat het welzijnswerk zich niet instrumenteel laat inschakelen om de strafrechtelijke doelstellingen te bereiken. Binnen het welzijnswerk wordt de controle- en beschermingsfunctie ten aanzien van crimineel gedrag steeds belangrijker, waardoor de individuele benadering op de achtergrond verdwijnt (De Koster, 2017, p. 636). Deze focus op controle en bescherming hangt samen met het groeiend belang van veiligheid en risicobeheersing (Roose & Bouverne-De Bie, 2008, p. 2). Bovendien blijkt dat het welzijnswerk slechts over beperkte budgetten beschikt en voor een groot deel afhankelijk is van de *goodwill* van justitie, waardoor dit een afhankelijkheidspositie te weeg brengt (Hellemans et al., 2008, p. 122).

Volgens Hellemans et al. (2008, p. 114) is wederzijds respect belangrijk voor een betere samenwerking: zo kan de PSD bij het onthaalgesprek de gedetineerden inlichten over het bestaan van trajectbegeleiding. Ook *good practices* uit andere gevangenissen kunnen dienen als inspiratiebron voor een betere samenwerking, zoals het gebruik van een gezamenlijk elektronisch dossier (Hellemans et al., 2008, p. 116).

2.4.2 INTRAMURALE DIENSTVERLENING

De doelstelling van intramurale dienstverlening is het verbeteren van de maatschappelijke positie van de gedetineerden middels een vormingsaanbod (Van Haegendoren et al., 2001, p. 39). De dienstverlening tracht deze doelstelling te verwezenlijken door het inzetten van organisaties op verschillende terreinen zoals de VDAB die de gedetineerden helpen zoeken naar werk, het CBE en her CVO die onderwijs waarborgen, en De Rode Antraciet die de participatie van de gedetineerden en zijn directe sociale omgeving bevorderen (De Koster, 2017, pp. 630-632).

Gedetineerden percipiëren dienstverlening vooral als een zinvolle dagbesteding, omdat het de sleur van steeds opgesloten te zitten doorbreekt (Van Haegendoren et al., 2001, p. 41). Toch blijkt uit internationaal onderzoek dat er ook heel wat andere positieve effecten aan verbonden zijn. Zo stellen Hall en Killacky (2008, pp. 312) vast dat onderwijs in de gevangenis een positieve invloed heeft op een succesvolle re-integratie. Ook deelname aan sportactiviteiten heeft heel wat voordelen: Martos-García, Devís-Devís en Sparkes (2009, p. 83) concluderen dat sportactiviteiten zowel fysieke als psychosociale 'therapeutische' effecten hebben zoals minder stress.

Wat betreft sport, hebben gedetineerden volgens de Basiswet recht op twee uur sport per week (De Basiswet van 12 januari 2005, art. 79). Onderzoek (Brosens et al. 2013, p. 43) naar het sportaanbod in de gevangenis van Antwerpen toont aan dat dit niets steeds gegarandeerd wordt, waardoor er gewerkt wordt met wachtlijsten. Het probleem van wachtlijsten bevindt zich volgens nationale en internationale literatuur (Brosens et al., 2013, p. 92; Schlesinger, 2005, p. 237; Hellemans et al., 2008, p. 91) ook bij andere

activiteiten in gevangenissen. Het idee van de wachtlijsten wordt in het onderzoek van Tournel en Snacken (2008, p. 102) enigszins genuanceerd, aangezien blijkt dat heel wat cursussen niet volledig 'bezet' zijn.

De vraag naar sport is groter dan het aanbod en bovendien beschikt de gevangenis van Antwerpen slechts over een kleine fitnesszaal (Brosens et al. 2013, p. 43). Ook het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001, pp. 40-41) stelt vast dat de infrastructuur van de gevangenissen een belangrijk knelpunt is voor het organiseren van activiteiten, aangezien er te weinig gemeenschapsruimtes zijn waar deze georganiseerd kunnen worden. Het aantal gespreksruimtes, leslokalen, groepsruimtes en sportinfrastructuur bepalen het aanbod van zowel hulp- als dienstverlening (De Koster, 2017, p. 638). Uit het onderzoek van Naessens et al. (2017, p.41) blijkt dat de omstandigheden in de gevangenis als belemmerende factor wordt aangegeven. Het aanbod moet aangepast worden aan de gevangeniscontext en dat blijkt niet evident te zijn. Hierdoor is het werk vaak tijdrovend en inefficiënt omdat de hulp- en dienstverlening bijvoorbeeld niet steeds toegang heeft tot een gesprekslokaal, een telefoon en/of een computer. Het onderzoek van Tournel en Snacken (2008, p. 102) stelt daarentegen dat er op activiteiten slechts een beperkt aantal wordt toegelaten wegens veiligheidsredenen en dus niet enkel om architecturale redenen. Naast de architectuur, spelen ook het gebrek aan informatie over inschrijvingen en voorkeur voor andere activiteiten een rol (Brosens et al. 2013, p. 71; Hellemans et al., 2008, p. 91).

Naast het gebrek aan beschikbare ruimtes en informatie spelen ook andere redenen een rol. Uit het onderzoek van Hellemans et al. (2008, p. 92) blijkt dat volgende zaken een rol spelen voor de niet-deelname aan onderwijsactiviteiten: gebrek aan interessant aanbod, gebrek aan combinatiemogelijkheden met arbeid en gebrek aan informatie. Bij arbeid blijkt dat vooral de taalbarrière een drempel is, aangezien eerst zal aangeraden worden om een taal cursus te volgen. Verder is het ook opvallend dat onderzoek aantoonde dat een groot deel geen weet heeft van het aanbod van de VDAB (Brosens et al., 2013, p. 71).

Vervolgens stelt het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001, p. 40) dat het organiseren van activiteiten voor een extra werklust zorgt voor de PBA's, omdat zij de gedetineerden van en naar de activiteiten begeleiden. Ook het onderzoek van Tournel en Snacken (2008, p. 102) stelt dat we de weerstand van de PBA's niet mogen onderschatten. Tournel en Snacken pleiten voor een herziening van de opleiding waarbij onder andere het belang van hulp- en dienstverlening wordt vooropgesteld. Tenslotte is het gebrek aan financiële middelen een grote belemmering, aangezien hierdoor de activiteiten slechts in beperkte mate georganiseerd kunnen worden (Van Haegendoren et al., 2001, p. 41). Ook organisaties vanuit de Vlaamse gemeenschap geven aan dat een gebrek aan middelen er

voor zocht dat ze het aanbod te weinig kunnen afstemmen op de doelgroep (Naessens et al., 2017, p. 42).

2.5 CONCLUSIE

De politiek van België is complex, dat is ook van toepassing op de hulp- en dienstverlening in de Belgische gevangenissen. Sinds de tweede staatshervorming diende de Vlaamse gemeenschap in te staan voor de hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Een veilige, humane en op sociale re-integratie gerichte invulling van de gevangenisstraf werd een gedeelde verantwoordelijkheid van justitie en de Vlaamse gemeenschap. Dit zorgde in praktijk voor een spanningsveld. Deze praktijk wordt gekenmerkt door allerlei knelpunten die de samenwerking tussen justitie en welzijn bemoeilijken.

We kunnen concluderen dat de *law in books* niet steeds overeenstemt met de *law in action*. Ondanks de hulp- en dienstverlening re-integratie als doelstelling centraal stelt, bemoeilijken heel wat knelpunten om deze doelstelling effectief te realiseren. Deze omschreven knelpunten kunnen een inspiratiebron zijn voor de ontwikkeling van detentiehuisen onder de vorm van transitiehuisen in België. In wat volgt wordt de organisatie van detentie in detentie- en transitiehuisen volgens vzw De Huizen besproken. Vzw De Huizen vertrok hierbij van een wit blad papier en heeft dus de huidige structuur die besproken is in dit hoofdstuk volledig losgelaten.

3. VZW DE HUIZEN NADER BEKEKEN

3.1 INTRODUCTIE

Binnen het derde hoofdstuk wordt er stilgestaan bij de organisatie vzw 'De Huizen'. Ten eerste wordt het ontstaan en de principes van de organisatie geschetst. Vervolgens wordt de organisatie van detentie in detentiehuisen toegelicht. In het laatste hoofdstuk wordt er stil gestaan bij het pilootproject met detentiehuisen onder de vorm van transitiehuisen.

3.2 ONTSTAAN EN PRINCIPES

Drie jaar na de Basiswet keurde de regering het Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden goed. Dit plan kiest voor een capaciteitsuitbreiding en een renovatie van de bestaande gevangenis (Janssens, & Beyens, 2009, p. 6). Het plan stelt dat de gevangenisstraf het ultimum remedium blijft (Daems, 2008, p. 69), maar kiest wel voor een expansionistisch beleid door massagevangenis bij te bouwen (Daems, 2008, p. 68), sterk lijkend op de negentiende-eeuwse Ducpétiaux-gevangenis (Janssens, & Beyens, 2009, p. 16). Volgens Claus (2013a, p. 8) werd er niet nagedacht hoe we de infrastructuur moeten aanpassen aan de nieuwe doelstellingen omschreven in de Basiswet. Nochtans stelt Beyens (2013, pp. 20-23) dat het ontwerpen van een gevangenis samenloopt met de doelstellingen van de strafuitvoering. Deze doelstelling zijn omschreven in de Basiswet en stellen re-integratie, herstel, participatie, normalisering en responsabilisering centraal (Janssens, & Beyens, 2009, pp. 12-13). Vanuit het normaliseringsprincipe is het belangrijk dat gevangenis niet langer instellingen zijn die worden afgezonderd van de sociale wereld. Er moet nagedacht worden over een gevangenis waarbij gedetineerden worden aangemoedigd om zich voor te bereiden op het vrije leven door actief te zijn, deel te nemen aan projecten, te werken, te leren en opleidingen te volgen (Beyens, 2013, pp. 20-23).

In maart 2011 startte het project 'Gedifferentieerde strafuitvoering' onder de vleugels van de Liga voor Mensenrechten (Claus, 2013a, p. 9). Professionals en academici werden bijeengeroepen. Later werd dit aangevuld met architecten, studenten, projectontwikkelaars, journalisten, magistraten, filosofen, kunstenaars en activisten (Project Gedifferentieerde Strafwitvoering en Detentie, 2012, p. 7). Uit dit project ontstond vzw De Huizen, een organisatie die een alternatief willen bieden voor de huidige massagevangenis die onvoldoende rekening houden met de doelstellingen van de strafuitvoering (Beyens et al., 2012, p. 6). Vzw De Huizen vertrekt vanuit een persoonsgerichte en geïndividualiseerde aanpak voor gedetineerden. Deze aanpak sluit aan bij de Basiswet die zich richt op de re-integratie van gedetineerden (Van Der Velpen, 2013, p. 33). Volgens Claus (2013b, p. 10) wordt er via het project een draagvlak

ontwikkeld voor verandering in detentie en wordt er vertrokken vanuit het geloof dat verandering kan (Claus, 2013b, p. 10).

Vzw De Huizen streeft naar een hervorming van de Belgische detentie op basis van drie principes: kleinschaligheid, differentiatie en nabijheid (Gryson, Rasschaert, & Wouters, 2017, p. 15).

Het eerste principe, **kleinschaligheid**, stelt dat de huidige grote gevangenissen vervangen moeten worden door honderden kleine detentiehuisen georganiseerd per regio. Binnen één regio worden de verschillende types detentiehuisen voorzien (zie tabel 1) (Claus et al., 2013, p. 35). Detentiehuisen willen vertrekken vanuit 'genormaliseerde' situaties, met aandacht voor dynamische veiligheid, afspraken, sociaal contact en onderling respect (Claus, 2013c, p. 26). Door te werken met kleine gevangenissen wordt het stigma van een stereotiepe gevangenis vermeden en kan er beter ingespeeld worden op de individuele noden van gedetineerden. Tevens zijn de gedetineerden aanspreekbaar op hun krachten en verantwoordelijkheden. Ze staan zelf in voor het onderhoud van het huis, voor de maaltijden... (Claus et al., 2013, p. 35; Beyens et al., 2014, pp. 2216-217).

Verder willen de detentiehuisen **differentiatie** verwezenlijken door verschillende types huisen te voorzien die verschillen qua controle, begeleiding en detentie-invulling. Het Oplossingsplan tekent het parcours uit van de gedetineerde doorheen de verschillende types detentiehuisen (Claus et al., 2013, p. 36). De gedetineerde volgt dus een gefaseerd traject volgens zijn of haar Oplossingsplan. Er wordt een traject uitgetekend doorheen de verschillende types detentiehuisen (gesloten, goed beveiligde en open detentiehuisen) (Claus, 2013c, p. 26). Door alle veiligheidsniveaus te voorzien, krijgen alle gedetineerden een plaats in detentiehuisen en niet enkel de 'onproblematische' gedetineerden (Beyens, 2013, p. 29).

Tenslotte staat de **nabijheid** centraal in het concept van vzw De Huizen. De detentiehuisen zijn in de nabije omgeving gelegen van het netwerk van de gedetineerde. In deze omgeving willen de detentiehuisen gebruik maken van het hulp- en dienstverleningsaanbod uit de directe omgeving. Detentiehuisen vertrekken hierbij vanuit het principe van 'community detentie', waarbij detentie vervlochten is in het maatschappelijk weefsel (Claus, 2013d, p. 92). Nabijheid werkt in twee richtingen: enerzijds kunnen de gedetineerden gebruik maken van het aanbod uit de omgeving, maar ook de omgeving kan gebruik maken van de diensten aangeboden door detentiehuisen zoals een fietsherstelplaats, parking, sociaal restaurant. Dit betekent een opwaardering voor de buurt (Claus, 2013, p. 92; Beyens et al., 2014, pp. 216-217). Volgens vzw De Huizen sluit dit beter aan bij de doelstelling 'normalisering' opgesomd in de Basiswet (Claus et al., 2013, p. 36).

3.3 ORGANISATIE VAN DETENTIE IN DETENTIEHUIZEN

3.3.1 DE TYPES DETENTIEHUIZEN

De detentiehuisen bieden onderdak aan tien gedetineerden per huis. Deze huizen zijn gegroepeerd per streek en elke streek biedt alle detentievormen aan (Claus et al., 2013, p. 36). Volgens wat bepaald is in het Oplossingsplan van de gedetineerden, kunnen ze verschillende detentiehuisen doorlopen. Elke regio biedt in principe alle detentievormen aan waardoor in totaal 150 gedetineerden plaats krijgen in een regio (Claus et al., 2013, p. 36). De detentiehuisen maken een onderscheid tussen gesloten en goed beveiligde, gesloten maar niet zwaar beveiligde en open detentiehuisen. Bij de gesloten en goed beveiligde detentiehuisen worden de begeleidingen binnen de muren georganiseerd. Van deze soort detentiehuisen is er ten eerste één crisishuis per streek voor inkomende gedetineerden. Ten tweede is er een detentiehuis volgens het basisregime, in dit huis is werken, ontspanning, hulpverlening en bezoek mogelijk. Vervolgens zijn er ook goed beveiligde detentiehuisen die binnen de muren een opleiding voorzien of een ander programma. Verder zijn er een aantal detentiehuisen die gesloten zijn maar niet zwaar beveiligd. Zij organiseren begeleidingen buiten de muren. Ook hier zijn er detentiehuisen met een basisregime, een beroepsopleiding of een ander programma. Tenslotte zijn er open detentiehuisen. Binnen de muren bieden ze enkel woonst, bezoek en ontspanning aan. Werk, beroepsopleiding of andere programma's worden buiten de muren georganiseerd (Project Gedifferentieerde Strafvuitvoering en Detentie, 2012, p. 12). Tabel 1 bevat een overzicht van de verschillende types huizen en het aantal gedetineerden georganiseerd per regio.

Tabel 1. Types van detentiehuisen (Claus et al., 2013, p. 37)

Type huis	Aantal gedetineerden
Crisishuis	10
Arresthuis	10
Gesloten, goed beveiligd detentiehuis, met basisregime	10
Gesloten, goed beveiligd detentiehuis, met beroepsopleiding	10
Gesloten, goed beveiligd detentiehuis, met bijzonder programma	10
Gesloten detentiehuis met basisregime	10
Gesloten detentiehuis met beroepsopleiding	10
Gesloten detentiehuis met bijzonder programma (2)	20
Open detentiehuis (6)	60
Totaal aantal gedetineerden	150

3.3.2 HET OPLOSSINGSPLAN

De hulp- en dienstverlening in een detentiehuis is gebaseerd op het Oplossingsplan. Dit plan wil de Basiswet in praktijk doen realiseren (Gyrson, 2013, p. 59). Het Oplossingsplan is het antwoord op de vraag hoe gedetineerden tijdens hun detentie kunnen werken aan hun re-integratie (Claus et al., 2013, p. 35). Het plan vertrekt vanuit een oplossingsgerichte benadering van criminaliteit die focust op verandering, veiligheid, toekomst, keuzemogelijkheden, wederzijds respect, sociale context, individuele verschillen en verantwoordelijkheid (Gyrson, 2013, p. 60). Vandaag is er volgens Gryson (2013, p. 65) eerder sprake van een probleemplan, waarbij vooral wordt gefocust op de problemen die gedetineerden hebben. Dit plan wil het detentie- en het reclasseringsplan samenvoegen (Claus, 2013a, p. 3). Het Oplossingsplan creëert dus duidelijkheid over de inhoudelijke- en tijdsvoorwaarden voor de detentie en de reclassering (Gyrson, 2013 p. 61).

Het detentieplan omvat het detentietraject, de verwachtingen tijdens de detentieperiode en de wijze waarop deze doelstelling kan bereikt worden. Het omschrijft welke begeleidingen of opleidingen moeten worden gevolgd en in welke types van huizen de gedetineerden zal verblijven doorheen zijn detentieperiode (Project Gedifferentieerde Strafvuivering en Detentie, 2012, p. 14). Het detentieplan wordt gedefinieerd overeenkomstig artikel 35 e.v. van de Basiswet (Claus et al., 2013, p. 81). Indien er geen akkoord wordt bereikt over het detentieplan, voert de gedetineerde zijn detentie uit in een detentiehuis met een basisregime (Gyrson, 2013, p. 62).

Het reclasseringsplan is gericht op de re-integratie van gedetineerden en omschrijft wanneer een gedetineerde kans maakt op een bepaalde strafuiveringsmodaliteit, zoals elektronisch toezicht of voorwaardelijke invrijheidsstelling (Project Gedifferentieerde Strafvuivering en Detentie, 2012, p. 14). Het reclasseringsplan wordt gedefinieerd overeenkomstig artikel 48 van de Wet betreffende de externe rechtspositie van veroordeelden (Claus et al., 2013, p. 81). De tijdsbepalingen worden bij aanvang van het plan vastgelegd (Gyrson, 2013, p. 62). Het plan omschrijft het parcours van het traject dat de gedetineerde zal volgen. Het sociaal netwerk rond de gedetineerde wordt in dit traject optimaal betrokken (Gyrson, 2013, p. 61).

De doelstelling van het Oplossingsplan is dubbel: enerzijds wil het plan een sociaal netwerk opbouwen rond de gedetineerde en anderzijds wil het plan de gedetineerde opnieuw een rol laten invullen in de samenleving. Het plan wordt opgemaakt door de individuele planbegeleider en de gedetineerde en goedgekeurd door de strafuiveringsrechtbank (verder: SURB) (Claus et al., 2013, p. 38). De SURB heeft als taak om het Oplossingsplan goed te keuren en het bepaalt de tijdstippen waarop een evaluatie van het Oplossingsplan moet plaatsvinden (Claus, 2013b, p. 15). Nadien wordt het voor uitvoering goedgekeurd door de directeur van de detentiestreek (Claus et al., 2013, p. 38). De SURB kan ook

wijzingen aanbrengen in het Oplossingsplan (bijv. ander type huis of andere opleiding). Ze doet dit pas wanneer ze door de individuele planbegeleider of veroordeelde is gevat (Gryson, 2013, p. 62).

Om dit plan tot een goed einde te brengen, wordt het opgesteld vanaf de eerste dag van de strafuitvoering samen met de individuele planbegeleider (Claus, 2013b, p. 15). Het plan gaat ervan uit dat in de eerste plaats de gedetineerde zelf een actieve rol heeft in het vormgeven van het plan. Hij is evenveel verantwoordelijk voor het uitstippelen van het plan als zijn begeleiders (Gryson, 2013, p. 59). Het hulp- en dienstverleningsaanbod uit de vrije samenleving helpt om dit plan te verwezenlijken, waarbij de planbegeleider als taak heeft om contact te houden met deze instanties. Hierdoor willen detentiehuizen de breuk tussen hulp- en dienstverlening binnen de muren en buiten de muren voorkomen (Claus, 2013b, p. 15). In bijlage één vindt u een voorbeeld van een Oplossingsplan.

3.3.3 HET PERSONEELSPLAN

Naessens (2013, p. 69) omschrijft dat gedetineerden nood en recht hebben op deskundige begeleiding en opvolging waarvoor goed gekwalificeerd personeel noodzakelijk is. De belangrijkste doelstelling van het personeel in detentiehuizen is het organiseren van een zinvolle detentie (Claus et al., 2013, p. 39). Het personeel moet er voor zorgen dat het Oplossingsplan gerealiseerd wordt op maat van de gedetineerde binnen een oplossingsgerichte detentie waarin zorg en veiligheid aandacht verdienen (Naessens, 2013, pp. 69-70). De basishouding van het personeel moet gericht zijn op een positief mensbeeld, respect voor mensenrechten en bereidheid tot zelfreflectie en intervisie (Naessens, 2013, p. 70). Hierbij is het belangrijk dat het personeel moet blijven geloven in mensen (Naessens, 2013, p. 69).

In de omschrijving van de functies van het personeel in detentiehuizen wordt er geen rekening gehouden met de huidige bevoegdheidsverdeling (federale versus gemeenschapsmaterie) (Naessens, 2013, p. 72). De huidige structuur is volledig losgelaten om vijf nieuwe functies te creëren (Naessens, 2013, p. 75). Hieronder volgt een omschrijving van de vijf verschillende functies omschreven in het Personeelsplan.

De **portier** houdt toezicht op het in- en uitgaand verkeer (Naessens, 2013, p. 70). Deze functie is enkel aanwezig in een gesloten of halfopen detentiehuizen (Claus et al., 2013, p. 39).

De **huisbegeleider** staat in voor de goede orde en samenleving en is in alle types huizen aanwezig (Claus et al., 2013, p. 39). Deze huisbegeleider heeft een belangrijke rol, aangezien hij de eerste aanspreekpersoon is voor gedetineerden (Naessens, 2013, p. 71). De vereiste opleiding is een bachelor in menswetenschappen (Naessens, 2013, p. 73).

De **individuele planbegeleider** stelt het Oplossingsplan (detentie- en reclasseringstraject) op, houdt contact met de diensten uit de samenleving en rapporteert aan de SURB over de zaken die zo bepaald zijn (Claus et al., 2013, p. 39). De planbegeleider is een continu figuur doorheen het volledige detentietraject, maar hij blijft ook opvolgen na de detentie. Dit heeft onder andere als voordeel dat de gedetineerde niet steeds zijn verhaal moet opnieuw doen en zo de planbegeleider een duurzame en professionele relatie kan uitbouwen met de gedetineerde (Naessens, 2013, p. 71). Het vereiste diploma is een bachelor sociaal werk (Naessens, 2013, p. 72).

De **uit de samenleving gecontracteerde begeleiders** zijn personen zoals arbeidersbemiddelaars, lesgevers en psychosociale begeleiders. Zij werken volgens hun eigen deontologie en hebben geen rapportageplicht (Claus et al., 2013, p. 40). Het belang van beroepsgeheim staat hier centraal zodat ze een vertrouwelijke professionele relatie kunnen uitbouwen met de gedetineerden. Overleg met de individuele planbegeleider is wel mogelijk, maar dit moet gebeuren binnen een duidelijk kader met afspraken (Naessens, 2013, p. 71).

De **directeur van de detentiestreek** is hiërarchisch de hoogste persoon. Hij is de bewaker van de wettelijke verplichtingen en is verantwoordelijk voor het reclasseringsoverleg met de planbegeleider, de huisbegeleider en de gedetineerde (Claus et al., 2013, p. 40). Het vereiste diploma is een masterdiploma (Naessens, 2013, p. 73).

3.4 PILOOTPROJECT MET TRANSITIEHUIZEN

De inzichten van vzw De Huizen vonden hun weg in de beleidskringen. De huidige regering, onder toeziend oog van minister van Justitie Koen Geens, besliste om een pilootproject op te starten met detentiehuisen onder de vorm van transitiehuisen. Deze visie is recentelijk opgenomen in Masterplan III (2016), waarin hij, geïnspireerd door vzw De Huizen, honderd plaatsen voorziet in transitiehuisen. Deze transitiehuisen zijn een belangrijke stap, aangezien van het slagen van deze initiatieven de verdere uitbouw van een nieuwe penitentiaire praktijk afhangt (werkgroep strategie De Huizen, 2017, p. 3).

In deze kleinschalige transitiehuisen wonen gedetineerden samen aan het einde van hun straf om te werken aan een succesvolle re-integratie. Om deze re-integratie te realiseren wordt er vertrokken vanuit een inclusief beleid waarbij gedetineerden maximaal toegang krijgen tot de reguliere maatschappelijke diensten (Geens, 2015, n.p.). Het verschil met de initiële bedoelde invulling van detentiehuisen is dat een gedetineerde pas in detentiehuis verblijft aan het einde van de straf in plaats van de volledige detentieperiode. Ondanks transitiehuisen nog ver af staan van het oorspronkelijke idee van vzw De Huizen, werden de principes van kleinschalige detentiehuisen gebruikt als inspiratiebron voor de uitbouw

van transitiehuizen, maar dit dus enkel voor gedetineerden aan het einde van hun straf (Snacken, & Beyens, 2017, p.120).

Koen Geens omschrijft de toekomst van zo'n transitiehuizen alvast als veelbelovend. Hij stelt dat vandaag de overgang van de gevangenis naar de buitenwereld te abrupt verloopt. Door de oprichting van een transitiehuis krijgen gedetineerden aan het einde van hun straf de kans om op een geleidelijke manier meer vrijheden te krijgen en worden ze niet zonder voorbereiding in de samenleving 'gedropt'. Bovendien stelt Geens (2015, n.p.) dat het een positieve invloed zal hebben op de recidive. Geens et al. (2016, n.p.) stellen ook dat wanneer het pilootproject positief geëvalueerd wordt, het concept van kleinschalige detentiehuizen verder zal uitgebreid worden. Waar precies de eerste transitiehuizen zullen komen is nog niet geweten, maar de burgemeesters van Genk en Ieper ondersteunen alvast het idee (Geens, 2017a, n.p.). Het zal de minister van justitie zijn die bepaald onder welke voorwaarden gedetineerden terecht kunnen komen in een transitiehuis (Noens et al., 2015, p. 390).

Concreet werkte vzw De Huizen een aanbevelingsnota (2017) uit voor de realisatie van transitiehuizen. In deze aanbevelingsnota staat omschreven dat de transitiehuizen worden ingericht volgens dezelfde principes van kleinschalige detentiehuizen: kleinschaligheid, nabijheid en differentiatie (Gryson et al., 2017, p. 15). Vzw De Huizen vindt het belangrijk dat in de uitwerking van transitiehuizen hun visie niet verloren gaat. Om te toetsen of een project aansluit bij de visie van vzw De Huizen of bij het huidige detentiebeleid, ontwikkelde Holbrouck (2016) het Detention-house Quality Wheel (DHQW). Aan de hand van een vragenlijst op basis van de drie principes van detentiehuizen, wordt nagegaan waar het project zich bevindt tussen de twee visies (vzw De Huizen, 2017, p. 4). In deze aanbevelingsnota omschrijft vzw De Huizen enkele belangrijke aandachtspunten bij de ontwikkeling van een transitiehuis. Betreffende de differentiatie van een transitiehuis benadrukt vzw De Huizen dat het niet gaat om één blauwdruk, maar dat de transitiehuizen verschillende vormen kunnen aannemen. Een transitiehuis dat inzet op ontwenning is verschillend met een transitiehuis dat inzet op sociale vaardigheden. De infrastructuur en de werking is anders (vzw De Huizen, 2017, p.3). Wat betreft kleinschaligheid, vindt vzw De Huizen dat er in een transitiehuis maximum 15 à 30 gedetineerden kunnen wonen. Ze stellen dat deze definitie van kleinschaligheid overeenstemt met de Scandinavische voorbeelden en de Exodushuizen in Nederland. Wanneer er plaats is voor meer dan 30 gedetineerden geven ze aan dat dit zal zorgen voor problemen door de schaalgrootte (vzw De Huizen, 2017, p. 13). Tenslotte vinden ze het belangrijk dat er ruimtes worden gecreëerd die een meerwaarde zijn voor de buurt, zoals een leslokaal, vergaderruimte, muziekacademie, fitnessruimte of sportveld (Vzw De Huizen, 2017, p.18).

Het idee om transitiehuizen uit te bouwen is geen nieuw idee in het buitenland. Het Exodusproject in Nederland kan als inspiratiebron dienen voor de oprichting van transitiehuizen in België. Het project bestaat uit elf huizen die verspreid zijn over Nederland. Gedetineerden in hun laatste fase van detentie en ex-gedetineerden wonen er samen en worden er begeleidt om hun leven na detentie opnieuw op te bouwen (Noens et al., 2015, p.191). Deze begeleiding gebeurt door middel van een begeleidingsprogramma waarbij de nadruk ligt op structuur en duidelijkheid. De vier domeinen binnen deze begeleiding zijn wonen, werken, relaties en zingeving (Moerings, van Wingerden, & Vijfhuizen, 2006, p.16). Om toegang te krijgen tot een Exodushuis speelt motivatie een belangrijke rol. De gedetineerden moeten bereid zijn om te stoppen met het plegen van delinquent gedrag, zich aan de afspraken en regels houden en een begeleiding aanvaarden (Moerings et al., 2007, p.17). Tevens kunnen gedetineerden zowel vrijwillig als verplicht in een Exodushuis verblijven: ongeveer 50% van de plaatsen worden ingenomen door vrijwillige plaatsingen en 50% door justitieel geplaatsten (Moerings et al., 2007, p.18). Bovendien blijkt ook dat het Exodusprogramma een positief effect heeft op de recidivecijfers. Diegene die het programma succesvol hebben afgerond, recidiveren significant minder: 18% van de uitgestroomde die het programma succesvol hebben afgerond, hebben gerecidiveerd. Dit tegenover 59% uitgestroomde die het programma niet succesvol hebben afgerond. Bewoners die dus het programma niet succesvol hebben afgerond, recidiveren gemiddeld drie keer zo veel (Moerings et al., 2007, p.117).

3.5 CONCLUSIE

De organisatie van detentie in detentiehuizen is vernieuwend. Vzw De Huizen wil niet alleen een andere architectuur voor de massagevangenissen, maar is een volledig project met een duidelijke visie over de detentie-invulling en personeelsbeleid. Deze visie denkt niet meer binnen de huidige referentiekaders en laat de huidige bevoegdheidsverdeling (federale versus gemeenschapsmaterie) los. Zowel het Oplossingsplan als het Personeelsplan vertrekken vanuit een compleet nieuwe organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. De visie van vzw De Huizen is gebaseerd op detentiehuizen vanaf het begin van de detentieperiode. De regering koos om te starten met een pilotproject pas aan het einde van de straf. Ondanks de aanbevelingsnota van vzw De Huizen, zorgt dit voor heel wat onbeantwoorde vragen met betrekking tot de organisatie van hulp- en dienstverlening in de toekomstige transitiehuizen. Na dit hoofdstuk kan er nagegaan worden wat de visie is van de respondenten met betrekking tot de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. Hierbij wordt er specifiek gepeild naar de voorstellen omschreven door vzw De Huizen gebaseerd op detentiehuizen en de huidige knelpunten in de intramurale hulp- en dienstverlening.

DEEL 2 EMPIRISCH ONDERZOEK

1. METHODOLOGISCH ONDERZOEKSDSIGN

1.1 ONDERZOEKSEENHEDEN

In dit onderzoek werden hulp- en dienstverleningsactoren uit het penitentiaire werkveld in Vlaanderen en Brussel bevroegd. Er werd getracht zowel actoren te bevrage vanuit het Vlaamse welzijnswerk als de PSD verbonden aan justitie. De hulp- en dienstverlening in Vlaamse en Brusselse gevangenissen vraagt namelijk een samenwerking tussen beiden (Van Haegendoren et al., 2001, p. 3). Deze actoren werden kwalitatief bevroegd aan de hand van semigestructureerd interviews omtrent hun percepties, beelden en verwachtingen over de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. Hierbij werd er specifiek rekening gehouden met de huidige knelpunten in de intramurale hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen.

De actoren werden kwalitatief bevroegd via een theoretisch samengestelde steekproef: de weloverwogen doelgerichte steekproef. Er werd vooraf grondig nagedacht over welke personen precies bevroegd moesten worden om een antwoord te kunnen formuleren op de onderzoeksvraag. Bij deze theoretisch samengestelde steekproef was het immers belangrijk om personen te bevrage die daadwerkelijk informatie konden geven. Zo werd er bij de steekproeftrekking gezocht naar actoren die een visie hebben rond de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis en die deze visie wensten te delen. De kracht van deze steekproef was dat het onderzoek gegevens verzamelde in de diepte, maar dat er dus geen veralgemening naar een empirische populatie mogelijk was (Billiet, 2013, p. 221). Verder is het van belang dat niet enkel personen bevroegd werden die de reeds gevonden data steeds herbevestigden. Als onderzoeker had ik echter als taak om de verkregen data voortdurend te vergelijken en in vraag te stellen (Mortelmans, 2010, p. 109). Hoewel er verschillende tegengestelde visies en nuances aan bod kwamen tijdens de interviews, kreeg ik als onderzoeker het gevoel dat veel van de gevonden data werd herbevestigd. Tijdens het coderen van de interviews ben ik specifiek op zoek gegaan naar data die elkaar niet steeds herbevestigen om voldoende nuances te leggen in de analyse van de interviews.

Via Marjan Gryson, contactpersoon bij vzw De Huizen, ontving ik enkele contactgegevens van personen die interessant waren om te bevrage. Verder ging ik zelf op zoek naar enkele interessante actoren. Ik nam zowel contact op met de PSD als de verschillende structureel verankerde hulp- en dienstverleningsorganisaties van de Vlaamse gemeenschap. De onderzoekseenheden werden verworven door middel van

contactopname via mail. Via mail lichtte ik het onderzoek toe en werd er afgetoetst of de actoren bereid waren deel te nemen aan het onderzoek. Deze mail is toegevoegd in bijlage twee. In de mail werd er kort uitgelegd wat het doel van het onderzoek is en waarom ik precies hen wilde bevragen. Ik besteedde hierbij specifieke aandacht aan de betrouwbaarheid en anonimiteit van het onderzoek. Verdere afspraken met de respondenten werden via mail of telefonisch gemaakt.

Bij deze doelgerichte steekproef was het moeilijk om te bepalen wanneer de steekproef voldoende groot was. In dit onderzoek verzamelde ik een steekproef die omvangrijk is in de diepte in plaats van in de breedte (Billiet, 2013, p. 221). Als onderzoeker had ik als taak om aan te voelen wanneer ik theoretische saturatie had bereikt en ik dus voldoende verdiepende kennis had verzameld. Je bereikt als onderzoeker theoretische saturatie wanneer er geen nieuwe informatie meer loskomt bij de respondenten. Dit heeft als gevolg dat je in principe niet vooraf kan bepalen wanneer de steekproef voldoende groot was (Mortelmans, 2010, p. 110). Door de korte tijdsperiode van dit onderzoek heb ik gekozen om mij te beperken tot tien à vijftien interviews. Een kwalitatief diepte-onderzoek was een tijdsintensief proces. De verplaatsingstijd en het afnemen, transcriberen en analyseren van de interviews vroeg veel van de onderzoeker (Beyens, & Tournel, 2010, p. 229). Ondanks meer interviews door de grote verscheidenheid van het aanbod van hulp- en dienstverlening een vollediger en representatiever beeld hadden gegeven, was dit niet haalbaar in het kader van dit onderzoek. Dit onderzoek heeft geen volledige theoretische saturatie bereikt, maar wel heel wat verdiepende kennis verzamelt die interessant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Al de verschillende beleidsdomeinen, die structureel verankerd zijn vanuit de Vlaamse gemeenschap, werden bevestigd in deze masterproef. Verder bevestigde ik actoren vanuit de justitiehuisen, het Steunpunt Mens en Samenleving vzw, vzw Touché, de PSD en het beleidsniveau inzake hulp- en dienstverlening. Ongeveer de helft van de gecontacteerde personen of diensten wensten deel te nemen aan dit onderzoek. De andere helft wilde niet deelnemen wegens overbevestiging, personeelstekort, ziekte of te weinig kennis over het onderwerp. Drie gecontacteerde personen of diensten hebben niet gereageerd op de mail. Uiteindelijk heb ik 13 personen kunnen bevestigd. In tabel 2 vindt u een overzicht van de verschillende bevestigde respondenten, hun werkingsgebied (justitie of Vlaamse gemeenschap) en of ze al dan niet een rol hebben gehad in de oprichting van vzw De Huizen. Om de anonimiteit van de bevestigde respondenten ten volle te garanderen, wordt er niet vermeld in welke hulp- of dienstverleningsorganisatie ze werken.

Tabel 2. Bevraagde respondenten

Respondent	Afkorting	Werkingsgebied	Rol vzw De Huizen
Interview 1 (Respondent Z)	RZ	Vlaamse gemeenschap	Ja
Interview 2 (Respondent Y)	RY	Vlaamse gemeenschap	Ja
Interview 3 (Respondent X)	RX	Justitie	Ja
Interview 4 (Respondent W)	RW	Vlaamse gemeenschap	Ja
Interview 5 (Respondent V)	RV	Vlaamse gemeenschap	Nee
Interview 6 (Respondent U)	RU	Vlaamse gemeenschap	Nee
Interview 7 (Respondent T)	RT	Vlaamse gemeenschap	Ja
Interview 8 (Respondent S)	RS	Vlaamse gemeenschap	Nee
Interview 9 (Respondent R)	RR	Vlaamse gemeenschap	Nee
Interview 10 (Respondent Q)	RQ	Vlaamse gemeenschap	Nee
Interview 11 (Respondent P)	RP	Justitie	Nee
Interview 12 (Respondent O)	RO	Vlaamse gemeenschap	Nee
Interview 13 (Respondent N)	RN	Vlaamse gemeenschap	Ja

1.2 ONDERZOEKSSTRATEGIE- EN METHODE

1.2.1 KEUZE ONDERZOEKSSTRATEGIE

In dit onderzoek bevroeg ik de actoren uit het werkveld kwalitatief aan de hand van semigestructureerde diepte-interviews. Er werd gepeild naar percepties, beelden en verwachtingen van actoren waarbij een kwalitatief onderzoek het beste aansloot. Ik bevroeg de respondenten kwalitatief via diepte-interviews om allerlei redenen. Allereerst toonde een kwalitatief interview niet enkel wat mensen denken, maar ook waarom ze denken wat ze denken. Verder werd er bij dit kwalitatief onderzoek gefocust op belevings- en ervaringsaspecten vanuit het perspectief van de bevroegde actoren. Door tijdens de interviews vragen te stellen die peilden naar hun perspectief en voldoende door te vragen, kon dit bevroegd worden. Hierdoor werd er vertrokken vanuit een interpretatieve benadering, waarbij de interpretatie van de respondent mee betekenis gaf aan het onderzoek (Beyens, & Tournel, 2010, pp. 203-205).

Het meetinstrument van het onderzoek was een interviewschema met een logisch opgebouwde lijst van vragen. Dit interviewschema vindt u in bijlage drie. Het interviewschema werd opgesteld volgens een duidelijke structuur die de logica volgt van een normaal gesprek: openingsvragen, inleidingsvragen, specifieke vragen en besluitende vragen. De openingsvragen zorgden voor een ijsbreker zodat de respondent zich op zijn gemak voelde en zich betrokken voelde bij het interview. De inleidingsvragen maakten de

overgang naar de kern van het onderzoek en bevroegden een meer algemene opinie. De specifieke vragen bevroegden de kern van het onderzoek. Tenslotte werd het interview afgerond met besluitende vragen en werd er gevraagd of de respondent nog iets toe te voegen had aan het onderzoek (Beyens, & Tournel, 2010, pp. 214-215). De volgorde van het schema werd tijdens het interview bepaald door de respondent en vroeg dus een zekere flexibiliteit van de onderzoeker. Tijdens het interviewen was het ook mogelijk dat de vragenlijst werd bijgesteld, aangezien het niet nodig was dat alle interviews identiek waren (Beyens, & Tournel, 2010, p. 207).

Echter was het belangrijk om ook aandacht te hebben voor de risico's verbonden aan een diepte-interview. Het belang van vertrouwelijkheid en anonimiteit diende doorheen heel het proces gegarandeerd te blijven. Ook diende ik me ervan bewust te zijn dat de respondenten sociaal wenselijke antwoorden konden geven op bepaalde vragen. Het afnemen van interviews was ook een tijdrovend proces en vroeg hoge eisen van de interviewer en de respondent (Beyens, & Tournel, 2010, p. 220). De vaardigheden van de interviewer speelden hierin een belangrijke rol. Zo moest ik voldoende doorvragen, steeds een dialoog aangaan met de respondent en geen angst hebben voor stiltes (Beyens, & Tournel, 2010, p. 209). Aangezien ik doorheen mijn vooropleiding al vaker diepte-interviews had gedaan, lukte dit aardig. Toch had ik tijdens de analyse van de interviews soms het gevoel dat ik nog meer kon doorvragen. Dit had als oorzaak dat ik me soms te veel focuste op het interviewschema, de tijd en me onzeker voelde. Naarmate de interviews vorderde, verbeterde dit. Verder betrapte ik mezelf soms op het stellen van suggestieve vragen tijdens de interviews. Het was soms moeilijk om als onderzoeker je eigen visie achterwegen te houden. Wanneer ik mezelf hierop betrapte, probeerde ik tijdens het interview hier specifiek aandacht voor te hebben.

Door de keuze van de onderzoeksstrategie diende er kritisch gekeken te worden naar de validiteit van dit onderzoek. Interne validiteit gaat na of er werkelijk gemeten wordt wat de onderzoeker beweert te meten (Maesschalk, 2010, p. 127). Externe validiteit gaat over het voldoende grote aantal en correcte steekproeftrekkingen waardoor er een zekere vorm van generalisering mogelijk is (Maesschalk, 2010, p. 130). De interne validiteit kan verbeterd worden door methodologische triangulatie: combinatie van verschillende onderzoekstechnieken (Maesschalk, 2010, p. 135). Aangezien in dit onderzoek enkel werd gekozen voor diepte-interviews diende de interne validiteit kritisch bekeken worden. Verder konden we de verzamelde gegevens ook niet veralgemenen naar de volledige populatie. Maar dit was ook niet de doelstelling van dit onderzoek, aangezien er gegevens werden verzameld in de diepte in plaats van in de breedte.

1.2.2 UITVOERING VAN DE DIEPTE-INTERVIEWS

Voorafgaand aan het interview liet ik de respondenten een informed consent lezen. Deze informed consent vindt u in bijlage vier. Hierin werd een geïnformeerde toestemming van de respondenten gevraagd en werd het ter goedkeuring ondertekend. Bij aanvang van het interview werd eveneens toestemming gevraagd om het interview op te nemen. Er werd hierbij specifiek aandacht besteed aan de vertrouwelijkheid en anonimiteit van het interview. In de analyse van de interviews werden geen namen, contactgegevens of beroepsgegevens van de respondenten vermeld. Zo zijn de respondenten niet identificeerbaar (O’Gorman, & Vander Laenen, 2010, pp. 540-542).

Tijdens het interview stelde ik vooral open vragen die peilden naar de beelden, percepties en verwachtingen van de respondenten. Aan het begin van het gesprek werden enkele algemene vragen gesteld omtrent de functie van de respondent om het gesprek op gang te krijgen. Verder werd er een transitievraag gesteld. Deze vraag had als doel om het gesprek open te trekken. Deze vraag peilde naar de percepties en beelden van de respondenten omtrent de huidige Belgische gevangnissen. Met deze vraag werd ook meteen de probleemstelling van mijn onderzoek bevestigd. Vervolgens werd er in het onderzoek specifieke vragen gesteld die peilden naar de kern van het onderzoek. Volgende twee grote thema’s kwamen hierbij aan bod: samenwerking justitie en welzijn en knelpunten intramurale hulp- en dienstverlening. Om af te ronden was er een besluitende vraag die ruimte liet voor een concluderende reflectie omtrent het pilootproject met transitiehuizen. Aan het einde van het interview kreeg de respondent de mogelijkheid om nog iets toe te voegen aan het interview. Na het interview werden de respondenten bedankt en werd er meegedeeld dat de onderzoeksresultaten zullen teruggekoppeld worden naar de respondenten zodra de masterproef is afgerond en ingediend.

1.2.3 ANALYSE EN VERWERKING VAN DE DIEPTE-INTERVIEWS

Dit onderzoek bevond zich op een continuüm van deductief en inductief onderzoek. In dit onderzoek heb ik enerzijds de theorie met betrekking tot de knelpunten van intramurale hulp- en dienstverlening en de visie van vzw De Huizen afgetoetst in de praktijk. Bij de analyse werden deze theoretische stellingen gebruikt als basis voor de analyse (*a priori-benadering*). Echter werd er anderzijds tijdens het afnemen van de interviews ook gepeild naar nieuwe inzichten. Het verzamelen van nieuwe inzichten in het onderzoek was een inductief proces. Hierbij werd in de verkregen data gezocht naar betekenissen, verschillen, gelijkenissen en ideeën. Nadien vergeleek ik dit met een bestaande theorie (*grounded-theory*) (Decorte, 2010, pp. 458-460)

Dit onderzoek vergde een kwalitatieve gegevensverwerking. De data-analyse bij de kwalitatieve diepte-interviews bestaat in principe uit drie fasen. In de eerste fase ordent de onderzoeker de verzamelde gegevens van de observatoren over de verbale en non-verbale gegevens (Decorte, 2010, pp. 453-454). Aangezien bij dit onderzoek geen observatoren betrokken waren, werd na de afname van de interviews meteen overgegaan naar de tweede fase waarin ik de data leerde kennen. Ik las, luisterde en maakte transcripties op basis van de opnames. Het belangrijkste in deze fase was dat ik weet wat er in de gegevens voorkwam (Decorte, 2010, p. 454). Tenslotte codeerde ik de data in twee stappen. Als eerste stap werd er open gecodeerd. Ik reduceerde de data op basis van relevantie (Decorte, 2010, p. 458). Hierbij maakte ik zowel gebruik van de *a-priori benadering* als de *grounded theory*. Bij de a priori-benadering legde ik codes vast die ik trachtte terug te vinden in de interviews. Deze codelijst werd opgesteld op basis van het interviewschema maar was niet definitief en veranderde voortdurend tijdens het coderen (Decorte, 2010, pp. 458-460). Bij de inductieve benadering gebeurde de analyse inductief en moesten de codes dus gevormd worden op basis van de verkregen data (Decorte, 2010, p. 460). Als tweede stap codeerde ik axiaal en plaatste ik de codes in een conceptueel kader volgens een labelschema met kernlabels en sublabel vergelijkbaar met een boomstructuur. Deze codeboom vindt u in bijlage vijf (Decorte, 2010, p. 464).

De analyse en verwerking van de diepte-interviews werden door één persoon uitgevoerd. Dit was negatief voor de interne betrouwbaarheid van het onderzoek. Interne betrouwbaarheid gaat over het feit dat een andere onderzoeker tot dezelfde conclusies zou komen op basis van dezelfde data (Maesschalk, 2010, p. 131). Wanneer verschillende onderzoekers (onderzoekerstriangulatie) betrokken waren bij de dataverzameling en -analyse, gebeurde het niet vanuit het persoonlijk perspectief vanuit één onderzoeker. Er kon dan op zoek gegaan worden naar interne verschillen wat de betrouwbaarheid van het onderzoek zou verhoogd hebben (Maesschalk, 2010, p.135).

1.3 ONDERZOEKSLOCATIE

Om de respons van de respondenten zo veel als mogelijk te garanderen, werd er geopteerd om het interview te laten doorgaan op een plaats en tijdstip door de respondent gekozen. Hierdoor moesten de respondenten geen verplaatsingen maken en nam het interview minder van hun tijd in beslag. Bovendien speelde het interview zich hierdoor af binnen een bekende en vertrouwde omgeving, waardoor de respondenten op een rustige en veilige manier werden bevraagd (Vander Laenen, 2010, p. 252). Dit had wel als nadeel dat de verplaatsingen die ik moest maken veel tijd vroegen.

2. RESULTATEN ONDERZOEK

2.1 INTRODUCTIE

In dit hoofdstuk worden de voornaamste bevindingen weergegeven van de verkregen data uit de interviews. In de beschrijving van deze bevindingen wordt enerzijds gefocust op de huidige knelpunten in de intramurale hulp- en dienstverlening. Anderzijds wordt de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis besproken, rekening houdend met deze knelpunten. In de literatuurstudie wordt een onderscheid gemaakt tussen hulp- en dienstverlening. Dit onderscheid wordt niet langer gemaakt in de beschrijving van de resultaten, aangezien uit de interviews blijkt dat deze tweedeling in praktijk door de hulp- en dienstverleningsactoren niet wordt gevolgd. Ter illustratie worden citaten van de respondenten bijgevoegd. Deze citaten zijn een letterlijke weergave van de woorden van de respondenten, waardoor ze taalkundige fouten kunnen bevatten.

2.2 ARCHITECTUUR EN INFRASTRUCTUUR VAN DE BELGISCHE GEVANGENISSEN

2.2.1 HUIDIGE BELGISCHE GEVANGENISSEN

Uit de literatuurstudie blijkt dat vzw De Huizen stelt dat de architectuur van de huidige Belgische gevangenissen niet aangepast is aan de **doelstellingen van de Basiswet** (Beyens et al., 2012, p. 6). Dit stemt overeen met de resultaten van dit onderzoek: de bevraagde respondenten geven aan dat de vormelijke aspecten afstemmen vanuit een andere tijdsgeest en detentie dus niet aangepast is aan de éénentwintigste eeuw. In de huidige context strookt de stervormige Ducpétiaux-gevangenis niet meer met de veranderde visie op detentie. De respondenten geven aan dat binnen de huidige visie re-integratie en normalisering centraal staat. In een Ducpétiaux-gevangenis staat veiligheid centraal door de op controle gerichte panoptische structuur die gericht is op een individuele opsluiting. Ook nieuwe gevangenissen, zoals de gevangenis in Beveren, zijn volgens de respondenten gebaseerd op het klassieke concept waarin beveiliging centraal staat in plaats van re-integratie.

"Ik denk zoals de gevangenissen er vroeger ooit uitzagen: het Panopticon, stervormig, Ducpétiaux [...]. Ik denk dat dat toen goed was in zijne tijd met de inzichten en de visie van toen. Mensen moesten een stuk tot inzicht en schuldbesef komen op hun manier. [...] Maar nu, zoals we daar nu naar kijken, wetende wat er maar kan in dergelijke gevangenissen [...] beantwoordt dat niet meer zal ik zeggen, louter praktisch, aan de vereisten. En als we uitgaan inderdaad van een normaliseringsgedachte, dan beantwoordt het er zeker niet aan." (RQ4)

Vanuit het **normaliseringprincipe** is het volgens Beyens (2013, pp. 20-23) belangrijk dat gevangenen niet langer instellingen zijn die worden afgezonderd van de sociale wereld. In bovenstaand citaat wordt er aangehaald dat de huidige Belgische gevangenen niet voldoen aan dit principe. Een gevangenis zou het leven in de vrije samenleving zoveel als mogelijk moeten weerspiegelen, maar volgens de respondenten doen gevangenen dit niet en zorgen ze daarentegen voor de-contextualisering: *"We weten uit onderzoek dat elke manier van gedrag veranderen beter gebeurt in de context van mensen dan in plaatsen waar die context veraf staat. [...] En gevangenen... zijn minder realistisch (RP6)"*. De architectuur en infrastructuur van de huidige gevangenen zorgen voor weinig mogelijkheden om de sociale vaardigheden van gedetineerden te ontwikkelen. Zo halen de respondenten veelvuldig aan dat het gebrek aan het krijgen van verantwoordelijkheden een grote belemmering is. Gedetineerden hebben niet de kans om hun huishouden zelf te organiseren. Er zijn geen ruimtes aanwezig waar gedetineerden zelf kunnen koken of wassen. Dit heeft volgens de respondenten te maken met de focus op veiligheid in plaats van een focus op re-integratie.

Ondanks voor vele respondenten de huidige architectuur en infrastructuur een belemmerende factor is voor de re-integratie van gedetineerden, werd er tijdens de interviews meermaals aangehaald dat ook binnen de huidige gevangenen andere keuzes kunnen gemaakt worden: *"Maar het is niet omdat ge een fout gebouw hebt in Ducpétiaux stijl.. dat dat per definitie uitsluit dat ge een werkzaam leefklimaat zou kunnen hebben (RP6)"*. Een eerste voorbeeld dat meermaals werd aangehaald is de toegang tot **internet**. Zowel voor het leren in de gevangenis als het zoeken naar werk is de aanwezigheid van computers cruciaal. Uit veiligheidsoverwegingen wordt er niet ingezet op digitalisering in de gevangenen. Dit druist volgens de respondenten sterk in tegen het normaliseringprincipe. Volgend citaat over het behalen van een diploma in de gevangenis via de examencommissie verduidelijkt deze bekommernis.

"Een ander belangrijk voorbeeld van ons uit is die digitalisering die maar niet of heel langzaam wordt geïnstalleerd. Maar voor leren is dat heel belangrijk, want mensen die.. bijvoorbeeld nu is het probleem van de examencommissie. Dus mensen die een diploma middelbaar onderwijs willen behalen, dat moet via de examencommissie, maar daar voor hebt ge ja toegang tot internet nodig. En tot nu toe heeft de examencommissie dat voor de gevangenen ja altijd een beetje apart gedaan. Maar ze gaan dat nu niet meer willen doen. Dus vanaf volgend jaar is daar een probleem, want in de gevangenen kunnen de gedetineerden niet op internet. Dus dat betekent dan dat het zou kunnen dat gedetineerden dat gewoon niet meer kunnen behalen dat diploma." (RO9)

Een ander voorbeeld is het werken met **open regimes**. Zo haalt een respondent aan dat wanneer gedetineerden verblijven in een open regime en er voldoende mogelijkheden zijn om te werken en te sporten, de detentieschade kleiner is.

De toegang tot internet en het werken met open regimes zijn voor de respondenten twee belangrijke elementen om re-integratie en normalisering in de huidige Belgische gevangenissen te verbeteren. Hoewel er andere keuzes kunnen gemaakt worden, blijft het volgens de respondenten moeilijk om binnen de huidige architectuur en infrastructuur het principe van re-integratie en normalisering volledig centraal te stellen. Dit omdat de gevangenissen **gebouwd zijn om te controleren**. Uit de literatuurstudie blijkt dat Claus (2013, p. 14) omschrijft dat deze op controle gerichte structuur het onmogelijk maakt om te werken aan een gepaste begeleiding. Dit komt ook terug in enkele van de interviews: *"De gevangenissen zoals ze gebouwd zijn nu beperkingen ook heel veel mogelijkheden van sociaal contact, op maat werken van gedetineerden, begeleiding kunnen aanbieden op het moment dat het nodig is (RW7)."* Bovendien zorgt de focus op controle voor een gebrek aan ruimtes voor hulp- en dienstverlening. Een eerste concreet voorbeeld is dat een klaslokaal niet aanwezig is in elke gevangenis. Een tweede concreet voorbeeld is dat er geen of onvoldoende ruimtes aanwezig zijn om ook de familie rond de gedetineerde te kunnen ontmoeten.

"Dat was een volledig ander tijdsperk. Dus die zijn inderdaad niet aangepast aan de noden van hoe dat detentie nu wordt ingekleurd: te weinig ruimtes, te weinig gespreksruimtes, te weinig ontspanningsruimtes.. enfin, op alle mogelijke manieren hoe dat die gebouwen opgebouwd zijn dat klopt totaal niet met hoe dat je detentie volgens mij zou moeten inrichten en dat zie je dan zelfs bij de nieuwe gevangenissen dat daar toch ook nog wel fouten gemaakt worden." (RZ7)

2.2.2 KLEINSCHALIGE DETENTIEHUIZEN ALS ALTERNATIEF

2.2.2.1 Principes

Vzw De Huizen streeft naar een hervorming van de Belgische detentie op basis van drie principes: kleinschaligheid, differentiatie en nabijheid (Claus, 2013a, p. 8). De toekomstige detentiehuisen, onder de vorm van transitiehuisen, stellen deze drie principes centraal. Door deze principes centraal te stellen, willen de detentiehuisen vertrekken vanuit een persoonsgerichte en geïndividualiseerde aanpak voor gedetineerden. Deze aanpak sluit aan bij de Basiswet die zich richt op de re-integratie van gedetineerden (Van Der Velpen, 2013, p. 33). Kleinschalige transitiehuisen vormen dus een alternatief op de huidige gevangenissen: ze stellen re-integratie centraal in plaats van beveiliging. In wat volgt, worden deze drie principes besproken vanuit de visie en ervaringen van de respondenten.

Kleinschaligheid

Respondenten geven aan dat het belangrijkste voordeel van kleinschaligheid het **persoonlijke contact** met de gedetineerden is: "*Door kleinschalig te werken kan er echt contact zijn tussen mensen (RN8)*". Kleinschaligheid zorgt voor een andere cultuur waarbinnen mensen veel meer individueel met elkaar kunnen werken. Er is niet langer een grote afstand en anonimiteit zoals in de huidige gevangenissen. Er kan persoonlijk worden gewerkt op basis van de noden en behoeften.

"Ja.. die kleinschaligheid brengt volgens mij een cultuur met zich mee waarin dat ge veel meer één op één, waarin ge veel korter bij de mensen staat en veel meer één op één kunt werken. Het is.. het is niet precé die kleinschaligheid die ik belangrijk vind, maar het feit dat je met mensen kort op de bal kunt spelen en het feit dat die afstand dicht is en dat ge euh.. ale.. [...] Als ge mensen moet bedienen of 5 mensen.. dat is een wereld van verschil." (RT8)

Verder geven de respondenten ook aan dat het makkelijker is om **een visie** te implementeren in een kleinschalig detentiehuis. Sommige gevangenissen zijn enorm grootschalig. Er verblijven veel gedetineerden en er werkt veel personeel waardoor het enorm moeilijk is om hier een gemeenschappelijke visie te implementeren. Ook kan er in kleinere entiteiten sneller duidelijke afspraken gemaakt worden doordat iedereen elkaar kent. "*Mensen hebben nood aan structuur en door kleinschalig te werken, kan er een duidelijke structuur met afspraken uitgebouwd worden (RQ6)*".

Hoewel dat heel wat respondenten duidelijke voordelen aanhalen van kleinschaligheid, worden er ook enkele belangrijke nuances aangekaart. Enerzijds wordt er gesteld dat ondanks een gedetineerde verblijft in een kleinschalige detentievorm, de **detentieschade** blijft bestaan. "*Dus in diene zin zie ik kleinschalige detentie niet als een utopie van dat gaat het hier allemaal oplossen, want die detentieschade gade altijd blijven hebben eh (RT9)*". Dit staat in contrast met een andere visie die stelt dat wanneer gedetineerden in een kleinere gevangenis verblijven de detentieschade kleiner is: "*Die detentieschade is veel kleiner dan bij diegene die inderdaad in een grotere gevangenis gezeten hebben (RN30)*". Anderzijds haalt een respondent aan dat kleinschaligheid en dus het werken met een **kleine groep niet inherent beter** is. Volgend citaat verduidelijkt deze visie.

"Ik ben daarin.. na twintig jaar te werken met delinquenten en geïnterneerden [...] en met heel veel settings te komen, denk ik dat daar ook misschien wel een risicovolle naïviteit ligt. Alsof dat schaligheid en kleine groep dat die inherent beter zijn. Ik denk dat het een illusie is om te denken dat dat beter is. Als je in kleine groepen zit, dan zal de kwaliteit ook afhangen van de samenstelling van de groep." (RP7)

Nabijheid

Het principe van nabijheid wordt door de respondenten veelvuldig als enorm positief beschreven. De respondenten geven aan dat ze geloven in een gevangenis die meer deel is van de samenleving. Dit sluit aan bij '**community detentie**' waarbij detentie vervlochten is in het maatschappelijke weefsel. Vzw De Huizen stelt in hun invulling van detentiehuisen dit principe centraal (Claus et al., 2013, p. 36). Ook de respondenten vinden dit principe belangrijk: in plaats van gevangenissen te bouwen ver af van de samenleving, dienen gevangenissen gebouwd te worden in de samenleving. Dit sluit aan bij de normaliseringsgedachte: gedetineerden kunnen een zo normaal mogelijk leven leiden door gebruik te maken van de diensten uit de omgeving. Volgens Janssens en Beyens (2009, p. 12) schrikken de huidige gevangenissen de samenleving af door de hoge muren, wachttorens, prikkeldraad en gigantische poorten. De respondenten geven eveneens aan dat de huidige gevangenissen een beeld van afschrikking weergeeft doordat ze niet ingebed zijn in de samenleving.

"Ik geloof alleszins wel meer in een gevangenis die ook meer deel is van de samenleving. Een gevangenis waarvan we de samenleving toelaten om te denken dat van dit zijn wij en dit zijn zij. Daar geloof ik niet in. Ook naar kansen naar re-integratie toe, ik geloof zeer sterk in dat criminaliteit des mensens is en dat we daar ook eigenlijk.. ja.. de samenleving meer moeten euh op wijzen door dat veel meer als iets, veel meer te normaliseren, zonder daarmee uiteraard het gedrag goed te praten eh. Het is heel belangrijk dat er duidelijke grenzen worden gesteld. Euhm.. maar op dit moment, door ze ver weg te steken en uit het zicht te houden, geloof ik dat de muren alleen maar hoger worden om naar buiten te geraken." (RV6)

Gedetineerden zullen pas verblijven in een transitiehuis aan het einde van hun detentieperiode. Dit is een periode waarin de re-integratie centraal staat. Om deze re-integratie te kunnen voorbereiden, vinden de respondenten het belangrijk dat er **voldoende vrijheid** wordt gegeven. De gedetineerden moeten zoveel als mogelijk naar buiten kunnen. Dit kan onder begeleiding. Bovendien zal dit heel wat frustraties wegnemen bij de gedetineerden. In de huidige gevangenissen hebben gedetineerden vaak weinig mogelijkheden om hun re-integratie goed voor te bereiden, aangezien ze niet steeds de mogelijkheid hebben om contact op te nemen met instanties buiten de gevangenis. Door zoveel als mogelijk naar buiten te gaan, kunnen ze ook effectief werken aan hun re-integratie.

Een van de knelpunten in de huidige gevangenissen is het **gebrek aan ruimtes** voor hulp- en dienstverlening. Volgens De Koster (2017, p. 638) bepaalt het aantal gespreksruimtes, leslokalen, groepsruimtes en sportinfrastructuur het aanbod. De respondenten geven aan

dat dit geen probleem vormt in de transitiehuizen, aangezien de gedetineerden gebruik maken van het hulp- en dienstverleningsaanbod uit de omgeving. *"De focus moet liggen op de samenwerking met de omgeving en de transitiehuizen (RQ27)"*. Het Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening stelt rechtsburgerschap centraal: gedetineerden behouden hun rechten en dus ook het recht op hulp- en dienstverlening (De Koster, 2017, pp. 622-623). Doordat gedetineerden gebruik kunnen maken van de diensten uit de vrije samenleving, wordt dit recht volgens de respondenten maximaal gerealiseerd.

"Wat er ooit met het Strategisch Plan is euhm.. wat men eigenlijk uitgetekend heeft, is van kijk eigenlijk heeft een gedetineerde, die heeft evenveel recht op hulp- en dienstverlening dan iemand die buiten is. Dus wat hebben ze gedaan [...] al die verschillende beleidsdomeinen die zijn naar binnen gegaan, wat een goeie zaak is. Euhm maar te weinig, als ge weet dat bijvoorbeeld in de geestelijke gezondheidszorg met één deeltijdse voor een gevangenis van 800 ofzo binnenkomt ja dan weet je eigenlijk wel dat dat een doekje voor het bloeden is. [...] Dus euhm.. eigenlijk moet die gedetineerde maximaal beroep doen op wat dat er buiten is." (RZ25)

Tijdens de interviews werd ook aangehaald dat het principe van nabijheid helpt om de gedetineerden **verantwoordelijkheden** te laten opnemen. Ook uit de doelstellingen van de Basiswet blijkt dat het opnemen van verantwoordelijkheden belangrijk is voor de responsabilisering (Janssens, & Beyens, 2009, pp. 12-13). Wanneer gedetineerden gebruik maken van het hulp- en dienstverleningsaanbod uit de vrije samenleving, dienen ze zelf contact op te nemen met de juiste dienst. De respondenten halen aan dat begeleiders deze taken niet mogen overnemen aangezien het een goede voorbereiding is op hun re-integratie: *"Ik moet ook zelf naar den dokter gaan [...]. Ik denk da ge daar niet veel mee bereikt met hun op dat vlak te veel in de watten te leggen (RR38)." Hierbij wordt wel de opmerking gemaakt dat het belangrijk is dat er voldoende ondersteuning wordt geboden door de begeleider in het transitiehuis, maar het is de gedetineerde die uiteindelijk zelf verantwoordelijk is om contact op te nemen.*

Gedetineerden in een transitiehuis kunnen volgens de respondenten gebruik maken van de diensten uit de vrije samenleving. Ze halen aan dat er een **wisselwerking** moet zijn tussen beiden: ook de mensen uit de buurt kunnen gebruik maken van diensten aangeboden door het transitiehuis. Wanneer bijvoorbeeld het transitiehuis beschikt over een turnzaal moeten de mensen uit de omgeving hiervan kunnen gebruik maken en omgekeerd. Op deze manier kunnen transitiehuizen enerzijds een meerwaarde zijn voor de buurt en anderzijds wordt de kloof tussen gedetineerden en mensen uit de vrije samenleving hierdoor gedicht. Er worden verschillende voorbeelden aangehaald van hoe transitiehuizen een meerwaarde kunnen zijn voor de buurt: het organiseren van een fietsherstelplaats, yogalessen, een sociaal restaurant of een wasserij.

Het merendeel van de respondenten zijn het over eens dat het integreren van een transitiehuis in een lokale buurt voordelig is. Toch blijkt uit volgende citaten dat er ook enkele nuances worden gemaakt.

"Ja nu kunde in gevangenissen bepaalde kwaliteitsvolle infrastructuur voorzien die ge nooit op die schaal gaat kunnen doen. En gebruik maken van voorzieningen er buiten, die zijn ook altijd niet zo ideaal als ge dat echt gericht kunt aanbieden." (RU21)

"Die gevangenismuren verbergen heel wat problemen waar dat misschien een lokale gemeenschap misschien ook niet klaar voor zijn." (RT21)

"Ik weet alleen niet of de mensen zo ruimdenkend gaan zijn (lacht) om daar gebruik van te maken. Het idee dat vooral bij de bevolking leeft is onbekend is onbemind eh." (RR41)

In bovenstaand citaat wordt er aangenomen dat het niet zeker is dat mensen uit de buurt gebruik willen maken van de diensten aangeboden door een transitiehuis. Tijdens de interviews wordt er hier op ingespeeld: indien er voldoende **bekendmakingsacties** zijn, geloven ze dat de angst voor het onbekende kan weggenomen worden. Een transitiehuis mag niet ontmoedigd geraken door de angst en de weerstand van mensen uit de buurt. Het transitiehuis moet bekend gemaakt worden aan de mensen uit de buurt door te werken met toonmomenten, mensen uit te nodigen of een rondleiding te geven

Het principe van nabijheid draait niet alleen om 'community detentie' maar stelt ook dat de gedetineerden kunnen verblijven in een transitiehuis binnen hun **eigen regio** (Claus et al., 2013 p. 36). Dit voordeel wordt slechts enkele keren aangehaald door een paar respondenten. Allicht kan dit te maken hebben met het feit dat er gestart wordt met een pilootproject, waardoor er geen transitiehuizen kunnen voorzien worden voor alle gedetineerden binnen hun eigen regio. Dit is wel de ambitie van vzw De Huizen. Onderstaand citaat verduidelijkt deze ambitie.

"Ik vind dat er zo rap mogelijk moeten capaciteit voorzien worden voor zover dat de vraag zich stelt. Dus nu, volgend jaar, opgestart worden met 2 transitiehuizen. Dat zal na evaluatie uitgebreid worden tot capaciteit voor 100 gedetineerden." (RW30)

Differentiatie

Tenslotte halen de respondenten ook aan dat er binnen de huidige gevangenissen enorm weinig **differentiatie** wordt ingebouwd, aangezien het persoonlijk detentieplan nog niet is geïmplementeerd. Door te werken met het Oplossingsplan in transitiehuizen kan er gewerkt worden op maat van gedetineerden. Er kan zo een persoonlijk traject uitgebouwd worden, waardoor er differentiatie van begeleiding is. Ook in het RNR-model wordt de

noodzaak van een individuele behandeling aangekaart (Andrews et al., 2011, p. 735). In het idee van vzw De Huizen willen ze ook werken met verschillende types detentiehuisen die naast de begeleiding ook verschillen qua controle en detentie-invulling (Claus et al., 2013, p. 36). Aangezien er slechts gestart wordt met een pilootproject met transitiehuisen, vinden de respondenten het belangrijk dat alle gedetineerden maximaal naar buiten kunnen en de controle dus wordt beperkt. Het bouwen van verschillende types transitiehuisen die verschillen qua controle en detentie-invulling wordt niet aangehaald als te bespreken issue.

2.2.2.2 Vergelijking met de gevangenis in Haren

Naast het idee om kleinschalige detentiehuisen te bouwen in België, zijn er reeds concrete plannen om een nieuw gevangeniscomplex te bouwen in Haren als vervanging voor de gevangenissen van Sint-Gillis, Vorst en Berkendael. Dit gevangeniscomplex zal in totaal plaats bieden aan 1 190 gedetineerden. De gevangenis wordt een dorp met voorzieningen voor verschillende doelgroepen, opleidingslokalen en werkplaatsen (Prison Gear, n.d., p. 194).

Kleinschaligheid

Hoewel het gevangenisdorp in Haren verschillende **eenheden** voorziet, maken de respondenten de opmerking dat deze eenheden gevestigd zijn binnen een groter geheel. De respondenten stellen dat ze meer voorstander zijn van nog kleinschaliger te werken. Respondenten omschrijven het gevangenisdorp als volgt: "*één grote site (RQ7)*", "*één groot ding (RN9)*", "*gigantisch (RQ7)*". Aangezien het gevangenisdorp enorm groot wordt, stellen de respondenten zich nog heel wat vragen met betrekking tot de concrete organisatie. Volgende twee citaten duiden deze verontrusting.

"Maar het wordt wel een mega toestand natuurlijk eh voor bijna 1500 mensen.. dus wie gaat dat aansturen? Dat is mijn vraag ook al van hoe wordt dat dan georganiseerd? Dus ja ik heb daar heel veel bedenkingen bij." (RV8)

"Het baart ons wel zorgen, specifiek, om dan vanuit de Vlaamse gemeenschap hulp- en dienstverlening georganiseerd te krijgen in die context. [...] Hoe gaan die verspreid zitten? Gaan die nog een deel gezamenlijk kunnen zitten? Of gaan zij echt elk op zich georganiseerd zijn? [...] Hoe gaat da plaatje eruit zien? En hoe gaan we ons daarop gaan organiseren? Dat wordt voor ons of is voor ons een zeer uitdagende context." (RU5)

Nabijheid

Het principe van nabijheid wordt door de respondenten als enorm belangrijk gezien binnen kleinschalige detentievormen. Dit blijkt ook uit de reacties wanneer er gepeild wordt naar hun mening over het gevangenisdorp in Haren. Het gevangenisdorp is niet gelegen in de samenleving, en dit halen de respondenten als negatief aan: *"De verankering in de samenleving, is er eigenlijk nog op achteruit gegaan. Door dat het zo groot is.. wordt op den duur volledig los van de samenleving en dat is euh een grote blunder (RX15)"*. De gevangenis zal gelegen zijn in **"the middle of nowhere (RV8)"**. Ondanks het een gevangenisdorp wordt, vinden de respondenten dat de stap naar buiten bijzonder moeilijk blijft.

Differentiatie

Het principe van differentiatie wordt volgens de respondenten wel gerealiseerd in het gevangenisdorp in Haren. Er wordt gekozen voor verschillende eenheden waarin aandacht zal zijn voor verschillende doelgroepen. Hierdoor kan er **regime-differentiatie** uitgebouwd worden.

2.3 VERWEVENHEID WELZIEN EN JUSTITIE

2.3.1 PROBLEMEN EN OPPORTUNITEITEN

Wanneer er gepeild wordt naar de samenwerking tussen welzijn en justitie, halen heel wat respondenten aan dat het belangrijk is om deze samenwerking genuanceerd te bekijken. Die samenwerking is namelijk erg **verschillend tussen gevangnissen en tussen personen** onderling. Hierdoor geven de respondenten aan dat het moeilijk is om een eenduidig antwoord te formuleren. Het feit dat er verschillen zijn tussen gevangnissen heeft verschillende oorzaken. Volgende citaten verduidelijken deze oorzaken.

"Er is grote verschillen tussen gevangnissen en dat heeft met veel verschillende factoren te maken. met euh.. de periode waarin dat Strategisch Plan al loopt in de gevangenis. Daar zagen we tot 4 jaar terug nog heel wat verschillen, omdat er in 2003 gestart zijn tot 2009, euhm soms is dat vlot gegaan met veel stabiliteit, soms is dat nog veel gefluctueerd. [...] De mogelijkheden gewoon binnen de gevangenis.. euhm.. het aantal medewerkers waarop men beroep kan doen, euh de diensten die er rond zitten die ondersteuning kunnen bieden. Dus dat is allemaal heel divers eh." (RU7)

"Dat die samenwerking heel.. heel erg geleerd is aan de persoon van de directie. Wie is de directie? Wie is het instellingshoofd? En wie is de directie-equipe? [...] Ik merk dat het heel erg afhangt van de goodwill van..." (RV9)

Hoewel de respondenten aangeven dat er ook goeie voorbeelden zijn van de samenwerking tussen welzijn en justitie, wordt er gesproken vanuit eerder negatieve taal: de samenwerking is "disfunctioneel (RP16)", "destructief (RP13)", "ongelijk (RQ9)" en "onevenwichtig (RQ9)". De hulp- en dienstverlening is binnengekomen in de gevangnissen, maar toch geven heel wat respondenten aan dat ze nog **niet echt verankerd** is. Hierbij worden verschillende redenen aangegeven. Zo kan bijvoorbeeld de hulp- en dienstverlening nog steeds worden opgeschort door bepaalde veiligheidsredenen of vakbondsacties. Verder geeft een respondent aan dat de hulp- en dienstverlening nog steeds veel moeilijkheden ervaart om zijn eigen aanbod in de gevangnissen te kunnen ontwikkelen. De respondenten geven tenslotte aan dat er nood is aan stabiliteit en duidelijkheid met betrekking tot de personeelsomkadering en de rol van de hulp- en dienstverlening in de gevangnissen. Het personeelskader is nog niet voldoende ingevuld, wat maakt dat het aanbod nog elke dag kan sneuvelen door het personeelstekort. In volgend citaat haalt een respondent aan hoe de Vlaamse gemeenschap zich meer kan verankeren.

"Ik denk dat het een stuk gaat over onszelf ook als Vlaamse gemeenschap meer als één geheel op te stellen. Maar ook om wat krachtadiger neen te zeggen tegen bepaalde dingen. Ik ben nu toevallig deze morgen bezig geweest met X waar we mogen activiteiten voorleggen en dat de vakbond zal beslissen of ze al of niet doorgaan. Dat is een brug te ver. Dat vind ik onaanvaardbaar en ik vind dat we daar moeten van af blijven. Soms moet je stoppen met mee te spelen in een spel waar dat enkel een ander de regels bepaald." (RQ10)

Vervolgens blijkt uit de literatuurstudie dat justitie en welzijn samen verantwoordelijk zijn voor een veilige, humane en op sociale re-integratie gerichte invulling van de gevangenisstraf (Tournel, & Snacken, 2008, p. 9), maar volgens enkele respondenten is er in praktijk **geen gedeelde verantwoordelijkheid**. De Vlaamse gemeenschap is nog steeds te gast in de gevangnissen, waarbij justitie de spelregels bepaald en de hulp- en dienstverlening zich hieraan moet aanpassen. Dit blijkt ook uit bovenstaand citaat. Ze vinden dat ze geen evenwaardige partners zijn. Dit sluit aan bij de literatuurstudie: volgens De Koster (2017, p. 636) is het welzijnswerk steeds meer een verlengstuk van justitie. Ook Roose en Bouverne-De Bie (2008, p. 2) stellen dat we moeten opletten dat het welzijnswerk zich niet instrumenteel laat inschakelen om de strafrechtelijke doelstellingen te bereiken.

Tenslotte blijkt ook dat er weinig tot **geen samenwerking is met de justitiehuisen**. De justitiehuisen zijn overgeheveld van justitie naar de Vlaamse gemeenschap. Toch hebben ze het gevoel dat ze nog steeds gezien worden als een verlengde van justitie dat vooral controleert. Bij de opmaak van het reclasseringsplan wordt er geen contact opgenomen

met een justitie-assistent, nochtans blijkt uit de interviews dat dit de overgang van binnen naar buiten eenvoudiger zou kunnen maken. In dit knelpunt schuilt een opportuniteit voor de transitiehuizen: een betere samenwerking met de justitiehuizen bij de opmaak van het Oplossingsplan kan bijdragen tot een succesvolle re-integratie van de gedetineerden. Onderstaand citaat verduidelijkt de noodzaak tot samenwerking.

"Daar heeft iemand van de hulp- en dienstverlening [...] samen met die man een plan uitgebouwd, maar op geen enkel moment, ale ik heb nog nooit iemand geweten die met een justitieassistent contact opnam op voorhand. Van kijk dat is diene man en dat is wat wij in gedachten hebben, gij werkt in diene regio denkt ge dat dat daar realiseerbaar is of niet? En wat ik daar toch zie [...] dat ik dat vanaf dag één zie scheef lopen eh. Omdat er met heel veel dingen geen rekening gehouden is."
(RN11)

Hoewel uit de interviews blijkt dat er nog heel wat knelpunten zijn in de samenwerking, vinden de respondenten de samenwerking belangrijk: *"We hebben elkaar nodig, we moeten een goede band opbouwen (RQ11)."* Volgens de respondenten zijn de sterke **besparingen** bij justitie en welzijnswerk een belangrijke oorzaak van de moeilijke samenwerking. Er moet vooral tijd en energie gestoken worden in het trachten behouden wat er was, waardoor er geen tijd meer is voor een goede samenwerking. In tegendeel: de samenwerking vermindert steeds, aangezien ze het met steeds minder personeel moeten doen. Ook uit de literatuurstudie blijkt dat door het gebrek aan middelen de Vlaamse gemeenschap hun aanbod slechts in beperkte mate kan organiseren en weinig kan afstemmen op de doelgroep (Van Haegendoren et al., 2001, p. 41).

2.3.2 SPANNINGSVELD EMANCIPATIE-BEHEERSING

Zoals eerder vermeld hebben justitie en welzijnswerk een gedeelde verantwoordelijk om te zorgen voor een veilige, humane en op sociale re-integratie gerichte invulling van de gevangenisstraf (Tournel, & Snacken, 2008, p. 9). Uit literatuur blijkt dat dit zorgt voor een **spanningsveld** aangezien de finaliteit van beide verschillend is: justitie is gericht op het algemeen belang en stelt de bescherming van de samenleving centraal, terwijl welzijnswerk gericht is op het individueel belang en werkt aan de ontplooiing en welzijnsbevordering (Meyvis, 2002, p. 304). Ook de respondenten halen aan dat er een spanningsveld aanwezig is: *"Wij zijn eigenlijk voornamelijk bezig met het welzijn van de mannen, terwijl dat dan de opdracht van justitie is dan weer net meer dat repressieve en ge voelt dikwijls dat dat botst (RR15)."* Een andere respondent omschrijft dit als het spanningsveld tussen veiligheid en welzijn (RS13).

Toch is het belangrijk om ook naar het spanningsveld tussen justitie en welzijnswerk genuanceerd te kijken. Het is niet zo dat justitie uitsluitend controleert en welzijnswerk uitsluitend begeleidt. Volgend citaat verduidelijkt dit.

"Je moet het niet zwart wit zien. Want uiteraard de PSD bijvoorbeeld, zij hebben een controlefunctie, zij hebben een rapporteringsplicht ten opzichte van hun opdrachtgevers, dat gaat een stuk over controle: is die wel klaar om een bepaalde strafuitvoeringsmodaliteit te krijgen of niet? Maar natuurlijk zij doen ook welzijnswerk, dat is niet uitsluitend controle. En aan de andere kant, de Vlaamse kant, mensen van Justitieel welzijnswerk doen voornamelijk sociaal werk. En niets verplicht, maar daar zit ook een stuk controle daarbij want zij werken ook aan een reclasseringstraject met een gedetineerde. Als hij op zich een kans wil maken op een strafuitvoeringsmodaliteit moet hij zich ook gedragen in een bepaalde manier of de juiste antwoorden hebben." (RY27)

In wat volgt wordt enerzijds besproken hoe de respondenten aangeven dat er vandaag vooral een focus op veiligheid is waardoor de balans tussen veiligheid en welzijn niet in evenwicht is. Anderzijds wordt de scheiding an sich tussen justitie en welzijnswerk in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen vanuit de visie van de respondenten besproken. In beide delen wordt aangehaald hoe de transitiehuizen deze knelpunten kunnen omzetten naar opportuniteiten.

2.3.2.1 Focus op veiligheid

Hoewel de respondenten spreken over een balans tussen veiligheid en welzijn, halen ze veelvuldig aan dat vandaag de focus vooral wordt gelegd op veiligheid. Beslissingen worden genomen wegens **veiligheidsredenen**. Dit werd kort eerder aangehaald bij de bespreking van de architectuur en infrastructuur van de huidige gevangenissen. *"Er is een staking, of er is niet genoeg personeel... dus de veiligheid kan niet gegarandeerd worden dus we schaffen alles af (RO9)"*. Eén van de respondenten geeft aan dat hij niet steeds begrijpt wat de redenering is achter 'veiligheidsredenen' en dat zorgt voor frustraties bij het personeel en de gedetineerden: *"Want als ik als ne klant komt gefrustreerd wil ik hem ook wel uitleggen waarom dingen zo zijn. Maar het enige dat ik kan zeggen het zal wellicht om de veiligheid zijn (RS26)"*. Volgend voorbeeld verduidelijkt deze frustratie.

"[...] De dag dat hij naar voor moet komen voor de SURB, wordt die opgehaald in de gevangenis door de politie, wordt die geboeid gebracht. Die man zegt: ik had wel een beetje een raar gevoel, want de dag ervoor was hij gaan solliciteren en had hij een broodje gegeten op het terras in de zon. [...] En dat zijn dan dingen waarvan dat je zegt van, kijk, er wordt al zo veel geklaagd over geld [...], en dan denk ik van ja leg mij nu ne keer uit 'de veiligheid', wat is de redenering daarachter?" (RS13)

Huisbegeleider

In het idee van vzw De Huizen wordt er wat betreft de beveiliging en bewaking van detentiehuisen niet langer gesproken over penitentiaire bewakingsassistenten, maar over huisbegeleiders en portiers. De huisbegeleider staat in voor de goede orde en samenleving (Claus et al., 2013, p. 39). De portier houdt toezicht op het in- en uitgaand verkeer (Naessens, 2013, p. 70). Deze functie is enkel aanwezig in een gesloten of halfopen detentiehuisen (Claus et al., 2013, p. 39). Het feit dat er wordt gesproken over een **'begeleider' in plaats van een 'bewaker'** halen al de respondenten als positief aan. Volgens de respondenten maakt dit duidelijk dat de focus niet langer ligt op de statische veiligheid (fysieke beveiligingsmiddelen zoals hoge muren, tralies en camera's) maar op de dynamische veiligheid gebaseerd op de positieve menselijke relaties tussen de PBA's en gedetineerden. Het aangaan van een menselijke relatie tussen de gedetineerden en de begeleider is hierin cruciaal. Deze begeleider moet aanspreekbaar zijn zodat gedetineerden zich gehoord voelen, er verbinding gemaakt wordt en hij, waar nodig, kan doorverwijzen. In ruil hiervoor zullen de gedetineerden ook meer respect tonen en is de veiligheid in een transitiehuis niet enkel gebaseerd op fysieke beveiligingsmiddelen maar ook op menselijke relaties.

"Ik denk wel dat we het er over eens zijn dat euh.. enkel bewaken dat dat niet werkt. Mensen die van vrijheid ontnomen zijn dat daar toch wel een vorm van begeleiding nodig is, die er ook vooral in bestaat om wat een ruimte te geven om binnen die context toch wat verantwoordelijkheid op te nemen." (RU13)

"Het gaat ook over verbinding. Op dit moment kan men het penitentiair personeel eigenlijk niet inzetten op verbinding, op geen enkele manier. Omdat ze niet met genoeg zijn, omdat ze taken krijgen die daar niet bij horen, omdat de infrastructuur dat niet toelaat. [...] Verbinding met.. met het bewakend personeel die dus ook als mens er moeten kunnen staan.." (RV16)

Eerder werd al aangehaald dat het principe van nabijheid helpt om de gedetineerden **verantwoordelijkheden** te laten opnemen. Ook in termen van bewaking vinden de respondenten het belangrijk dat de huisbegeleider voldoende ruimte geeft aan de gedetineerden om zijn verantwoordelijkheden op te nemen. Gedetineerden moeten verantwoordelijkheden kunnen opnemen die verbonden zijn aan het dagelijkse leven, zoals zelf koken of de was doen. Pas zo kan er gewerkt worden aan normalisering en kan er nagegaan worden of gedetineerden het dagelijks leven aankunnen.

Het Personeelsplan van vzw De Huizen omschrijft dat deze huisbegeleider een bachelorsdiploma in de menswetenschappen moet hebben (Naessens, 2013, p. 73). De respondenten zijn het er over eens dat er vandaag te weinig belang wordt gehecht aan

een goede **opleiding** van de bewakingsassistenten. Er moet op zoek gegaan worden naar mensen die effectief geschikt zijn om de job te kunnen uitvoeren. Het hebben van de juiste competenties en een degelijke opleiding wordt door de respondenten als belangrijker gezien dan het hebben van een bachelorsdiploma. Toch halen ook enkele van de respondenten aan dat aan een bachelorsdiploma een belangrijk voordeel verbonden is: wanneer studenten kiezen voor een menswetenschappelijke richting, zijn ze vaak gemotiveerd om te werken met en voor mensen. Ook hebben ze kennis over welzijnswerk en hebben ze geleerd om op een juiste manier te communiceren. Tenslotte hebben zij ze al meer gewapend om aan de slag te gaan in het werkveld.

De respondenten hechten veel belang aan de juiste **competenties** van de huisbegeleider. Ten eerste worden verschillende sociale vaardigheden aangehaald: empathisch zijn, begripvol zijn, kunnen omgaan met mensen, geduld hebben, ondersteuning kunnen bieden. Verder wordt ook het kunnen omgaan met conflicten vanuit een bemiddelende rol als belangrijke competentie aangehaald. Hij of zij moet niet alleen ondersteuning kunnen bieden, maar ook voldoende gezag hebben wanneer er zich problemen voordoen. Naast deze sociale vaardigheden vinden de respondenten het belangrijk dat de huisbegeleider een zekere levenswijsheid en rijpheid heeft. Tenslotte is het belangrijk dat deze persoon zowel individueel mensen kan ondersteunen als een volledige groep. De competenties van de huisbegeleider worden omschreven als belangrijk voor het werken aan een effectieve begeleiding. Dit stemt overeen met de literatuurstudie: niet enkel 'Wat werkt?' geldt als bron voor evidence, maar ook de vaardigheden van de professionals (Gray, Plath, & Webb, 2009, p. 5).

2.3.2.2 Tweedeling welzijn en justitie

Uit de interviews blijkt dat de respondenten het niet eens zijn over de tweedeling tussen welzijn en justitie. Enkele respondenten vinden dat de dichotomie in praktijk meer ellende veroorzaakt dan problemen oplost. Zo geven de respondenten aan dat er een stuk van de effectiviteit verloren gaat doordat er **overlappend en naast elkaar** wordt gewerkt. Een concreet voorbeeld hiervan is dat het onthaalgesprek zowel wordt gedaan door de PSD als door het JWW. Een betere afstemming tussen de PSD en het JWW wordt als noodzakelijk omschreven. Een deel van de respondenten vindt het positief als er één dienst zou komen die zowel hulp verleent als adviseert. In de oprichting van een transitiehuis vinden enkele respondenten dat de scheiding tussen justitie en welzijn nog louter een administratieve scheiding mag zijn op de achtergrond. In praktijk is het één organisatie die het transitiehuis runt.

"Waarom moet je een JWW en PSD hebben? Waarom zou je niet, zoals in bijna alle ander landen, die hebben gewoon één sociaal werkdienst in de gevangenis. Je gaat iets verliezen, in de zin dat dat vrijblijvend welzijnswerkaanbod zal misschien minder uitgebreid zijn dan nu, maar je zou meer gebruik kunnen maken van de mensen die er zijn." (RY37)

"Maar ik zou er voor pleiten om euh.. sowieso de detentiehuizen zullen gerund worden door aparte organisaties. Ik zou er voor pleiten dat justitie en welzijn elk hun.. hun deel in de pot steken en de verantwoordelijkheid geven aan die organisatie om daar 1 werking mee uit te rollen, waarbij dat het personeel geen personeel is van ofwel justitie ofwel welzijn, maar personeel is van die organisatie die dat de huizen runt en waarbij dat er rekening gehouden wordt met de voorschriften vanuit justitie [...] dat de mensen die op de vloer aan het werk zijn toch geen rekening meer moeten houden met welk petje dat ze moeten opzetten." (RW12)

Aan de andere kant zijn er ook heel wat respondenten die vinden dat het noodzakelijk is dat de PSD en het JWW twee aparte diensten blijven. Het belangrijkste argument dat hier wordt aangehaald is het belang van **beroepsgeheim en vertrouwelijkheid**. De PSD heeft een rapportageopdracht en het JWW niet. De respondenten vinden het belangrijk dat de gedetineerden hun verhaal kwijt kunnen in een vertrouwelijke omgeving. Dit sluit aan bij het onderzoek van Van Haegendoren et al., (2001, p. 77) waarin gesteld wordt dat het JWW veel belang hecht aan het beroepsgeheim, aangezien de relaties hierdoor gebaseerd zijn op een positieve vertrouwensrelatie.

"Ik denk dat het heel belangrijk is dat dat apart blijft, omdat de PSD heeft hun.. heeft hun.. de verantwoordelijkheid naar de rechtbank toe en hun rapportageplicht. En ik denk dat het heel belangrijk is euhm voor de persoon dat dan eventueel in dat huis verblijven, dat die toch ook ergens hun verhaal kwijt kunnen in een vertrouwelijke ruimte." (RR16)

Individuele planbegeleider

Bij de opmaak van het Personeelsplan van vzw De Huizen is er geen rekening gehouden met de huidige bevoegdheidsverdeling (federale versus gemeenschapsmaterie) (Naessens, 2013, p. 72). Er wordt niet langer gesproken over een dienst zoals de PSD of het JWW, maar er is een individuele planbegeleider. Deze planbegeleider stelt het Oplossingsplan (detentie- en reclasseringstraject) op, houdt contact met de diensten uit de samenleving en rapporteert aan de SURB over de zaken die zo bepaald zijn (Claus et al., 2013, p. 39). Er is dus geen scheiding meer tussen de PSD en het JWW. De verschillende meningen van de respondenten over de scheiding an sich worden dus ook doorgetrokken naar het figuur van de individuele planbegeleider. Enerzijds vinden de respondenten deze figuur positief

omdat er dan een betere afstemming is en meer efficiëntie. Anderzijds kijken enkele respondenten kritisch naar deze figuur, omdat volgens hen de positieve vertrouwensrelatie gebaseerd op het beroepsgeheim niet meer gerealiseerd kan worden. Hieronder worden enkele bedenkingen en voordelen van de individuele planbegeleider en het daaraan verbonden beroepsgeheim uitvoerig besproken.

Eenzijds is er een deel van de respondenten die een aantal **bedenkingen** uit bij deze individuele planbegeleider. Ze vinden dat controleren en hulp verlenen twee verschillende taken zijn die niet aan elkaar kunnen gekoppeld worden. *"En controlerend helpen, dan zit je in zo'n consensusvisie tussen hulp- en dienstverlening en justitie. Ik vrees dat je dan ook wat de kritische blik verliest (RV11)"*. Deze individuele planbegeleider heeft ook een rapportageopdracht naar de SURB, hier uiten enkele respondenten bezwaren bij aangezien deze persoon geen volledig beroepsgeheim heeft. Ze stellen dat beroepsgeheim helpt om een vertrouwelijke functie op te nemen en de dingen bespreekbaar te maken. *"Een echte vertrouwensrelatie die gekoppeld is aan die rapportage, dat gaat niet eh. De vraag is, wie moet dat dan opnemen? Euhm.. de planbegeleider zal dat nooit ten volle 100% kunnen doen (RU11)"*. De respondenten vinden het belangrijk dat de gedetineerden iemand hebben waar ze hun hart bij kunnen luchten. Ze betwijfelen of dit gaat lukken bij de planbegeleider, aangezien deze persoon ook een rapportageopdracht heeft. Wel wordt er aangehaald dat ze deze vertrouwensfiguur misschien elders kunnen vinden, zoals bij de huisbegeleider of een uit de samenleving gecontracteerde begeleider. Tenslotte wordt er ook aangehaald dat het moeilijk is om een vertrouwensrelatie op te bouwen aangezien de planbegeleider u wordt toebedeeld. Dit wordt in onderstaand citaat verder toegelicht.

"Ik denk dat het moeilijke eraan is, is dat die persoon u wordt toebedeeld. Terwijl dat ge in de hulpverlening eigenlijk eerst contact opbouwt, vertrouwen wint [...] dat is altijd vanuit een... een veel meer gelijkwaardige houding, waar ge eigenlijk ook vanuit vertrouwen kunt zeggen, zoals ge da bij vrienden of familie kunt doen, waarbij da ge hun ook kunt aanspreken op ik vind dit niet oké. Terwijl dit zijn mensen die worden toebedeeld, want ge zijt nu eenmaal [...] de individuele begeleider [...]. Waardoor dat ge eigenlijk al in essentie begint met een opdracht zonder dat ge daarin noodzakelijk vertrouwen hebt gewonnen." (RV12)

Anderzijds zijn er heel wat respondenten die heel wat **voordelen** aanhalen bij het figuur van de individuele planbegeleider. Deze respondenten nuanceren het belang van een volledig beroepsgeheim. Ze vinden dat je ook zonder een volledig beroepsgeheim een vertrouwensrelatie met je cliënt kunt uitbouwen. Dit moet gebeuren met de juiste houding waarin transparantie en goede werkafspraken centraal staan. Bovendien wordt ook aangegeven dat het beroepsgeheim de actoren soms beperkt om een goed plan uit te werken voor de gedetineerden. Door het beroepsgeheim is er weinig overleg en

samenwerking. Dit stemt overeen met het onderzoek van Hellemans et al. (2008, p. 106) waarin gesteld wordt dat PSD- medewerkers aangeven dat het beroepsgeheim de samenwerking bemoeilijkt. In dit onderzoek zijn het zowel de PSD-medewerker als de actoren vanuit de Vlaamse gemeenschap die deze bekommernis aanhalen. Beroepsgeheim wordt met volgende metafoor vergeleken: *"Men heeft een soort heilige koe gecreëerd waar samenwerking aan geslacht wordt (RP16)"*.

In het huidige plan van vzw De Huizen heeft de individuele planbegeleider als taak om de voorwaarden op te volgen door te rapporteren aan de SURB. Eén van de respondenten haalt aan dat het zinvol kan zijn dat een andere persoon, zoals een justitieassistent, wordt ingeschakeld om deze voorwaarden op te volgen. *Het zou even goed kunnen zijn dat justitieassistenten gewoon ook daarvoor ingeschakeld worden. Dat kan ook éh. Euh.. en dat je die planbegeleider louter intern in het detentiehuis laat werken, dat kan ook. Uhm.. wat de overgang naar buiten ook een stuk makkelijker maakt (RZ23)."*

Uit de interviews blijkt dat vzw De Huizen het belangrijk vindt dat de individuele planbegeleider voldoende **overleg** pleegt met de gedetineerden alvorens te rapporteren aan de SURB. Dit hangt samen met het belang van transparantie wanneer er geen volledig beroepsgeheim is. Het feit dat de dingen op die manier bespreekbaar worden gemaakt, zorgt ervoor dat je ermee aan de slag kan. Justitie heeft een aantal verwachtingen tegenover gedetineerden. Door hierover in overleg te gaan met de gedetineerden, wordt het voor hen ook duidelijker wat precies die verwachtingen inhouden. Verder kan gedrag van gedetineerden verschillende oorzaken hebben. Het is belangrijk om die oorzaken eerst te bespreken alvorens te rapporteren.

"Ik denk dat het zeker belangrijk is dat er veel overleg is en wordt nagegaan van wat scheelt er hier. Soms zit een persoon misschien in een verkeerd leertraject ofzo, is het te moeilijk ofzo en stopt ie daarom en schaamt hij zich om dat te zeggen. Dus ik denk dat er toch daar moet opgelet worden dat dat niet wordt doorgegeven zomaar zonder eerst bij die persoon af te toetsen wat is hier eigenlijk het probleem." (RO15)

"Ik denk dat rapportage op zich niet alleen een weergave moet zijn, maar ik denk dat dat in een begeleiding ook soms iets kan zijn waaraan ge kunt werken. Euhm.. als gij dingen ziet waarvan ge denkt dat of dat zit toch niet echt goed, of daar maak ik mij wat zorgen over. Euhm.. dat ge het inderdaad een stukje kunt opnemen eh, met je cliënt in een gesprek." (RN20)

Naast de voor- en nadelen, met betrekking tot de tweedeling tussen justitie en welzijn en het daaraan verbonden beroepsgeheim, wordt er door de respondenten ook aandacht besteed aan het principe van continuïteit. In het idee van vzw De Huizen is de individuele planbegeleider een **continu figuur**: hij volgt het volledige detentietraject op, maar hij blijft ook nadien bereikbaar tot wanneer het nodig wordt geacht (Naessens, 2013, p. 71). De respondenten halen dit aan als een belangrijk voordeel: op deze manier kan de planbegeleider een vertrouwensrelatie aangaan met de gedetineerden waarop ze kunnen blijven rekenen ongeacht of ze nog in detentie zitten of niet. Wel halen de respondenten hierbij volgende opmerking aan: *"Maar daar denk ik dat middelen voor moeten, maar moesten die er zijn dan is dat de ideale situatie. De persoon die u kent, die u opvolgt, die weet waar uw interesses liggen, dat ze daar gewoon bij blijven. En anders is dat weer van nul starten en dat is weer veel tijd en energie die verloren gaat denk ik (RO42)"*. Maar wanneer een gedetineerde pas beroep kan doen op een individuele planbegeleider vanaf het einde van de detentieperiode, zoals in een transitiehuis, creëert dit ook **discontinuïteit**: *"Dan zoude zelf kunnen zeggen dat een transitiehuis discontinuïteit installeert waar dat ge beter continuïteit van zorg en begeleiding hebt. Dan hebt ge eerst PSD en trajectbegeleiding en dat plots komt er nog nekeer iemand nieuw bij.. die het laatste jaar het allemaal bij elkaar gaan pakken (RP55)"*. Enkele respondenten halen aan dat een mogelijke oplossing voor deze discontinuïteit is dat de individuele planbegeleider al tijdens het verblijf in de gevangenis samen met de gedetineerde en de andere actoren het Oplossingsplan voorbereidt. Met als belangrijke nuance dat hier de nodige middelen voor moeten vrijgemaakt worden. Het belang van continuïteit wordt ook verder aangehaald in hoofdstuk drie over personeelsverloop.

Oplossingsplan

De individuele planbegeleider is samen met de gedetineerde verantwoordelijk voor het opstellen van het Oplossingsplan (detentie- en reclasseringstraject) (Claus et al., 2013, p. 39). In de omschrijving van detentie in detentiehuisen is de hulp- en dienstverlening gebaseerd op het Oplossingsplan (Gyrson, 2013, p. 59). Eén van de respondenten (RV) geeft aan dat 'Oplossingsplan' een foute woordkeuze is, omdat het heel erg benadrukt dat er een probleem is waarvoor oplossingen zijn. Ze geeft aan dat er nagedacht moet worden over een ander woord dat meer de mogelijkheden benadrukt. Om dit plan tot een goed einde te brengen, wordt het opgesteld vanaf de eerste dag van de strafuitvoering (Claus, 2013b, p. 15), maar de huidige regering besliste om een pilotproject op te starten met transitiehuisen: pas aan het einde van de straf (vzw De Huizen, 2017, p. 3). Deze keuze houdt een reëel risico in: de gedetineerde krijgt niet van bij aanvang een individuele planbegeleider die met hem of haar het Oplossingsplan opstelt. Vanuit dit risico stellen we onszelf twee belangrijke vragen: "Wanneer moet het Oplossingsplan opgesteld worden

(vanaf het verblijf in de gevangenis of vanaf het verblijf in een transitiehuis)?” en “Wie is er verantwoordelijk voor de opmaak van het Oplossingsplan indien het reeds in de gevangenis wordt opgesteld?”.

De meeste respondenten zijn het er over eens dat het Oplossingsplan opgesteld moet worden **vanaf dag één van de detentieperiode** of althans zo snel mogelijk. In de huidige wetgeving omschrijft artikel 38 van de Basiswet dat een gedetineerde recht heeft op een individueel detentieplan vanaf dag één (Callens et al., 2005, p. 148), maar dit artikel is vandaag nog niet geïmplementeerd (Snacken, 2015, p. 183). Het Oplossingsplan bevat het detentie- en reclasseringsplan. De respondenten halen aan dat het belangrijk is om snel te starten aan de opmaak van het Oplossingsplan wat het detentieplan bevat. Op die manier weet een gedetineerde duidelijk wat van hem of haar verwacht wordt en kan de overgang van binnen naar buiten vlotter verlopen. Bovendien maakt dit plan het mogelijk om een individueel traject uit te stippelen op maat van de gedetineerde. Volgens één respondent wilt men ook vandaag al zo snel mogelijk beginnen met de opmaak van een detentieplan, maar is dit niet mogelijk wegens een gebrek aan middelen en personeel.

Enkele andere respondenten stellen dat het belangrijk is dat het Oplossingsplan moet klaarliggen **vanaf wanneer dat iemand naar een transitiehuis kan gaan**, maar dus niet noodzakelijk vanaf dag één. Ze vinden het belangrijk dat er gezocht wordt naar de juiste balans tussen wat is snel genoeg en wat is te snel. Want wanneer het Oplossingsplan al wordt opgemaakt in de gevangenis kan dit zorgen voor frustraties omdat gedetineerden het plan moeilijk kunnen uitvoeren vanuit de gevangenis.

“Maar het is ongelofelijk frustrerend voor een gedetineerde zelf als ge daar mee klaar zijt en nog een jaar en een half moet wachten vooraleer hij er kan aan beginnen eh. Het is echt in de harde procedurele structuur zoeken naar de balans tussen was is snel genoeg? En wat verhoogt de druk en de frustratie en het ongeduld van de persoon om naar buiten te gaan.” (RP45)

Wanneer er reeds gestart wordt met de opmaak van het Oplossingsplan in de gevangenis, stelt zich de vraag wie er verantwoordelijk is voor de opmaak van dit plan. Het merendeel van de respondenten zijn het er over eens dat de opmaak moet gebeuren in **samenwerking binnen een multidisciplinair team**: *“Het zou in elk geval een soort driehoekszaak moeten zijn eh. Bon ge hebt de straf, het justitiële luik. Ge hebt een dienstverleningsluik. Maar ge hebt ook eerst en vooral de gedetineerde zelf. En dan liefst nog met zijn of haar directe sociale omgeving. Bij voorkeur is dat zo ja een beetje multidisciplinair waarbij de eigen krachten vanuit gedetineerde, maar ook vanuit familie of andere belangrijke steunfiguren dat die daar een plaats kunnen in krijgen (RQ32).”* Net zoals de literatuur van vzw De Huizen omschreef, hebben gedetineerden zelf een actieve

rol in het vormgeven aan hun plan (Claus et al., 2013, p. 39). Ook de respondenten halen aan dat ze het belangrijk vinden dat de gedetineerde actief betrokken is: *"Een persoon kan zelf wel inschatten ja hoe dat die zich voelt, soms niet direct wat de problemen zijn, maar ik denk als ge wat ondersteuning krijgt dat dat bij de meesten wel zal lukken (RO43)."* Toch haalt ook één van de respondenten een belangrijke nuance aan. Hij stelt dat gedetineerden vaak geen vaardigheden hebben om te zien waar hun problemen liggen, waardoor ze geen idee hebben hoe gedetineerden dingen kunnen aanpakken.

2.4 PERSONEELSVERLOOP HULPVERLENINGSFACTOREN

2.4.1 KNELPUNTEN HUIDIGE GEVANGENISSEN

Zowel het onderzoek van Van Haegendoren et al. (2001, p. 84) als het onderzoek van Hellemans et al. (2008, p. 116) stellen dat de PSD en het JWW in de Vlaamse en Brusselse gevangenis een personeelsverloop ervaren. Ook uit de interviews blijkt dat de meeste gevangenis een personeelsverloop hebben. *"Je moet ook weten dat de hulp- en dienstverlening worstelt met de euh heel veel verloop bij het personeelskader en dat heeft vooral te maken met het feit dat men dat moet doen binnen een context dat hen niet faciliteert maar die hen eerder tegenwerkt. En... je wordt daar moe van en mensen zoeken dan iets anders op. Je hebt genoeg gegeven na 5, 6jaar.. het is aan de volgende (RX19)."* Dit personeelsverloop vormt volgens de respondenten vooral een **probleem voor de zorgcontinuïteit** van gedetineerden. Aangezien gedetineerden vaak een nieuwe begeleider krijgen, zorgt dit voor een gevoel van wantrouwen en oplopende frustraties doordat ze hun verhaal steeds opnieuw moeten doen. Het belang van een continu figuur werd eveneens voordien aangehaald bij het figuur van de individuele planbegeleider. Eén van de respondenten haalt ook aan dat het personeelsverloop een niet te vermijden probleem is. Maar de meeste respondenten zijn het hier niet mee eens. Dit wordt duidelijk in de omschrijving van de opportuniteiten in transitiehuizen (zie hoofdstuk 2.4.2).

Uit het onderzoek van Van Hagendoren et al. (2001, p. 84) blijkt dat één van de oorzaken van het personeelsverloop de **onervarenheid van de medewerkers** is. De medewerkers moeten nog een weg zoeken binnen de penitentiaire hulpverlening. Deze oorzaak komt ook meermaals naar voren in de interviews. Wegens financiële redenen is het moeilijk om ervaren mensen aan te nemen. Er worden jonge mensen aangenomen die vaak nog geen werkervaring hebben opgebouwd. Ze zijn vaak nog op zoek naar datgene wat ze precies willen en beseffen dan na een aantal jaar dat ze liever elders willen werken. De respondenten halen ook aan dat veel nieuwe personeelsleden het werken met gedetineerden onderschatten.

"Ik denk meer en meer van: amai amai amai ai komen die nu binnen.. die zijn nog zo jong.. die hebben nog geen enkel idee van hoe dat de wereld echt in elkaar zit. [...] En in de forensische branche, of het nu over CGG's gaat of psychiatrie, PSD's, je moogt echt niet onderschatten.. ik heb dat wel al eens gezegd hier.. men idealiseert gedetineerden vaak e. Maar dit zijn.. je moet mensen nooit idealiseren en ook geen gedetineerden." (RP32)

"Heel veel schoolverlaters, mensen die nog geen werkervaring hebben, die nog een stuk op zoek zijn naar wat wil ik juist doen en die dan soms na een half jaar of een jaar vaststellen van dat ligt mij niet, dat verplicht kader dat ligt mij niet, euh.. ik doe dat niet graag. Die daarin nog wat zoekend zijn." (RN24)

Verder blijkt ook uit de interviews dat de **arbeidsomstandigheden** in de gevangenissen een ongunstig effect hebben op het personeelsverloop. De respondenten ervaren een groot personeelstekort en dit zorgt voor heel wat frustraties: *"Ik merk heel veel frustraties ook bij.. de mensen die die hulp- en dienstverlening organiseren.. omdat ze veel meer zouden willen doen, omdat ze zinvoller zouden willen werken (RV9)".* Aangezien het grote personeelstekort, hebben de personeelsleden slechts beperkte tijd om met een gedetineerde aan de slag te gaan. Hierdoor hebben ze het gevoel dat ze weinig invloed of impact hebben. Het gebrek aan voldoening wordt aangehaald als de belangrijkste reden waarom er een personeelsverloop is. Bovendien is er ook weinig ondersteuning voor nieuw personeel en worden ze te veel aan hun lot overgelaten.

Tenslotte halen de respondenten aan dat de **context van de gevangenissen** waarbinnen de hulp- en dienstverlening plaatsvindt, een negatief effect heeft op het personeelsverloop: *"Ik denk dat dat gewoon een zeer ziekmakend systeem is, wat dat maakt dat veel mensen dat niet volhouden (RW21)".* Hulp- en dienstverleningsactoren moeten werken in een complexe context met heel wat regeltjes vanuit veiligheidsredenen. Bovendien moeten ze werken binnen het bovengenoemde spanningsveld tussen controleren en helpen.

"Het is een zeer complexe context om in te werken. [...] maar ook binnen ja de constante spanning daarin. Euhm.. dat spanningsveld tussen de justitie en de Vlaamse gemeenschap die niet altijd evident is. Ja mentaliteiten die botsten. Heel veel met verschillende diensten moeten samenwerken. Wat dat maakt om één klein dingske te regelen soms 5, 6 verschillende personen nodig hebt om te kunnen afstemmen..." (RT21)

2.4.2 OPPORTUNITEITEN TRANSITIEHUIZEN

Heel wat van de respondenten stellen dat er een personeelsverloop aanwezig is en dat dit vooral problematisch is in termen van zorgcontinuïteit naar gedetineerden toe. Door het grote personeelstekort kunnen ze in de huidige gevangenissen slechts relatief weinig tijd doorbrengen met de gedetineerden. Hierdoor krijgt het personeel het gevoel dat ze weinig impact hebben op de gedetineerden. Dit zorgt ervoor dat ze weinig voldoening uit de job halen en uiteindelijk kiezen voor een andere job. De meeste van de respondenten zijn het er over eens dat het oprichten van kleinschalige transitiehuizen heel wat mogelijkheden biedt om de aanwezige knelpunten met betrekking tot het personeelsverloop om te zetten in opportuniteiten.

De individuele planbegeleider en de huisbegeleider zijn twee belangrijke figuren in de organisatie van detentie in transitiehuizen. Aangezien de hulpverleners het belangrijk vinden dat er **zorgcontinuïteit** wordt georganiseerd, is het dus van belang dat deze figuren niet onderhevig zijn aan een voortdurend personeelsverloop. Volgens de respondenten gaan de omschreven knelpunten verbonden aan personeelsverloop zich minder snel voordoen in een transitiehuis. In een transitiehuis staat re-integratie in plaats van beveiliging centraal. Omdat er slechts een klein aantal gedetineerden verblijven in een transitiehuis, kan er ook intensiever gewerkt worden aan de re-integratie. Dat geeft als voordeel dat de begeleiders meer het gevoel krijgen iets te kunnen betekenen. Ze zijn nauwer betrokken bij de gedetineerden en krijgen het gevoel meer impact te hebben: "*Als ge mensen ook het gevoel geeft van wat ik doe, doet er toe en ik hou niet zo alleen maar de veiligheid maar ik kan impact hebben. Ik denk dat dat heel belangrijk is voor mensen (RQ19)*". Dit heeft als gevolg dat de begeleiders meer voldoening kunnen halen uit het werken met gedetineerden. Wel moet er steeds voldoende personeel aanwezig zijn in een transitiehuis, anders bestaat het risico dat de knelpunten die aanwezig zijn in de huidige gevangenissen zich ook hier zullen stellen.

Dat systeem moet er voor zorgen dat mensen hier beter uitkomen. En als ik daar kan ik werken dan kan ik het verschil maken in het leven van mensen. Mensen helpen om hen een beter om hen opnieuw op de rails te zetten. En nu hebben mensen denk ik heel vaak het gevoel dat hun rol daarin heel petieterig is of zien ze dat het systeem het omgekeerd doet." (RW22)

"Een kleine voorziening of in zo'n huis, sowieso een ander klimaat. Maar ook daar moet je wel zorgen dat de mensen hun werk kunnen doen, dat ze met voldoende zijn. Dat blijft zo. Dan denk ik dat je wel dichterbij je doelgroep staat. Ja, maar het moet wel nog altijd met voldoende mensen zijn eh." (RZ18)

Uit bovenstaand citaat blijkt dat een kleinschalig transitiehuis zorgt voor een **ander klimaat**. De context van de huidige gevangenen wordt gekenmerkt door het spanningsveld tussen controleren en helpen. Volgens enkele van de respondenten creëert een kleinschalig transitiehuis een andere context: de focus ligt op re-integratie en de begeleider werkt dicht bij de persoon. Door kleinschalig te werken weten de begeleiders wat er tussen de gedetineerden leeft en hoe ze zich voelen. In het transitiehuis wordt er samen geleefd wat band creëert. Er is met andere woorden niet langer sprake van een spanningsveld waardoor de begeleiders in een minder complexe context moeten werken. Ondanks de voordelen van kleinschaligheid haalt één respondent aan dat het wel belangrijk is dat er steeds voldoende aandacht is voor kwaliteitszorg en teamsupervisies. Deze resultaten kunnen eveneens teruggekoppeld worden aan nationale en internationale literatuur: heel wat onderzoeken tonen aan dat opsluiting in 'kleine' gevangenen zorgen voor een beter klimaat. Zo stelt bijvoorbeeld het onderzoek van Beyens et al. (2012, p. 8) dat grote gevangenen zorgen voor een koele en harde sfeer waar er minder persoonlijk contact is.

2.5 BEKENDHEID EN BEREIKBAARHEID HULP- EN DIENSTVERLENING

2.5.1 HULP- EN DIENSTVERLENINGSAANBOD BEKEND MAKEN

Uit de literatuurstudie van verschillende onderzoeken blijkt dat heel wat gedetineerden niet weten waar ze met hun problemen terecht kunnen (Van Haegendoren et al., 2001, p. 82; Hellemans et al., 2008, p. 88; Brosens, 2013, p. 98). De diensten zijn vaak onbekend bij de gedetineerden en dit zorgt voor een lage bereikbaarheid. Dit komt niet overeen met de resultaten van de interviews. Hoewel de respondenten aanhalen dat de grootschaligheid van de gevangenen er voor kan zorgen dat diensten onbekend blijven bij de gedetineerden, haalt de meerderheid aan dat ze het gevoel hebben dat de organisatie waarvoor ze werken wel **gekend** is. De respondenten vinden het belangrijk dat er gewerkt wordt met verankerd personeel, zodat de gedetineerden weten welke persoon bevoegd is voor welke materie.

Om de diensten binnen de gevangenis bekend te maken, wordt het **onthaalgesprek** aangehaald als het belangrijkste instrument. Zowel de PSD als het JWW doet een onthaalgesprek wanneer gedetineerden aankomen in de gevangenis (Decoene, 2017, p. 587; Van Campfort et al., 2009, p. 2). Eerder werd al aangehaald dat de respondenten stellen dat er een stuk effectiviteit verloren gaat doordat zowel de PSD als het JWW een onthaalgesprek doet met de gedetineerden. Hoewel er dus verbeteringen mogelijk zijn in de afstemming van het onthaalgesprek, zien de respondenten het onthaalgesprek als een positief instrument voor de bekendmaking van de diensten. Volgens de literatuur zou elke gedetineerde een onthaal moeten krijgen, maar uit de interviews blijkt dat dit niet steeds

haalbaar is in de praktijk. Het is vooral moeilijk om het aanbod bij anderstalige gedetineerden bekend te maken.

"Ale dat is momenteel nog een work in progress. Maar we zijn er naar toe aan werken om elke nieuwe inkomende gedetineerde een onthaal aan te bieden. Nu.. ik heb het gezegd wij zijn maar met twee voltijdse equivalenten. Voor ons is dat onbegonnen werk om elke nieuwe een gesprek aan te bieden. Dus uhm.. wij hebben een vrijwilligerswerking en de vrijwilligers doen dat. [...] Nu het is nog een work in progress. In die zin dat het momenteel nog alleen de Nederlandstalige gedetineerden zijn." (RR32)

"Ze zijn ook.. als zij JWW zien en ze doen een onthaal gesprek...zijn zij vaak nog in emotionele.. ja eh.. turbulentie wat ook niet zo evident is om dat allemaal te aanhoren. [...] Ik hoop me sterk te kunnen maken dat toch 95% v/d mensen een onthaalgesprek krijgt. Maar soms stopt het daar natuurlijk. En dan hebben we het nog maar enkel over de Nederlandstaligen. Er zijn nog heel veel anderstaligen natuurlijk die euh.. als ze Engels spreken tot daar aan toe, maar al die anderen.. die vallen uit." (RV22)

In bovenstaand citaat wordt eveneens een andere belangrijke nuance aangehaald. Het onthaalgesprek gebeurt bij aankomst in de gevangenis. Dit is vaak een emotionele periode, waardoor het onduidelijk is of het gesprek effectief wordt gehoord en begrepen. Uit de reacties van de respondenten blijkt dat het dus zinvol zou zijn als ook na het onthaalgesprek de diensten bij de gedetineerden voldoende mondeling worden bekend gemaakt. Onderstaand citaat verduidelijkt deze bekommernis.

"Sommige mensen doen ook wel onthaalgesprekken met mensen, maar dan nog kan het zijn dat als ge net binnenkomt u hoofd daar niet echt naar staat maar na enkele maanden eigenlijk wel. Dus ik denk ook, dat heeft ook een beetje met dat detentieplan te maken. Ne keer dat ge echt met personen gaat werken, kunde ook echt evolueren met de tijd. Iemand dat na een jaar zegt van nu wil ik bijvoorbeeld wel deelnemen aan een cursus ofzo dat die heel gemakkelijk via een persoon die hen begeleidt bij terecht kunnen." (RO25)

Eén van de taken van de **trajectbegeleider (JWW)** is volgens het Strategisch Plan het informeren van de gedetineerden over het hulp- en dienstverleningsaanbod, hen oriënteren motiveren en hen doorverwijzen en opvolgen (Hellemans et al., 2008, p. 12). Uit de interviews blijkt dat het JWW in de huidige gevangenissen een belangrijk sleutelfiguur is in het bekendmaken van de diensten. Maar vooraleer iemand een trajectbegeleider heeft, moet de gedetineerde zelf de weg vinden naar het JWW. Wanneer de gedetineerde daarentegen een begeleider krijgt toegekend in het kader van zijn of haar

individueel detentieplan, valt deze stap weg. Ook in een transitiehuis krijgt de gedetineerde een individuele planbegeleider toegekend waardoor hij niet langer zelf de stap moet zetten naar hulp- en dienstverlening.

"Normaal gezien, JWW heeft daar een draaischijffunctie in. Dus zij zijn diegene die eigenlijk moeten zorgen dat het aanbod, in dit geval de Vlaamse gemeenschap hulp- en dienstverlening, dat dat gekend is of wordt voorgesteld aan.. euh.. er zijn nog een aantal andere verwijzers, zoals mensen van de PSD die dat ook wel weten. Euhm.. maar in principe is het, hebben zij zowat het sleutelfiguur om te kunnen aansluiten op het netwerk." (RV21)

Naast het onthaalgesprek door de PSD en het JWW worden de diensten in de gevangenis ook op allerlei **andere manieren** bekend gemaakt: via infoavonden, folders en posters. Maar dit heeft een belangrijke nadeel: *"Bijna al ons aanbod wordt schriftelijk bekend gemaakt, terwijl dat ge met een populatie zit die.. das al geen lezerspubliek, [...] ale niet-talig [...]. Euh... ja dat staat haaks op het feit dat ge u aanbod schriftelijk gaat bekend maken, maar langs de andere kant hoe kunde het anders dan het schriftelijk gaan bekendmaken? Ge kunt ja werken met pictogrammen die dan nog nekeer cultureel anders kunnen geïnterpreteerd worden. Of ge kunt het euh via een kanaal bekend maken, maar dan gaat ge toch weer altijd woorden moeten gebruiken. Ik.. ja de ervaring leert ons dat mondeling, mond aan mond reclame nog altijd het beste werkt om mensen te motiveren en toe te leiden naar aanbod (RT23)."* Ook andere respondenten halen het belang van 'mond aan mond reclame' aan. Ze omschrijven de gevangenis als een context waarin veel wordt gedeeld: *"Vanaf wanneer de gedetineerde de weg tot een aanbod gevonden hebben omdat het hen op de één of andere manier aanspreekt voor welke reden dan ook gaat dat vlug rond e (RU18)."*

Niettegenstaande dat de respondenten het belangrijk vinden dat gedetineerden weten waar ze met hun problemen terecht kunnen, halen enkele van de respondenten aan dat door 'reclame' te maken voor hun dienst ze eerder **aanbodgericht in plaats van vraaggericht werken**. De respondenten vinden dat er meer moet worden afgestemd op de noden van de gedetineerden: *"Soms ook denk ik omdat het onvoldoende aansluit op de noden en de behoeften die men heeft en dat is euh dat blijft een uitdaging soms ook voor ons om daar voldoende voeling mee te hebben en ons aanbod niet te organiseren gewoon op basis van onze eigen logica en de ontplooiing. [...] Waar zijn gedetineerden nu het best mee geholpen? Waar hebben ze de grootste nood aan? En dat kunnen heel andere dingen zijn dan die dat wij met de beste bedoelingen toch willen ontplooiën voor hen. Ik denk dat daar nog een grote uitdaging ligt voor ons (RU18)."*

Tenslotte vinden de respondenten het belangrijk dat de diensten op een laagdrempelige manier kunnen bereikt worden. Volgens één respondent kan deze laagdrempeligheid georganiseerd worden in de gevangenis door te werken met **één loket**. Gedetineerden kunnen aankloppen bij één loket met al hun vragen en deze persoon kan de gedetineerde gericht doorverwijzen. De individuele planbegeleider in een transitiehuis heeft als taak om de gedetineerden door te verwijzen naar de diensten uit de samenleving (Claus et al., 2013, p. 39). Er is dus één duidelijke figuur die de gedetineerden kunnen aanspreken bij problemen of vragen. Dit idee is vergelijkbaar met het idee om te werken met één loket en wordt dus omschreven als positief door de respondenten. Een ander voorbeeld dat wordt aangehaald is het werken met **facebook** om de diensten naar de buitenwereld meer bekend te maken. Het principe van nabijheid stelt 'community detentie' centraal. Transitiehuizen vertrekken vanuit 'community detentie', waarbij detentie vervlochten is in het maatschappelijk weefsel (Claus et al., 2013 p. 36). Hierbij vinden de respondenten het belangrijk dat een transitiehuis een meerwaarde kan opleveren aan de buurt door bijvoorbeeld een sociaal restaurant. Om de diensten aangeboden door een transitiehuis bekend te maken, kan het gebruik van sociale media een belangrijk hulpmiddel vormen.

2.5.2 TAALBARRIÈRE

Zoals eerder al aangehaald, is taal een belangrijke barrière in de bekendheid en de bereikbaarheid van de hulp- en dienstverleningsorganisaties in de gevangenissen. Enerzijds wordt het onthaalgesprek niet steeds aangeboden aan anderstalige gedetineerden. Anderzijds worden de diensten vaak schriftelijk bekend gemaakt. Maar ook wanneer het aanbod bekend is bij anderstalige gedetineerden, is het vaak niet aangepast aan mensen die anderstalig zijn. Wel wordt er in de interviews aangehaald dat ze soms gesprekken doen in het Frans of in het Engels, maar ze vinden het moeilijk om dezelfde nuances te leggen in een gesprek aangezien het niet hun eigen moedertaal is. Bovendien laat de regelgeving het niet steeds toe om ook een aanbod te voorzien in andere talen.

"Dat is ook niet simpel voor de mensen die op het terrein iets moeten organiseren. Omdat ze ook niet willen, ik weet hoeveel talen er nu in de gevangenis gesproken worden, kei veel, maar de regelgeving staat ook soms in de weg. De Vlaamse actoren zij zijn bijvoorbeeld verplicht om een aanbod te organiseren in het Nederlands, dat is vaak bepaald. De mensen van het algemeen welzijnswerk dat moet in het Nederlands gebeuren en als ze dat niet doen.. theoretisch.. zijn zij buiten hun eigen wetgeving. Nu, mensen negeren dat.. in de praktijk..." RY19

Om toch zoveel als mogelijk te voldoen aan de behoeften van anderstalige gedetineerden, werken de organisaties met **tolken, telefoontolken of vertalingswebsites**. De organisaties vinden het belangrijk dat elke persoon, ongeacht de taal, gebruik kan maken van het hulp- en dienstverleningsaanbod: *"Als er nen 'anderstaligen' bij ons komt zeggen wij ook direct van verspreidt dat maar als er iemand van u medegegetineerden een probleem heeft ofzo mag hij dat altijd laten weten. Ale ik bedoel.. elke taal is welkom bij ons eh. We spreken zelf Nederlands, Frans, Engels en de rest doen wij via een telefoontolk (RR34)".* Het principe is dus dat iedereen beroep moet kunnen doen op het aanbod. Soms wordt er ook gewerkt met medegegetineerden of familie om te vertalen, omdat het inschakelen van een tolk niet altijd mogelijk is wegens budgettaire redenen. Toch geven de respondenten aan dat ze liever werken met tolken wegens de neutraliteit en de gevoeligheid van het gesprek.

"En daar is inderdaad dan werken met een tolk die neutraal is vind ik dat dat wel iets anders geeft. Ook naar bespreking van sommige feiten toe. Mensen brengen dan hun kinderen mee om te vertalen, ja ale ik vind niet dat ge aan ne man dingen over zedenfeiten kunt vragen en zijn dochter laten vertalen. Ale.. dat werkt gewoon niet. Dus dat is dan wel al ne vooruitgang dat we die tolken kunnen gebruiken, maar dat blijft een andere soort begeleiding eh. Dat is een feit." (RN39)

Ondanks ze dus wel gebruik maken van tolken, telefoontolken of vertalingswebsites, geven de respondenten veelvuldig aan dat de gesprekken in praktijk anders verlopen. Het gesprek is oppervlakkiger en het neemt veel tijd in beslag om de zaken te vertalen.

"Er komen voor de PSD soms tolken binnen, er zijn telefoontolken. Ik werk vaak met één van die vertalingsprogramma's. Dat is dan ik die tip en dan in de taal komt in verhakelde zinnen en probeer te snappen wat er staat. Hij die dan iets in zijn taal tipt en ik die het dan lees. En ge lacht als ik het vertel, maar dat is letterlijk. Iets dat wij op ne minuut doen duurt daar een kwartier. Euhm.. maar dus dat wordt wel gedaan." (RP39)

De respondenten halen tijdens de interviews heel wat ideeën aan om het aanbod voor anderstaligen meer bekend te maken waardoor de bereikbaarheid groter is. Een eerste manier is om het **niet-talig aanbod** uit te breiden. Vandaag is het aanbod vooral talig: *"Ik vind dat veel van ons hulpverleningsaanbod veel te verbaal georganiseerd is ook eh (RW25)".* Door bijvoorbeeld anderstalige gedetineerden te motiveren voor het sport- en cultuuraanbod in de gevangenissen, kunnen ze meer bereikt worden. Ook tijdens een gesprek kan er meer naar creatieve manieren gezocht worden om met elkaar te communiceren, zoals het gebruik van tekeningen. Een twee voorbeeld is het belang van **cultuursensitief werken** voor de hulp- en dienstverleningsorganisaties in de

gevangenis. Er moet meer geïnvesteerd worden in een divers personeelsbeleid. Vandaag zijn de organisaties nog te weinig een afspiegeling van de samenleving. De respondenten geloven dat een divers personeelsbestand kan zorgen voor nieuwe inzichten, zoals het herkennen van andere noden.

"Wij ontwikkelen aanbod en luisteren naar noden en behoeften met onze witte, Westerse bril. En ik denk dat dat misschien wel een les voor ons kan zijn om ook in ons personeelsbeleid of aanwervingsbeleid wat meer cultuursensitief te zijn. Euh.. ja.. ik denk dat we dat echt niet mogen onderschatten wat dat dat doet. Dat wij gewoon bepaalde noden en behoeften niet zien omdat we in een andere cultuur leven of ja.. en dan is het ook moeilijk om te gaan communiceren en te gaan detecteren wat die noden en behoeften dan wel zijn. En als ge ze dan weet, hoe speelde daar dan uiteindelijk..."
(RT25)

Verder wordt als derde voorbeeld het belang van het **Nederlands leren** voor anderstalige gedetineerden aangehaald. Eén van de respondenten haalt aan dat dit vandaag niet steeds gegarandeerd kan worden: *"Ja.. ge moet wel minstens kunnen aanbieden dat ze Nederlands kunnen leren. Ale voor wie dat dat wil. Zelfs dat kunnen we niet altijd garanderen eh.. (RT26)".* Bovendien wordt er ook aangehaald dat anderstalige gedetineerden meer gemotiveerd moeten worden om deel te nemen aan een cursus Nederlands.

Tenslotte zijn er enkele van de respondenten die er voor pleiten dat het **aanbod** van hulp- en dienstverlening naar anderstaligen toe moet **worden uitgebreid**. *"Dat is ook een denkoefening dat men in een aantal organisaties doet, zo van ja.. Moeten wij ook niet een aanbod voorzien in andere talen? [...] Moeten we misschien ook niet een aantal zaken in het Engels aanbieden of in het Frans. Euhm.. want wij verliezen ook gewoon een zeer groot deel ook omwille van de taal (RZ28)".* Een andere mogelijkheid is om in de gevangenis specifieke diensten, die werken met anderstaligen, binnen te laten komen. Onderstaand citaat verduidelijkt dit voorbeeld.

"Ik denk bijvoorbeeld als ge ziet in Brussel, daar zijn een heel aantal specifieke diensten die werken voor euhm.. onthaal, voor nieuwkomers. Die bijvoorbeeld ook helpen met juridische kwesties rond verblijfsvergunningen en dergelijke. Ik denk bijvoorbeeld ook aan.. bijvoorbeeld huisvesting en dergelijke.. [...] Ik vind eigenlijk moeten ze een soortgelijk aanbod krijgen, maar er moet meer ingezet worden op die vertaalslag." (RV25)

2.5.3 OPPORTUNITEITEN TRANSITIEHUIZEN

Heel wat van de respondenten denken dat het bekend maken van het hulp- en dienstverleningsaanbod in grootschalige gevangenissen moeilijker is dan in kleinschalige transitiehuizen. Aangezien er een grote populatie in een gevangenis verblijft, is het niet mogelijk om aan elke gedetineerde het aanbod mondeling bekend te maken. Ook is het in een kleinschalige context makkelijker om de noden en behoeften van gedetineerden aan te voelen en hierop in te spelen door hen te motiveren naar het gepaste aanbod.

Enkele van de respondenten geven zelfs aan dat de bekendheid en bereikbaarheid van de diensten in een kleinschalig transitiehuis **niet langer een issue** is. *“Dat is door de schaal opgelost eh. Er zijn daar maar een paar mensen dat daar rondlopen. Iedereen kent iedereen (RX42)”*. Eén van de grote problemen van grote inrichtingen is dat mensen elkaar niet kennen. Gedetineerden kunnen mensen niet gericht aanspreken, maar moeten een briefje schrijven. Het aanbod wordt vooral bekend gemaakt door medegedetineerden, maar deze informatie klopt niet steeds. In een transitiehuis kunnen de gedetineerden de individuele planbegeleider of huisbegeleider gericht aanspreken met hun problemen. De mensen kennen elkaar persoonlijk en kunnen elkaar motiveren. De anonimiteit van grote instellingen is niet langer aanwezig.

“En nu is dat soms een beetje zoeken om binnen die grote gevangenis mensen aan te spreken of te motiveren. Maar dat is geen ideale context om mensen in aan te spreken of aan te sporen. Als ge één op één gaat werken kunde dat bijvoorbeeld veel makkelijker.” (RO25)

Wat betreft de **taalbarrière** in een kleinschalig transitiehuis, zijn er verschillende visies. Enerzijds vinden enkele van de respondenten dat kleinschaligheid er voor kan zorgen dat er meer gezocht wordt naar creatieve manieren om met die meertaligheid om te gaan. Er kan bijvoorbeeld nagedacht worden over hoe een gemeenschappelijke taal kan gevonden worden. *“Het voordeel in wat we zien is dat ge in kleinschalige werking gewoon wat flexibeler kunt omgaan daarmee, terwijl da als ge in een gevangenis met een taalbarrière zit, dan moogt ge beginnen zoeken van hoe kunnen we hier dat systeem op een andere manier, alé ja... dat is zo veel te log om daar creatieve oplossingen voor te vinden (RW26)”*. Anderzijds kan er niet verwacht worden dat de individuele planbegeleider alle talen die gesproken wordt in het transitiehuis kan spreken. Wanneer er verschillende talen gesproken worden in de groep, kan dit eveneens problemen geven met de groepsdynamica. Dit wordt verder besproken in het profiel van gedetineerden in een transitiehuis (zie hoofdstuk 2.6.2.1).

2.6 WACHTLIJSTEN HULP- EN DIENSTVERLENING

2.6.1 WACHTLIJSTEN INTRAMURALE HULP- EN DIENSTVERLENING

In de literatuur betreffende knelpunten in de intramurale hulp- en dienstverlening wordt er heel wat aandacht besteed aan wachtlijsten. Zowel uit nationale als internationale literatuur blijkt dat wachtlijsten een belangrijk probleem zijn (Brosens et al., 2013, p. 92; Schlesinger, 2005, p. 237; Hellemans et al., 2008, p. 91). Tournel en Snacken (2008, p. 102) nuanceren het probleem van wachtlijsten. Dit komt overeen met de resultaten van dit onderzoek, aangezien de meerderheid van de respondenten aanhalen dat ze niet met wachtlijsten werken. Wel wordt er aangehaald dat er **prioriteiten** worden gesteld aan de meest dringende zaken: *"Ik probeer altijd als mensen mij voor de eerste keer schrijven probeer ik die altijd redelijk snel te zien. Gewoon om te weten van is het dringend ja of nee. Want ik krijg ook veel briefkes waarvan ik weet.. we hebben tijd (RS32)"*. De respondenten halen dus aan dat je zelf prioriteiten moet stellen, maar geven ook aan dat de regering prioriteiten stelt. Vandaag wordt door de regering de focus gelegd op deradicaliseren, hierdoor hebben sommige respondenten het gevoel dat ze voorrang moeten geven aan geradicaliseerde gedetineerden. Volgens de respondenten heeft dit negatieve gevolgen voor de andere niet-geradicaliseerde gedetineerden, aangezien het aanbod voor hen wordt beperkt.

Een ander deel van de respondenten haalt aan dat er wel degelijk **wachtlijsten** zijn, maar dat ze moeilijk op te lossen zijn. *"Je krijgt altijd wachtlijsten omdat de..euh.. ja de middelen zijn eindig, personeel is eindig, het geduld is eindig. Cliënten zijn ook niet altijd geneigd om.. het makkelijk te maken. Mensen worden verwacht dat ze onmiddellijk worden geholpen, maar dat kan niet, dat lukt niet (RP30)"*. Ook een andere respondent haalt aan dat de fitness soms vol is, maar dat ze dan kiezen om de gedetineerden te responsabiliseren in plaats van te werken met wachtlijsten. Wanneer iemand niet komt opdagen op de fitness, zonder geldige reden, dan kan iemand anders die persoon zijn plaats innemen. Ze vinden het belangrijk dat gedetineerden hun verantwoordelijkheden nakomen wanneer ze zich inschrijven voor de fitness.

Tenslotte wordt er ook aangehaald dat wanneer gedetineerden gebruik maken van het **aanbod uit de omgeving**, ook hier wachtlijsten kunnen zijn. Dus ook bij de oprichting van transitiehuizen kan dit knelpunt blijven bestaan.

"Ja, ja.. het gaat over u basisvoorzieningen natuurlijk eh. Want ook daar, het is zeer mooi in theorie maar effectief ook de wachtlijsten in reguliere hulp- en dienstverlening zijn ook gigantisch eh. Euh.. ja ja.. het gaat over echt structureel investeren in euh een hele boterham e, maar ook dat is niet evident." (RZ45)

2.6.2 WACHTLIJSTEN TRANSITIEHUIZEN

De huidige regering besliste om een pilootproject op te starten met transitiehuizen (werkgroep strategie De Huizen, 2017, p. 3). Geens et al. (2016, n.p.) stellen dat wanneer het pilootproject positief geëvalueerd is, het concept van transitiehuizen verder zal uitgebreid worden. Waar precies de eerste transitiehuizen zullen komen is nog niet geweten (Geens, 2017a, n.p.). Aangezien er slechts gestart wordt met één of twee transitiehuizen, is de kans groot dat er wachtlijsten zullen zijn om toegang te krijgen. Maar de respondenten zijn het er over eens dat dit geen reden is om er niet mee te starten.

"Tuurlijk, dat zal zeker zo zijn. [...] Dat is geen risico, dat is bijna een feitelijkheid. Dat zou zo zijn. Is dat een reden om er niet mee te beginnen? Nee. Want nu moeten ze allemaal in de gevangenis zitten. Dan kunt ge ten minste voor sommigen al nekeer wat meer doen. Daar gaat het hem om." (RX49)

Net zoals Geens aanhaalt dat transitiehuizen na een positieve evaluatie verder zullen uitgebreid worden, vinden ook de respondenten het belangrijk dat er zo snel als mogelijk **voldoende capaciteit** moet worden voorzien voor zover de vraag zich stelt. De wachtlijsten zullen slechts een tijdelijk probleem zijn. Maar toch moet er nu al nagedacht te worden over welke gedetineerden als eerste toegang krijgen tot een transitiehuis. Met andere woorden: "Welke gedetineerden krijgen als 'eerste' een plek in een transitiehuis?". In wat volgt, wordt besproken wat de visie is van de respondenten betreffende het profiel van een gedetineerde in een transitiehuis.

2.6.2.1 Profiel transitiehuizen

Vooraleer enkele van de **criteria** aangehaald door de respondenten kunnen opgesomd worden, is het belangrijk om volgende bedenking te maken.

"Ge kunt daar criteria voor opstellen, maar die criteria is op basis van hoe men is in de gevangenis. Maar hoe men is in de gevangenis ja dat is dikwijls geen goed referentiepunt. Dus ja om daar zo een keuze in maken, dat lijkt me moeilijk. Want ge zou kunnen zeggen we kiezen voor diegene die het verste staan, diegene die er het meest gaan uithalen. Maar eigenlijk weet ge dat niet. Want wie weet is het net omdat ze in die context zitten, de moeilijkste gevallen zagezegd, van het moment dat ge die daar gaat in plaatsen dat ge net gaat zien van ja hier functioneren die wel perfect. Dus ja.. ja.. ik denk dat dat heel moeilijk gaat zijn om mensen te selecteren. Omdat ik denk dat ge ook niet altijd moet gaan voor de 'gemakkelijkste' groep of de 'gemakkelijkste' oplossing. Euhm.. omdat ge dan uw doel ook mist." (RO32)

Net zoals bovenstaand citaat aanhaalt, is het moeilijk om criteria te bepalen van welke gedetineerden als eerste een plek krijgen in een transitiehuis. Eén van de eerste discussiepunten is de **keuze tussen twee doelgroepen**: kiezen we voor de meest gemotiveerdste (de 'gemakkelijkste') gedetineerden of kiezen we net voor de minst gemotiveerdste (de 'moeilijkste') gedetineerden. Uit de reacties van de respondenten blijkt dat dit een zeer moeilijk discussiepunt is waar ze geen eenduidig antwoord op hebben. Net zoals uit de literatuurstudie blijkt, is er een druk om vooral middelen te investeren in gedetineerden met een laag risico aangezien zij vaak meer gemotiveerd zijn om te voldoen aan de vereisten (Bonta, & Andrew, 2007, p. 9). Ook de respondenten benadrukken dit in het kader van transitiehuizen: de 'gemakkelijke' gedetineerden zullen voorrang krijgen voor een verblijf in een transitiehuis.

"Ik ga daar een beetje van uit (lacht). Dat is wat wij ook zien in de hulpverlening. Er zijn heel lange wachtlijsten en daar merken wij ook dat wij de gemakkelijke, tussenaanhalingstekens, cliënten, gemakkelijker kwijt geraken eh dan de andere. En dat heeft ook, ik denk dat dat ook te maken heeft met de vermarkting van de sector eh. Ge moet cijfers kunnen voorleggen. Ge moet kunnen aantonen van we hebben er hier zoveel gezien en zoveel waren er een 'succesverhaal'" (RN33)

"Ik denk dat dat vanuit de regering een moeilijke beslissing gaat zijn van wie steekt ge daar in. Ik denk dat zij wel de gemakkelijksoplossing, maar vanuit hun perspectief snap ik dat wel, die moeten dat kunnen verdedigen." (RO50)

De respondenten twijfelen bij deze keuze. Enerzijds vinden ze dat diegene die sterk bezig zijn met hun re-integratie en gemotiveerd zijn het verdienen om naar een transitiehuis te gaan. De respondenten vinden het ook belangrijk dat de gedetineerden vrij vlot naar buiten moeten kunnen om gebruik te maken van het aanbod uit de omgeving. Het moet een doelgroep zijn waarbij die stappen effectief gezet kunnen worden. Anderzijds vinden de respondenten dat de minder gemotiveerde gedetineerden net die extra stimulans kunnen krijgen in een transitiehuis. Zij hebben vaak meer ondersteuning nodig. Deze ondersteuning kunnen ze krijgen in een transitiehuis aangezien de werkvorm sterk verschilt met een klassieke gevangenis. Bovendien worden ze er ook meer uitgedaagd om verantwoordelijkheden op te nemen. Beide keuzes hebben zowel voor- als nadelen. Daarom geven enkele van de respondenten aan dat het zinvol is om de toegang tot een transitiehuis open te stellen voor iedereen. Onderstaand citaat verduidelijkt deze visie.

"Op zich denk ik dat ge eigenlijk het beste resultaat of de beste graadmeter gaat hebben als ge het eigenlijk een stukje openstelt voor iedereen. Zodanig dat ge zowel de successen gaat zien als de mislukkingen. En dan kunt ge maar gaan zien van ja voor wie werkt dat en voor wie werkt dat niet. (RN32)

Een tweede discussiepunt betreffende het profiel in een transitiehuis is **risicobeoordeling**. Het RNR-model wordt omschreven als het meest effectieve model voor de beoordeling en de behandeling van gedetineerden. In dit model staat risicobeoordeling centraal (Andrews et al., 2011, p. 735). Wanneer we dit toepassen op transitiehuizen, stelt dit model dat gedetineerden op basis van een laag risico toegang krijgen tot een transitiehuis. Ook over dit discussiepunt zijn er tegengestelde meningen bij de respondenten. Enerzijds vinden enkele van de respondenten het belangrijk dat er een risicobeoordeling vooraf gaat. Wel wordt er aangegeven dat er niet enkel gekeken mag worden naar de risicobeoordeling aangezien het afhankelijk is van de tijd en de context waarin de gedetineerde zich bevond op het moment van de afname. Anderzijds vinden de respondenten het belangrijk dat de transitiehuizen voldoende risico's durven te nemen. Men vreest er voor dat er vooral gekozen gaat worden op basis van risico's: *"Dat is wel iets dat je merkt.. dat men eigenlijk vooral vanuit risicodenken gaat gaan handelen eh. Alles probeert te voorzien, maar goed je kunt niet alles voorzien. Niet in de gewone samenleving, ook niet met gedetineerden. Ik vrees er een beetje voor, dat men echt vanuit dat risicodenken gaat gaan handelen (RZ31)"*.

Een derde discussiepunt is het koppelen van **tijdsvoorwaarden** voor de toegang tot een transitiehuis. Enkele van de respondenten vinden dat tijdsvoorwaarden de enige voorwaarden mogen zijn: *"Tijdsvoorwaarden, moet volgens mij eigenlijk de enige zijn. [...] Er is nu gekozen om eerst toch transitiehuizen en dat betekent dat ge met een tijdsaspect zit. Dus dat mensen in hun laatste fase van hun detentie zitten, een jaar voor VI denk ik is gekozen. Maar anders moeten daar niet meer voorwaarden aan komen (RW32)"*. Enkele andere respondenten vinden het koppelen van tijdsvoorwaarden voor de toegang tot een transitiehuis onvoldoende: *"Ja het zal niet alleen tijdsvoorwaarden zijn.. dat denk ik niet. Ik denk dat het ja. Ik kan daar moeilijke uitspraken over doen e. Maar waar dat er meestal rekening mee wordt gehouden, is detentieverloop, euhm.. ja.. motivatie, afbetaling van burgerlijke partijen.. ale.. noem maar op (RT28)"*.

Tenslotte is de **groepssamenstelling** een laatste discussiepunt. De respondenten vinden het belangrijk dat er nagedacht wordt over de groepssamenstelling. Onderstaande citaten verduidelijken dit.

"Omdat ge in een groepswerking zit, moet ge daar een stukje naar kijken. Ik denk inderdaad als ge daar één iemand, als ge daar iemand gaat tussen zetten die absoluut niet in een groep kan functioneren gewoon omdat die graag alleen is of wat dan ook, dan denk ik dat ge riskeert dat ge daar vanaf dag één problemen gaat hebben. Dat iedereen gefrustreerd geraakt, zowel de gedetineerden die er zitten als die er werken." (RN34)

"Zeker als ge uit een traditie komt van zoveel jaren in de gevangenis te zitten waar alles op een hoop gegooid wordt. En als ge wilt naar de overgang naar buiten makkelijker maakt. Dan denk ik dat het belangrijk is dat ge een beetje euh.. nu ga ik het zeer oneerbiedig uitdrukken, dezelfde soort gedetineerden hebt. Omdat dat het samenleven vergemakkelijkt. Het is een soort van experiment. Ik vind het heel belangrijk dat dit lukt en dat we daar dingen kunnen uitleren. Voor mij zou dat een reden zijn om te zeggen laat ons de lat voor zo'n eerste transitiehuis niet te hoog leggen. Zorg er bijvoorbeeld voor dat mensen elkaar begrijpen, elkaars taal spreken of begrijpen. Maak de opdracht niet te complex van in het begin." (RQ23)

Zoals bovenstaand citaat aanhaalt, speelt taal een belangrijke rol bij de groepssamenstelling. Dit werd reeds eerder aangehaald bij de bespreking van de taalbarrière in een transitiehuis. Het feit dat niet alle gedetineerden dezelfde taal spreken, kan voor problemen zorgen in een transitiehuis. Wel halen de respondenten veelvuldig aan dat dit geen reden mag zijn om geen toegang te krijgen tot een transitiehuis.

"Jawel.. weet ge ik vind.. ik denk wat is het alternatief? Dat we hen dan wel opsluiten in gesloten, daar ben ik helemaal niet voor. Euhm.. maar ik denk dat het nodig is dat er een visie is, van wat willen we met die mensen. Willen we die mensen in onze maatschappij ontvangen? Wel dan moeten we met grote kanonnen inzetten op alles wat euh.. hen kan helpen om hier een leven op te bouwen." (RV24)

2.7 CONCLUSIE

Uit de analyse blijkt dat de respondenten heel wat opportuniteiten aanhalen voor de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. De **architectuur en infrastructuur** van transitiehuizen zijn niet langer gericht op veiligheid, waardoor het centraal stellen van de re-integratie van de gedetineerden mogelijk is. De drie principes van transitiehuizen (kleinschaligheid, nabijheid en differentiatie) worden als positief beschreven. Door kleinschalig te werken staat persoonlijk contact centraal. De mensen in een transitiehuis kunnen elkaar gericht aanspreken, waardoor de bereikbaarheid en de bekendheid van de diensten niet langer een probleem vormt. Bovendien maken de gedetineerden gebruik van het hulp- en dienstverleningsaanbod uit de omgeving, waardoor ook het gebrek aan beschikbare ruimtes geen probleem vormt.

Tevens blijkt dat de **samenwerking tussen justitie en welzijn** in de huidige gevangenis moeilijk verloopt, wat hen bemoeilijkt in hun opdracht. Deze samenwerking wordt gekenmerkt door een spanningsveld tussen controleren en hulp verlenen. Volgens de respondenten ligt in de huidige gevangenis de focus op controleren, waardoor het hulp- en dienstverleningsaanbod nog niet echt verankerd is in de gevangenis. De hulp- en dienstverlening moet zich aanpassen aan de spelregels van justitie. Door in een

transitiehuis te werken met een huisbegeleider in plaats van een PBA, staat begeleiding centraal. Verder maakt de individuele planbegeleider in een transitiehuis niet langer de scheiding tussen justitie en welzijn, aangezien deze figuur zowel het Oplossingsplan opstelt, contact houdt met de diensten uit de samenleving en rapporteert aan de SURB. Hierdoor is er een betere afstemming en meer efficiënte, maar enkele van de respondenten kijken kritisch naar deze figuur, omdat volgens hen de positieve vertrouwensrelatie, gebaseerd op het beroepsgeheim, niet meer gerealiseerd kan worden. De respondenten zijn het er wel over eens dat het Oplossingsplan positief is aangezien er op die manier kan gewerkt worden aan een begeleiding op maat van de gedetineerde.

Verder vormt het **personeelsverloop** volgens de respondenten vooral een probleem in termen van zorgcontinuïteit. De voornaamste redenen aangehaald voor het personeelsverloop zijn de slechte arbeidsomstandigheden en de context waarbinnen gewerkt wordt. Door het personeelstekort, kunnen ze te weinig tijd doorbrengen met de gedetineerden waardoor ze weinig voldoening halen uit hun werk. Bij het uitbouwen van transitiehuizen is het belangrijk om voldoende personeel te voorzien zodat er voldoende tijd is om effectief met de gedetineerden individueel aan de slag te gaan.

Daarnaast vormt de **taalbarrière** een belangrijk knelpunt in de organisatie van hulp- en dienstverlening. Het beschikbare aanbod is vaak niet aangepast aan mensen die een andere taal spreken. Men geeft aan dat het uitbreiden van het niet talig aanbod en meer cultuursensitief werken een meerwaarde is in het wegwerken van dit knelpunt.

Tenslotte komen ook de **wachlijsten** om toegang te krijgen tot een transitiehuis aan bod. Men geeft aan dat het een moeilijke discussie is om te bepalen welke gedetineerden als eerste toegang krijgen tot een transitiehuis. Ze vinden het belangrijk dat er zo snel als mogelijk voldoende capaciteit moet voorzien worden voor zover de vraag zich stelt. De wachlijsten zullen dus slechts een tijdelijk probleem zijn.

Concluderend kan er aangehaald worden dat de respondenten heel wat positieve elementen aanhalen betreffende de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis: de huidige knelpunten kunnen mits de juiste beslissingen omgezet worden naar werkpunten en opportuniteiten.

DEEL 3 ALGEMENE CONCLUSIE

Op basis van de analyse van dit onderzoek wordt een algemene conclusie met enkele concrete aanbevelingen geformuleerd. In de probleemstelling en doelstelling werd aangetoond dat, tot op heden, er geen coherent model is gevonden om de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis te organiseren. In dit onderzoek werd nagegaan hoe de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis georganiseerd kan worden zodoende dat deze rekening houdt met de huidige knelpunten in de intramurale hulp- en dienstverlening. Om tot een beantwoording van deze centrale onderzoeksvraag te komen, stonden volgende vier deelvragen centraal:

- Wat zegt wetenschappelijk onderzoek over de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden?;
- Wat zijn de aanwezige knelpunten in het huidige aanbod van intramurale hulp- en dienstverlening?;
- Wat is de visie van vzw De Huizen met betrekking tot de organisatie van detentie in detentiehuisen?; en
- Hoe kunnen de aanwezige knelpunten met betrekking tot de intramurale hulp- en dienstverlening aangepakt worden in de oprichting van een transitiehuis?

De hulp- en dienstverlening in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen is gericht op een succesvolle re-integratie van gedetineerden, althans volgens de *law in books*. Zowel de Basiswet, de wet op de externe rechtspositie als het Strategisch Plan voor hulp- en dienstverlening stellen re-integratie, als doelstelling van de strafuitvoering, centraal. Om te werken aan een succesvolle re-integratie is het volgens wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk dat detentie niet enkel gericht is op een bestraffing, maar ook op een behandeling van gedetineerden. Dit blijkt ook uit de evolutie van het gebruik van wetenschappelijk onderzoek in het zoeken naar succesvolle re-integratie programma's. Sinds de jaren '90 gelooft de criminologie steeds vaker dat een re-integratie mogelijk is door op basis van wetenschappelijk onderzoek te zoeken naar de geschikte behandeling.

Hoewel re-integratie in het huidige hulp- en dienstverleningsaanbod, volgens de *law in books*, centraal staat, blijkt uit de literatuurstudie dat er nog heel wat knelpunten aanwezig zijn. Deze knelpunten werden in kaart gebracht door slechts een beperkt aantal niet recente onderzoeken. Het recentste onderzoek, naar de hulp- en dienstverlening in de gevangenis van Antwerpen, is van Brosens, De Donder en Verté (2013). Deze knelpunten vormden een leidraad in het zoeken naar gepaste hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. De huidige regering besliste om een pilootproject op te starten met transitiehuisen. Dit project is recentelijk opgenomen in Masterplan III waarin Koen Geens, geïnspireerd door vzw De Huizen, honderd plaatsen voorziet in transitiehuisen. Een

transitiehuis is een detentiehuis waar gedetineerden pas aan het einde van de straf onder begeleiding samenwonen. Vzw De Huizen wilt de grote massagevangenissen vervangen door honderden kleine detentiehuisen. Gedetineerden wonen samen in huizen van een 10-tal personen en werken hier aan hun re-integratie door middel van het Oplossingsplan. Het plan wordt opgemaakt door de gedetineerde, de individuele planbegeleider en goedgekeurd door de SURB. Het hulp- en dienstverleningsaanbod uit de vrije omgeving helpt om dit plan uit te voeren.

Er kan geconcludeerd worden dat bij de uitbouw van de organisatie van detentie in detentiehuisen er geen rekening werd gehouden met de huidige structuur. Vzw De Huizen vertrok vanuit een wit blad, waardoor mogelijkheden worden gecreëerd om andere pistes te bewandelen. In het praktijkgedeelte van dit onderzoek werd nagegaan, aan de hand van dertien semigestructureerde diepte-interviews, hoe de aanwezige knelpunten met betrekking tot de intramurale hulp- en dienstverlening kunnen aangepakt worden in de oprichting van een transitiehuis.

Uit de analyse van de resultaten blijkt dat de respondenten vinden dat de huidige gevangenissen gebouwd zijn om te controleren waardoor het moeilijk is om te werken aan re-integratie. Nochtans stelt onze strafuitvoering re-integratie als doelstelling centraal, met andere woorden: de *law in books* verschilt met de *law in action*. Maar de respondenten vinden dat ook in de huidige **architectuur en infrastructuur** andere keuzes kunnen gemaakt worden door bijvoorbeeld toegang tot internet te voorzien. Kleinschalige transitiehuisen, daarentegen, zijn gericht op re-integratie en normalisering, waardoor ze beter aansluiten bij de doelstellingen van de Basiswet. Deze transitiehuisen zijn gebaseerd op drie principes: kleinschaligheid, nabijheid en differentiatie. Het belangrijkste voordeel van **kleinschalig** te werken is het persoonlijk contact met de gedetineerden. Door kleinschalig te werken is de bekendheid en bereikbaarheid van de diensten niet langer een knelpunt. Daarnaast kunnen de gedetineerden de begeleiders gericht aanspreken, en omgekeerd. In een grote gevangenis is dit niet mogelijk. Eén van de grote problemen van grote inrichtingen is dat mensen elkaar niet kennen. Toch is het ook belangrijk om een nuance toe te voegen aan kleinschaligheid, aangezien niet alle respondenten denken dat het werken met een kleine groep inherent beter is. Verder wordt het principe van **nabijheid** als positief beschreven: de respondenten geloven in een gevangenis die deel is van de samenleving. Doordat gedetineerden kunnen gebruik maken van de diensten uit de vrije samenleving, sluit het aan bij het normaliseringsprincipe en vormt het gebrek aan beschikbare ruimtes niet langer een probleem. Bovendien helpt dit principe om de gedetineerden verantwoordelijkheden te laten opnemen: gedetineerden nemen zelf contact op met de gepaste dienst mits ondersteuning van de individuele planbegeleider. Tevens vinden de respondenten het belangrijk dat deze nabijheid in twee richtingen werkt: de diensten aangeboden door een

transitiehuis, zoals een fietsherstelplaats, een sociaal restaurant of een wasserij, moeten beschikbaar zijn voor de mensen uit de buurt. Tenslotte halen de respondenten aan dat door te werken met een individueel Oplossingsplan er **differentiatie** in de begeleiding kan worden ingebouwd. De meeste respondenten zijn het er over eens dat het Oplossingsplan opgesteld moet worden vanaf dag één van de detentieperiode. De opmaak moet opgemaakt worden binnen een multidisciplinair team: justitie, Vlaamse gemeenschap en de gedetineerde zelf.

Vervolgens blijkt uit de analyse dat **samenwerking tussen de Vlaamse gemeenschap en justitie** vooral wordt omschreven vanuit negatieve taal. De samenwerking zorgt in praktijk voor een spanningsveld tussen controleren en hulp verlenen. Vandaag wordt vooral de focus gelegd op controleren. De hulp- en dienstverlening moet zich aanpassen aan de spelregels van justitie. Hierdoor is het moeilijk om een eigen aanbod te ontwikkelen. De respondenten geven aan dat de Vlaamse gemeenschap nog steeds niet echt verankerd is, maar eerder te gast is in de gevangenis. Er is nood aan stabiliteit en duidelijkheid met betrekking tot de personeelsomkadering en de rol van de hulp- en dienstverlening in de gevangnissen. In transitiehuizen ligt de focus niet langer op controleren, maar op begeleiden. Dit blijkt ook uit het figuur van de **huisbegeleider**. Er wordt niet langer gesproken over een 'bewaker', maar over een 'begeleider'. Hij of zij heeft als taak om relaties aan te gaan met de gedetineerden, waardoor de veiligheid niet enkel gebaseerd is op fysieke beveiligingsmiddelen maar ook op menselijke relaties. De respondenten hechten veel belang aan de juiste competenties van deze huisbegeleider.

Ondanks de samenwerking tussen justitie en de Vlaamse gemeenschap als negatief wordt omschreven, zijn de respondenten het niet eens over **de scheiding** tussen de PSD en het JWW. Enerzijds vinden enkele van de respondenten dat de scheiding in praktijk problemen veroorzaakt, aangezien er overlappend en naast elkaar wordt gewerkt. Ze vinden het positief wanneer er één sociale dienst zou komen die zowel hulp verleent als controleert. Anderzijds vindt een ander deel van de respondenten het noodzakelijk dat de PSD en het JWW twee aparte diensten blijven. Het belangrijkste argument dat hiervoor wordt aangehaald is het belang van beroepsgeheim en vertrouwelijkheid. In transitiehuizen wilt men werken met een **individuele planbegeleider** die zowel begeleidt als controleert en dus een rapportageopdracht heeft naar de SURB. De verschillende meningen over de scheiding worden dus doorgetrokken naar deze figuur, aangezien er niet langer een scheiding is tussen de PSD en het JWW. Enkele van de respondenten vinden het belangrijk dat de gedetineerden iemand hebben waar ze hun hart bij kunnen luchten. Ze betwijfelen of dit gaat lukken bij de planbegeleider, aangezien deze persoon ook een rapportageopdracht heeft. Maar er wordt aangehaald dat ze deze vertrouwensfiguur misschien elders kunnen vinden, zoals bij de huisbegeleider of een uit de samenleving

gecontracteerde begeleider. Ook wordt er als idee aangehaald dat een justitieassistent kan ingeschakeld worden om de voorwaarden op te volgen en te rapporteren aan de SURB. Andere respondenten uiten heel wat voordelen bij de individuele planbegeleider. Door het beroepsgeheim is er weinig overleg en dit beperkt de actoren om een goed plan uit te werken. Bovendien vinden ze dat je ook zonder volledig beroepsgeheim, met de juiste basishouding, een vertrouwensrelatie kan uitbouwen met je cliënt. Ze vinden het belangrijk dat er voldoende overleg is, zodat er gewerkt kan worden aan transparantie.

Verder vinden de respondenten het belangrijk dat deze planbegeleider een **continu figuur** is. Maar aangezien er pas gestart wordt met transitiehuizen aan het einde van de straf, creëert dit discontinuïteit. Enkele respondenten halen aan dat een mogelijke oplossing hiervoor is dat de individuele planbegeleider al tijdens het verblijf in de gevangenis samen met de gedetineerde en de andere actoren het Oplossingsplan voorbereidt. Met als belangrijke nuance dat hier de nodige middelen voor moeten vrijgemaakt worden.

Vervolgens krijgt de gedetineerde een individuele planbegeleider toegekend waardoor hij of zij niet langer zelf de stap moet zetten naar hulp- en dienstverlening. Hierdoor wordt de **bekendheid en bereikbaarheid** van de diensten vergroot. Wel vinden de respondenten het belangrijk dat er vraaggericht wordt gewerkt. De planbegeleider heeft als taak om de vragen en noden van de gedetineerden in te schatten. **Taal** vormt de belangrijkste barrière in de bekendheid en bereikbaarheid van de diensten. Ondanks er vandaag al gezocht wordt naar enkele oplossingen om anderstalige gedetineerden te bereiken, vinden de respondenten het belangrijk dat ze deze doelgroep in de toekomst nog beter bereiken. Er worden tijdens de interviews twee ideeën aangehaald: het niet-talig aanbod uitbreiden, zoals sport en cultuur, en meer cultuursensitief werken door een diverser personeelsbeleid.

Wat betreft het **personeelsverloop** in de gevangnissen, blijkt uit de analyse dat dit probleem zich minder snel zal voordoen in transitiehuizen. De arbeidsomstandigheden in de gevangnissen worden omschreven als de belangrijkste oorzaak voor het personeelsverloop. De respondenten ervaren een groot personeelstekort, waardoor ze te weinig tijd hebben om met de gedetineerde effectief aan de slag te gaan. Bovendien is het ook moeilijk om in een context van voortdurende controle te werken. Aangezien er in een transitiehuis slechts een klein aantal gedetineerden verblijven, kan er intensiever gewerkt worden aan de re-integratie. Dat geeft als voordeel dat de begeleiders meer het gevoel krijgen iets te kunnen betekenen en waardoor het personeelsverloop kleiner zal zijn. Wel is het belangrijk dat er voldoende aandacht blijft voor de arbeidsomstandigheden, zoals voldoende personeel.

Tenslotte wordt het probleem van **wachlijsten** genuanceerd door de respondenten in de interviews. Heel wat van de respondenten halen aan dat ze niet met wachlijsten werken, maar dat er gewerkt wordt met prioriteiten. Tevens wordt er aangehaald dat wanneer gedetineerden gebruik maken van het aanbod uit de omgeving, ook hier wachlijsten kunnen zijn. Bovendien wordt er slecht gestart met één of twee transitiehuizen, waardoor de respondenten het er over eens zijn dat er wachlijsten zullen zijn. Ze vinden dat na het pilootproject het concept moet worden uitgebreid, zodat de wachlijsten slechts een tijdelijk probleem vormen. Wanneer er gepeild werd naar wie als eerste toegang moet krijgen tot een transitiehuis, komen vier belangrijke discussiepunten naar boven. Het eerste discussiepunten is de keuze tussen twee doelgroepen: kiezen we voor de meest gemotiveerde gedetineerden of kiezen we net voor de minst gemotiveerde (de gedetineerden. Enerzijds vinden ze dat diegene die sterk bezig zijn met hun re-integratie het verdienen om naar een transitiehuis te gaan. Anderzijds vinden de respondenten dat de minder gemotiveerde gedetineerden net die extra stimulans kunnen krijgen in een transitiehuis. Een tweede discussiepunt is risicobeoordeling. Enerzijds vinden enkele van de respondenten het belangrijk dat er een risicobeoordeling vooraf gaat. Anderzijds vrezen respondenten dat er vooral gaat gekozen worden op basis van risico's. Een derde discussiepunt is het koppelen van tijdsvoorwaarden aan de toegang tot een transitiehuis. Enkele van de respondenten vinden dat tijdsvoorwaarden de enige voorwaarden mogen zijn. Anderen vinden dit onvoldoende. Tenslotte is de groepssamenstelling een laatste discussiepunt. Het samenleven van mensen met verschillende talen en culturen kan bijvoorbeeld voor problemen zorgen.

De inzichten, verkregen uit de analyse, kunnen bijdragen aan de verdere ontwikkeling van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis. Er kan geconcludeerd worden dat de transitiehuizen een opportuniteit vormen om de knelpunten in de huidige gevangenissen om te zetten naar werkpunten. Mits het rekening houden met de nuances aangehaald in dit onderzoek, geloven de meeste respondenten dat het pilootproject met transitiehuizen een belangrijke eerste stap is naar de uitbouw van een nieuwe penitentiaire praktijk. Verdere opvolging van dit onderzoek is belangrijk wanneer er effectief gestart wordt met transitiehuizen. Tijdens het pilootproject is het noodzakelijk dat er steeds voldoende aandacht wordt besteed aan de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis om de mogelijke knelpunten te vermijden.

BIBLIOGRAFIE

WETGEVING EN REGELGEVING

Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, *BS* 1 februari 2005.

Bijzondere Wet 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen, *BS* 15 augustus 1980.

Decreet 8 maart 2013 betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, *BS* 11 april 2013.

Interdepartementale Commissie Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. (2000). *Strategisch plan van de Vlaamse Gemeenschap. Missie, krachtlijnen, ambities, strategieën en kritische succesfactoren*. Brussel: ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Masterplan gevangeniswezen en internering, goedgekeurd door het kernkabinet, persbericht minister Koen Geens, 13 mei 2016.

Minister van Justitie (2008). *Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden*. Brussel: FOD Justitie.

Samenwerkingsakkoord van 28 februari 1994 tussen het Ministerie van Justitie en het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap inzake de sociale hulpverlening aan gedetineerden met het oog op hun sociale re-integratie, gewijzigd op 7 juli 1998.

Wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *BS* 15 juni 2006.

WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR

Andrews, D. A., Bonta, J., & Hoge, R. D. (1990). Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 17 (1), pp. 19-52.

Andrews, D., Bonta, J., & Wormith, J. (2011). The Risk-Need-Responsivity (RNR) Model: Does Adding the Good Lives Model Contribute to Effective Crime Prevention? *Criminal Justice and Behavior*, 38 (7), pp. 735-1282.

Bauwens, A. (2015). *Positieve kijk helpt gedetineerden: Maar je hebt dan wel partners nodig*. Geraadpleegd op 5 maart 2018, via <https://sociaal.net/analyse-xl/positieve-kijk-helpt-gedetineerden/>

- Bentham, J. (1971). *Panopticon Or the Inspection House*. Lausanne: Université de Lausanne.
- Beyens, K. & Tournel, H. (2010). *Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview*. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Red). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 200-232). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Beyens, K. (2013). *Penologisch perspectief*. In H. Claus et al. (eds.). *De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 19-31). Brussel: ASP.
- Beyens, K., Claus, H., & Naessens, L. (2014). Meer van hetzelfde: is dat wel een goed idee? *Panopticon*, 35 (3), pp. 213-218.
- Beyens, K., Gilbert, E., & Devresse, M. S. (2012). Architecturale behoeften van gevangenisbewoners en gebruikers. *Fatik*, (133), pp. 5-16.
- Billiet, J. (2013). *De selectie van de eenheden: steekproeven*. In Billiet, J., & Waege, H. (Eds). *Een samenleving onderzocht: Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek* (2de druk, 13de oplage) (pp. 181-222). Berchem: Uitgeverij De Boeck.
- Bonta, J., & Andrews, D. A. (2007). *Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation*. Geraadpleegd op 7 januari 2018, via https://cpoc.memberclicks.net/assets/Realignment/risk_need_2007-06_e.pdf
- Bonta, J., Wallace-Capretta, S. & Rooney, R. (2000). A quasi-experimental evaluation of an intensive rehabilitation supervision program. *Criminal Justice and Behavior*, 27 (3), pp. 312-329.
- Bonta, J. (2002). Recidivepreventie bij jeugddelinquenten: een overzicht van de huidige kennis en een visie op de toekomst. *Justitiële Verkenningen*, 8, pp. 20-35.
- Brosens, D., De Donder, L., & Verté, D. (2013). *Hulp- en dienstverlening gevangenis Antwerpen: een onderzoek naar de behoeften van gedetineerden*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Christiaens, J., Geluyckens, T., Enhus, E., & Dumortier, E. (2009). *Eindrapport Voor het eerst geplaatste delinquenten minderjarigen en recidive*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Claus, H. (2013a). *Voorwoord*. In H. Claus et al. (eds.). *De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 7-10). Brussel: ASP.
- Claus, H. (2013b). *Inleiding*. In H. Claus et al. (eds.). *De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 11-16). Brussel: ASP.

- Claus, H. (2013c). Van gevangenis naar detentiehuis: Van Don Quichot en Ducpétiaux. *Fatik*, (137), pp. 23-29.
- Claus, H. (2013d). *De weerstanden weerlegd*. In H. Claus et al. (eds.). De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak (pp. 89-94). Brussel: ASP.
- Claus, H., Beyens, K., De Meyer, R., Gryson, M., & Naessens, L. (2013). *Juridisch perspectief*. In Claus, H., Beyens, K., De Meyer, R., Gryson, M., & Naessens, L. (Reds). Huizen: naar een duurzame penitentiaire aanpak (pp. 79-81). Brussel: ASP nv.
- Claus, H., Beyens, K., De Meyer, R., Gryson, M., & Naessens, L. (2013). *Huizen: naar een duurzame penitentiaire aanpak*. Brussel: ASP nv.
- Coene, G., Dumortier, E., Huisman, W., Ruiters, S., & van Stokkom, B. (2013). Levensbeschouwing, religie en criminaliteit, *Tijdschrift voor Criminologie*, 55 (2), pp. 121-138.
- Cullen, F., & Gendreau, P. (2001). From nothing works to what works: Changing professional ideology in the 21st century. *The Prison Journal*, 81 (3), pp. 313-338.
- Daems, T. (2008). Baksteen in de maag, steengruis in de nieren: De beleidsnota Justitie en het Masterplan 2008-2012 voor een gevangenisinfrastructuur in humane omstandigheden. *Panopticon*, pp. 67-79.
- Daems, T., & Robert, L. (2010). De verlossing is nabij. Fatik sprak met Shadd Maruna. *Fatik*, 28 (126), pp. 23-26.
- De Koster, K. (2017). Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. In Beyens, K., & Snacken, S. (eds.). *Straffen. Een penologisch perspectief* (pp. 619-642). Antwerpen: Maklu.
- De Meyer, R. (2013). *Architectuur en maatschappelijk verandering*. In H. Claus et al. (eds.). De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak (pp. 43-55). Brussel: ASP.
- De Smet, S. (2010). Kwalitatief effectiviteitsonderzoek: een open deur naar verborgen kamers. *Alert*, 36 (2), pp. 72-78.
- Decoene, S. (2017). *De Psychosociale Dienst. Op zoek naar een rehabilitatief project*. In K. Beyens, & S. Snacken (Reds.). *Straffen: een penologisch perspectief* (pp. 583-602). Antwerpen, België: Maklu.

- Decorte, T. (2010). *Kwalitatieve data-analyse in het criminologisch onderzoek*. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Red). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 441-472). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Goddard, T. & R Myers, R. (2017). Against evidence-based oppression: Marginalized youth and the politics of risk-based assessment and intervention, *Theoretical Criminology*, 21 (2), pp. 151-167
- Goethals, J. et al. (2003). *Ontwikkeling van relevante beleidsindicatoren inzake de kwaliteit en de effectiviteit van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden in de Vlaamse gevangenissen*. Vlaamse gemeenschap: Interuniversitair onderzoeksproject UGent, Vrije Universiteit Brussel, KULeuven.
- Gray, M., Plath, D., & Webb, S. (2009). *Evidence-based social work: a critical stance*. Oxon: Routledge.
- Gryson, M. (2013). *Oplossingsplan*. In H. Claus et al. (eds.). *De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 59-65). Brussel: ASP.
- Gryson, M., Rasschaert, M. & Wouters, S. (2017). Van gevangenis naar detentiehuis, *Lokaal September*, pp. 15-17.
- Hall, R. S., & Killackey, J. (2008). Correctional education from the perspective of the prisoner student. *Journal of Correctional Education*, 59(4), pp. 301-320.
- Hellemans, A., Aertsen, I., & Goethals, J. (2008). *Externe evaluatie Strategisch Plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: Eindrapport*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Hilarski, C., & Wodarski, J. (2001). The effective social worker. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 4 (1), pp. 19-39.
- Janssens, F. & Beyens, K. (2009). Nieuwe tijden, nieuwe gevangenissen. *Oikos*, 51 (4), pp. 6-20.
- Janssens, F. & Nuyts, K. (2000). Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden. Van Strategisch Plan tot sociaal engagement? *Alert*, 26 (6), pp.41-54.
- Janssens, F. (2014). De Huizen, een concept van de Belgische gevangenissen van de eenentwintigste eeuw, *Oikos*, 69 (2), pp. 84-96.
- Johnsen, B., Granheim, P-K., & Helgesen, J. (2008). *The quality of working life for prison officers in high security prisons, paper presented at the International Conference on Prison Officers and Prison Culture*. Sweden: Orebro University.

- Kuiper, C., Verhoef, J., de Louw, D., & Cox, K. (2004). *Evidence-based practice voor paramedici: methodiek en implementatie*. Utrecht: Lemma.
- Liebling, A. (2008). 'Titan' Prisons: do size, efficiency and legitimacy matter? (pp. 63-81). In Hough, M., Allen, R., & Solomon, E. (eds.). *Tackling prison overcrowding. Build more prisons? Sentence fewer offenders?* Bristol: Polity Press.
- Lipsey, M. W., & Wilson, D. B. (1993). The efficacy of psychological, educational, and behavioral treatment. *American Psychologist*, 48 (12), pp. 1181-1209.
- Lombroso, C. (1895). Atavisme and revolution. *The Contemporary Review*, 68, p. 42.
- Maesschalk, J. (2010). *Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek*. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Red). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 119-146). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Martinson, R. (1974). What works? Questions and answers about prison reform. *The Public Interest*, 35, pp. 22-54.
- Martos-García, D., Devís-Devís, J., & Sparkes, A. C. (2009). Sport and physical activity in a high security Spanish prison: An ethnographic study of multiple meanings. *Education and Society*, 14(1), pp. 77-96.
- Maruna, S. (2003). *Making Good. How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington DC: American Psychological Association.
- McNeece, C. A., & Thyer, B. A. (2004). Evidence-based practice and social work. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 1 (1), pp. 7-25.
- McNeill, F. (2012), 'Four forms of 'offender' rehabilitation: towards an interdisciplinary perspective'. *Legal and Criminological Psychology*, 17 (1), pp. 18-36.
- Menger, A., & Krechtig, L. (2006). *Het delict als maatstaf: Methodiek voor werken in gedwongen kader*. Amsterdam: SWP.
- Meyvis, W. (2002). *Hulpverlening en strafuitvoering: tussen praktische reflecties en reflectieve praktijk*. In Bouverne-De Bie, M., Kloeck, K., Meyvis, M., Roose, R., & Vanacjer, J. (Eds). *Handboek forensisch welzijnswerk* (pp. 229-316). Gent: Academia Press.
- Moerings, M., van Wingerden, S.G.C., & Vijfhuizen, P.J.(2006) *Exodus, op de goede weg? Eindrapportage van het evaluatieonderzoek naar Exodus*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

- Morgan, R. D., Steffan, J., Shaw, L. B., & Wilson, S. (2007). Needs for and barriers to correctional mental health services: Inmate perceptions. *Psychiatric services*, 58(9), pp. 1181-1186.
- Mortelmans, D. (2010). *Het kwalitatief onderzoeksdesign*. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Red). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 75-118). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Naessens, L. (2017). *Personeel*. In H. Claus et al. (eds.). *De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 69-75). Brussel: ASP.
- Naessens, L., Adouane, R. & Raeymaeckers, P. (2017) *Justitieel Welzijnswerk Brussel: een sterk netwerk*. Brussel: Odisee/Universiteit Antwerpen
- Noens, L., Roebben, K., Molmans, J., Claes, K., Vos, B., & Versele, A. (2016). Transitiehuizen... Naar een vorm van justitie die meer humaan en efficiënt is? *Panopticon*, 37 (4), pp. 387-392.
- Nuytiens, A. (2007). 'Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar 'desistance from crime' bij persistente (jeugd)delinquenten'. *PAN*, 2, pp. 41-56.
- O'Gorman, A., & Vander Laenen, F. (2010). *Ethische aspecten van het kwalitatief onderzoek*. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Red). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp.531-556). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Paterson, N. (2013). Het Vlaamse decreet hulp- en dienstverlening aan gedetineerden: tussenshalte of eindstation? *Tijdschrift voor strafbeleid en gevangeniswezen*, 138 (31), pp. 20-25
- Prior, D. & Mason, P. (2010). A different Kind of Evidence? Looking for 'What Works' in Engaging Young Offenders. *Youth Justice*, 10 (3), pp. 211-226
- Project Gedifferentieerde Strafitvoering en Detentie. (2012). *Synthesenota februari 2012: Stoute jongens, kleine klassen*. Vzw De Huizen.
- Roose, R., & Bouverne-De Bie, M. (2008). Forensisch welzijnswerk: meer dan humane detentie! *Panopticon*, 29 (2), pp. 1-5.
- Rovers, B. (2012). De bijrol voor professionals in evidence-based criminaliteitspreventie. *Justitiële verkenningen*, 38 (4), pp. 9-23.
- Sackett, D. L., Rosenberg, W., Gray, J. A., Haynes, R. B., & Richardson, W. S. (1996). Evidence based medicine: What it is and what it isn't. *British Medical Journal*, 312 (7023), pp. 71-72.

- Scheirs, V. (2014a). *De strafuitvoeringsrechtbank en het moeilijke evenwicht tussen het streven naar re-integratie en het inschatten van het risico op recidive*. In Beyens, K., Daems, T. & Maes, E. (Eds). *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot ene vrijheidsstraf* (pp. 133-154). Antwerpen: Maklu.
- Scheirs, V. (2014b). *De strafuitvoeringsrechtbank aan het werk*. Antwerpen: Maklu.
- Schlesinger, R. (2005). Better myself: Motivation of African Americans to participate in correctional education. *Journal of Correctional Education*, 56(3), pp. 228–252.
- Shulman, E., Steinberg, L., & Piquero, A. (2013). The Age-Crime Curve in Adolescence and Early Adulthood is Not Due to Age Differences in Economic Status. *Journal of Youth and Adolescence*, 42 (6), pp. 848-60.
- Snacken, S., & Beyens, K. (2017). *Het Belgische beleid ten aanzien van de gevangenisstraf en haar alternatieven*. In Beyens, K., & Snacken, S. (Eds). *Straffen: Een penologisch perspectief* (pp. 95-136). Antwerpen: Maklu-Uitgevers nv.
- Snacken, S., & Kennes, P. (2017). *De interne rechtspositie van gedetineerden* (pp. 425-467). In Beyens, K. & Snacken, S. (Eds.). *Straffen. Een penologische perspectief*. Antwerpen: Maklu-Uitgevers nv.
- Sutherland, E. H. (1939). *Principles of criminology (3rd ed.)*. Chicago: J. B. Lippincott Taft.
- Tournel, H., & Snacken, S. (2008). *Vorming, opleiding en arbeidstoeleiding in zeven Vlaamse gevangenissen*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel en Koning Boudewijnstichting.
- Vaillant, G. E. (2005). Shared Beginnings, Divergent Lives: Delinquent Boys to Age 70. *American Journal of Psychiatry*, 162 (2), p. 411.
- Van der Laan, G. (2006). *Maatschappelijk werk als ambacht: inbedding en belichaming*. Amsterdam: SWP.
- Van der Lans, J. (2012). *Transparante professionals: op zoek naar een eigen-wijze openheid*. In Uitermark, J., Gielen, A., Ham, M. (Red.), *Wat werkt nu werkelijk? Politiek en praktijk van sociale interventies* (pp. 217-239). Amsterdam: Van Gennep.
- Van Der Velpen, J. (2013). *Hoop is een werkwoord*. In H. Claus et al. (eds.). *De Huizen. Naar een duurzame penitentiaire aanpak* (pp. 32-33). Brussel: ASP.

- Van Haegendoren, M., Lenaers, S., & Valgaeren, E. (2001). *De Gemeenschap achter tralies: Onderzoek naar de behoeften van gedetineerden aan maatschappelijke hulp- en dienstverlening*. Diepenbeek: Sociaal Economisch Instituut.
- Van Yperen, T. (2012). *Do's-And-don'ts in de jeugdzorg: werkende principes en ingrediënten*. In Uitermark, J., Gielen, A., Ham, M. (Red.), *Wat werkt nu werkelijk? Politiek en praktijk van sociale interventies* (pp. 66-84). Amsterdam: Van Genneep.
- Vander Laenen, F. (2010). *Focusgroepen*. In Decorte, T., & Zaitch, D. (Red). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 233-260). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Vander Laenen, F., & Polfliet, K. (2010). Het forensisch welzijnswerk in Vlaanderen, een stand van zaken, *Welzijnsgids (Mechelen)*, pp. 113-131.
- Wampold, B. E., Mondin, G. W., Moody, M., Stich, F., Benson, K., & Ahn, H. (1977). A meta-analysis of outcome studies comparing bona fide psychotherapies: Empirically. *Psychological Bulletin*, 122 (3), pp. 203-215.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation: Beyond the risk paradigm*. New York, NY: Routled
- Ward, T., & Stewart, C. (2003). Criminogenic needs and human needs: A theoretical model. *Psychology, Crime & Law*, 9 (2), pp. 125-143.
- Ward, T., Melsner, J., & Yates, P. M. (2007). Reconstructing the risk-need-responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation. *Aggression and Violent Behavior*, 12 (2), pp. 208-228
- Webb, S. (2001). Some considerations on the validity of evidencebased practice in social work. *British journal of social work*, 31 (1), pp. 57-79.
- Weisburd, D., Lum, C. M., & Petrosino, A. (2001). Does research design affect study outcomes in criminal justice? *The Annals of the American Academy of Political and Social Research*, 578 (1), pp. 50-70.

NIET WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR

- Basisvisie Klasbak.* (n.d.). Geraadpleegd op 18 maart 2018, via http://www.klasbak.net/doc/Klasbak%20Basisvisie_FINAL.pdf
- Centrum voor Basiseducatie vzw. (n.d.). *Welke opleidingen kan je volgen?* Geraadpleegd op 18 maart 2018, via <https://www.basiseducatie.be/welke-opleidingen-kan-je-volgen>
- CGG Vlaams Brabant Oost vzw. (n.d.). *Forensische zorg.* Geraadpleegd op 17 maart 2018, via http://www.cgg-vbo.be/nl/aanbod/forensische-hulpverlening_20.aspx
- Crevits, H. (2017). *Persbericht kabinet Vlaams minister van Onderwijs.* Geraadpleegd op 18 maart 2017, via <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/centra-voor-volwassenenonderwijs-kunnen-zich-nog-meer-specialiseren-in-onderwijs-voor-gedetineerden>
- De Rode Antraciet vzw (2017). *Jaarplan 2017.* Geraadpleegd op 17 maart 2018, via <https://derodeantraciet.be/wp-content/uploads/2017/05/Jaarplan-2017.pdf>
- De Rode Antraciet vzw. (2015a). *Sport en cultuur in de gevangenis.* Geraadpleegd op 17 maart 2018, via <https://derodeantraciet.be/>
- De Rode Antraciet vzw. (2015b). *De Rode Antraciet: Historiek.* Geraadpleegd op 2 maart 2018, via <https://derodeantraciet.be/historiek/>
- Geens, K. (2015). *Toespraak: Tralies uit de weg en thuisfront.* Geraadpleegd op 27 maart, via www.koengeens.be/news/2015/10/27/toespraak-tralies-uit-de-weg-en-thuisfront
- Geens, K. (2017a). *Burgemeesters Genk en Ieper steunen detentiebeleid Minister Geens met focus op re-integratie.* Geraadpleegd op 3 april 2018, via <https://www.koengeens.be/news/2017/01/09/burgemeesters-genk-en-ieper-steunen-detentiebeleid-minister-geens-met-focus-op-re-integra>
- Geens, K. (2017b). *Transitiehuis moet overgang van gevangenis naar samenleving vergemakkelijken.* Geraadpleegd op 26 oktober 2017, via <https://www.koengeens.be/news/2017/01/09/transitiehuis-moet-overgang-van-gevangenis-naar-samenleving-vergemakkelijken>
- Geens, K., De Block, M., & Jambon, J. (2016). *Persbericht Masterplan gevangenissen en internering.* Geraadpleegd op 1 mei 2018, via <https://www.koengeens.be/news/2016/05/13/masterplan-gevangenissen-en-internering-terugdringen-overbevolking-gevangenissen-en-aange>

- Hermans, C. (2007). *Psychosociale Dienst (PSD)*. Geraadpleegd op 16 maart 2018, via https://www.vrijplaats.net/psychosociale-dienst-psd/#_edn1
- Kaesemans, G. (2014). *Forensische zorg door de centra geestelijke gezondheidszorg. Leidraad doorheen de multidisciplinaire ambulante hulpverlening aan personen met een justitieel statuut*. Brussel: Zorgnet Vlaanderen
- Prison Gear. (n.d.). *Project gevangeniscomplex Haren: Gevangen in een dorp*. Geraadpleegd op 10 april 2018, via http://www.prisongear.be/uploads/news/id72/bMa-Haren_RUIMTE-Haren.pdf
- Strategische Adviesraad Welzijn, Gezondheid en Gezin. (2012). *Advies over de organisatie van de hulp- en dienstverlening aan gedetineerden* [Overheidspublicatie]. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Stuurgroep volwassenonderwijs. (2012). *Over Klasbak*. Geraadpleegd op 19 maart 2018, via <http://klasbak.net/index.php/over-klasbak>
- Van Wanzele, I. (2009). Verder denken dan de muren. *MagEzine*, 113. Geraadpleegd op 18 maart 2018, via <https://www.vdab.be/magezine/sep09/muren.shtml>
- Vlaamse gemeenschap. (2010). *Hulp- en dienstverlening aan gedetineerden* [Brochure]. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, afdeling Welzijn en Samenleving.
- Vlaamse Overheid. (2014). *Strategisch plan voor hulp- en dienstverlening aan gedetineerden 2015-2020* [Overheidspublicatie]. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Vlaanderen. (n.d.). *Centra voor geestelijke gezondheidszorg*. Geraadpleegd op 3 maart 2018, via <https://www.zorg-en-gezondheid.be/centra-voor-geestelijke-gezondheidszorg>
- Vovco: *gedetineerden*. (n.d.). Geraadpleegd op 18 maart 2018, via <https://www.vocvo.be/content/gedetineerden>
- vzw De Huizen. (2017). *Aanbevelingen voor kwalitatieve en succesvolle transitiehuizen* [Aanbevelingsnota]. Werkgroep strategie De Huizen vzw.

BIJLAGEN

Bijlage 1   Voorbeeld van een Oplossingsplan

Bijlage 2   Mail respondenten

Bijlage 3   Interviewschema

Bijlage 4   Informed consent

Bijlage 5   Codeboom

BIJLAGE 1 VOORBEELD VAN EEN OPLOSSINGSPLAN

1. Persoonlijke gegevens

Naam: Hicham E.B.

Geboortedatum: 01/01/1984

Geboorteplaats: R.

Nationaliteit: Belg

Adres: Kerkstraat 3 in K.

2. Juridische situatie, vonnissen en feiten

Hicham heeft een straf totaal van 5 jaar. Hij zit momenteel 2 gevangenisstraffen uit waarvan 1 herroepen probatiemaatregel.

Op 01/02/2010 werd hij door de CR te O. veroordeeld tot 2 jaar gevangenisstraf met probatieuitstel gedurende 5 jaar voor een aantal inbraken en diefstallen in warenhuizen en andere winkels. De probatie werd herroepen op 10/01/2012.

Verder liep Hicham op 02/02/2012 een nieuwe veroordeling op: 3 jaar gevangenisstraf wegens een diefstal met geweld - slagen en verwondingen. Voor deze feiten zat hij in voorhechtenis sinds 01/11/2011.

Op het strafregister van Hicham E.B. staan, naast de veroordelingen die hij momenteel uitzit, een veroordeling van de Politierechtbank te O. (01/02/2008) wegens intoxicatie achter het stuur en het rijden zonder verzekering.

Ook werd Hicham als minderjarige al eens onder toezicht geplaatst door de Jeugdrechter wegens het dealen van drugs. Hij zat toen 2 maand in een gesloten inrichting voor minderjarigen (van 02/01/2000 - 02/03/2000).

3. Huidige situatie en te ondernemen stappen

3.1. Woonst

Hicham kan terug naar de gezinswoning waar zijn vrouw en zoon wonen. Er dienen geen stappen gezet te worden op het vlak van woonst.

3.2. Inkomen

Tot aan zijn detentie ontving Hicham een werkloosheidsuitkering van 320 Euro per maand. Na zijn detentie wil Hicham aan het werk. Hicham heeft in totaal ongeveer voor 25.000 Euro aan schulden (boetes, gerechtskosten, burgerlijke partij). Hij wil een volledig en concreet beeld krijgen van zijn schulden en indien mogelijk al tijdens de detentie zijn burgerlijke partijen beginnen afbetalen.

Er wordt een financiële begeleiding opgestart met het CAW om de schulden in kaart te brengen en te starten met een afbetalingsplan. Er wordt contact opgenomen met de RVA om de papieren i.v.m. de werkloosheidsuitkering in orde te brengen. Er wordt contact gelegd met herstelbemiddeling om de afbetaling van de burgerlijke partijen te bespreken.

3.3. Sociaal netwerk

Hicham is gehuwd met Sadia B. en heeft een zoon van 1 jaar, Bilal E.B. Na detentie gaat hij opnieuw bij hen wonen. Hicham wordt gesteund door zijn ouders, 3 broers en 2 zussen, die allen op bezoek komen. Deze relaties zijn van belang voor Hicham, onder andere ter ondersteuning van zijn reclassering en het voorkomen van herval.

De detentie moet uitgevoerd worden in de regio van zijn familie, zodat maximaal bezoek van zijn vrouw, zoon, ouders, broers en zussen mogelijk is.

3.4. Rol in de samenleving

Hicham stopte zijn opleiding op 18 jaar. Hij had toen 3 jaar automechanica gevolgd, en was 2 keer gestart met het 4de jaar bouw, maar maakte dit niet af. Hij heeft dus geen diploma middelbaar onderwijs en geen getuigschrift van een beroepsopleiding. Hij wil graag zijn diploma middelbaar onderwijs behalen en een opleiding automechanica volgen om zijn kansen op de arbeidsmarkt te verhogen.

Hicham heeft werkervaring via interims als verkoper voor verschillende GSM-operatoren, in het autobedrijf van zijn oom en in de horeca.

Hicham is bereid om aan een aantal probleemgebieden te werken die hem in het verleden in moeilijkheden brachten: druggebruik en verkoop van drugs, financiële moeilijkheden, een mogelijke ADHD-problematiek, agressie en een gebrek aan opleiding en werkervaring.

In september 2012 wordt de eerste cyclus van de opleiding automechanica opgestart.

Zowel i.v.m. druggebruik als agressie en een mogelijke ADHD-problematiek worden er oriënterende en diagnostische stappen gezet. Hiervoor worden er individuele gesprekssessies opgestart bij de Horizon en er wordt contact opgenomen met een diagnostisch centrum voor ADHD.

4. Detentieplan

De detentie start met een verblijf in **huis A** met medium beveiliging in de Vlaamse Ardennen (omwille van de familiale banden). Hier ligt de nadruk op de opleiding automechanica, die start in september 2012 en het stimuleren van beroepsattitude in de keukenploeg.

Tijdens het verblijf in huis A wordt er gestart met oriënterende gesprekken met het CAW, de dienst herstelbemiddeling en De Horizon. Deze gesprekken gaan in de eerste periode door in het huis. Vanaf november 2012 kunnen deze gesprekken ook deels ambulantly doorgaan. Dit wordt gradueel opgebouwd tot februari 2013: in november 2012 kan er 1 ambulantly gesprek doorgaan, in december 2, in januari 3 en in februari 4.

Indien gewenst kunnen er eventueel groepssessies rond verslaving mee gevolgd worden in huis B, en kan er beroep gedaan worden op een coach van Velkro (als er uit het werk in de keukenploeg werkpunten op het vlak van arbeidsattitude zichtbaar zouden worden).

In deze eerste fase dienen de papieren met de RVA in orde gebracht te worden en wordt er gezocht naar een diagnostisch centrum dat Hicham kan testen op ADHD.

Maximaal bezoek van zijn familie moet mogelijk gemaakt worden.

Eind februari 2013 volgt de overstap naar **huis B** voor de tweede cyclus van de opleiding automechanica. Vanaf maart 2013 start deze cyclus en kunnen er praktijkdagen gevolgd worden bij een autogarage in de regio. De frequentie hiervan wordt gradueel opgebouwd van wekelijks naar meermaals per week, tot de stage in mei 2013 start.

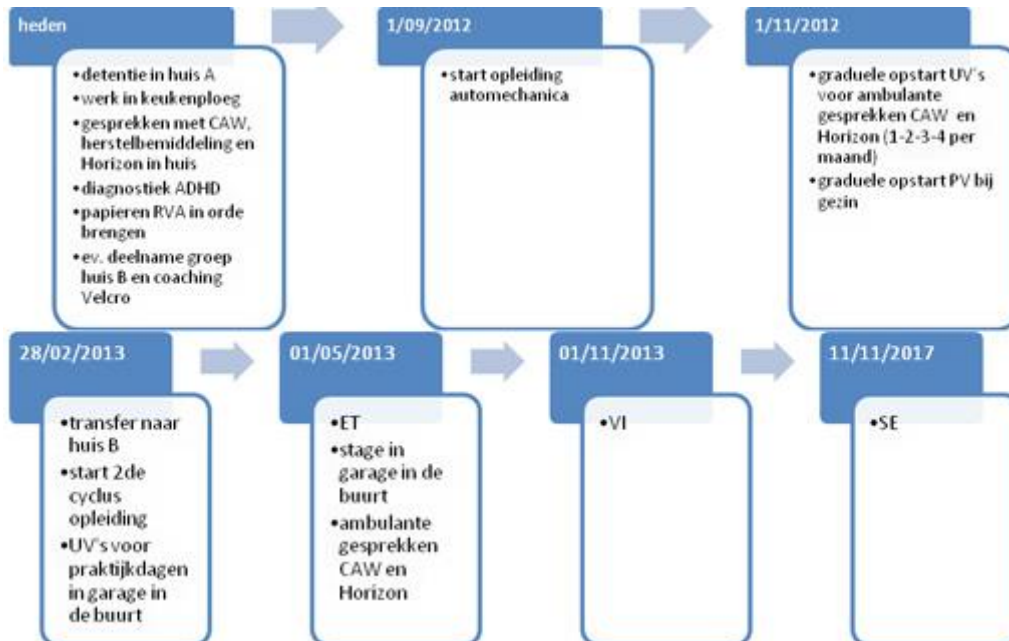
De gesprekken met de begeleidende diensten (CAW, herstelbemiddeling en de Horizon) kunnen vanaf dan ambulantly verder gezet worden. Indien gewenst kunnen de groepssessies rond verslaving in het huis verder gevolgd worden en kan er in deze fase ook een begeleiding rond ADHD en/of agressie opgestart worden.

Vanaf 1/11/2012 wordt er gestart met penitentiary verlof bij het gezin.

5. Sociaal reclasseringsplan

Vanaf **mei 2013** gaat de opleiding automechanica gepaard met een stage. Die kan uitgevoerd worden binnen de modaliteit elektronisch toezicht. Vanaf dan kan Hicham terug bij zijn gezin gaan wonen. Na het beëindigen van de opleiding wil Hicham zo snel mogelijk aan het werk, al dan niet op de stageplaats. Op dit moment wordt de financiële begeleiding door het CAW geïntensifieerd om de afbetaling van zijn schulden te herbekijken en herberekenen. Ook de begeleiding bij De Horizon wordt dan mogelijk tijdelijk geïntensifieerd, om de overgangsfase mee te begeleiden.

6. Tijdspad

BIJLAGE 2 MAIL RESPONDENTEN

Beste mevrouw/meneer (naam contactpersoon)

Ik, Linde Tilley, ben studente Criminologische wetenschappen aan de VUB te Etterbeek. In het kader mijn masterproef voer ik een kwalitatief onderzoek uit door middel van semigestructureerde diepte-interviews. Dit onderzoek stelt het in kaart brengen van de percepties, beelden en verwachtingen van actoren uit het werkveld over de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis tot doel. Daarom ben ik benieuwd naar uw mening.

Vzw De Huizen pleit voor een volledige vervanging van alle huidige gevangenissen door detentiehuisen. De huidige regering besliste om een pilootproject op te starten met transitiehuisen. Het pilootproject is enerzijds goed nieuws, want dit betekent dat de eerste detentiehuisen, onder de vorm van een transitiehuis, binnenkort gerealiseerd zullen worden. Maar deze keuze houdt ook een risico in: de gedetineerde krijgt niet van bij aanvang een individuele planbegeleider die doorheen alle stadia van de re-integratie hem of haar begeleidt. In mijn masterproef wil ik nagaan hoe de hulp- en dienstverlening in een transitiehuis georganiseerd kan worden.

De interviews worden door mij afgenomen. De data-analyse van deze interviews worden met de nodige discretie en anonimiteit verwerkt. Indien u akkoord gaat, wordt er een opname gemaakt van het interview. Deze opname wordt niet publiekelijk verspreid, maar is een hulpmiddel bij de verwerking van de data. Het interview zal plaatsvinden op een moment en plaats door u gekozen en zal ongeveer 1 uur in beslag nemen.

Vanaf 5 februari ben ik beschikbaar op maandag, woensdag, vrijdagnamiddag en zaterdag. Indien u verdere informatie wenst kan u me steeds contacteren via e-mail of GSM. Als u beslist deel te nemen, maken we een afspraak voor het interview.

Alvast dank voor uw interesse!

Met vriendelijke groeten

Linde Tilley

e-mail: linde.tilley@vub.be

GSM: 0479 26 31 78

BIJLAGE 3 INTERVIEWSCHEMA

Voorstelling interview + opzet masterproef

Ik ben Linde Tilley, student criminologie aan de Vrije Universiteit Brussel. In het kader van mijn masterproef voer ik een kwalitatief onderzoek uit door middel van semigestructureerde diepte-interviews. Dit onderzoek stelt het in kaart brengen van de percepties, beelden en verwachtingen van actoren uit het werkveld over de organisatie van hulp- en dienstverlening in een transitiehuis tot doel. Al de informatie bekomen uit dit interview wordt strikt anoniem verwerkt en het interview zal ongeveer een uur duren. Graag zou ik, met uw akkoord, het interview willen opnemen. Deze opname wordt verwerkt met de nodige respect voor privacy en anonimiteit. U hebt steeds de mogelijkheid om een antwoord te weigeren, het interview is gebaseerd op vrije medewerking. U hebt ook steeds de mogelijkheid om meer uitleg te vragen.

Openingsvragen

- Welke functie vervult u momenteel?
  - Heeft u naast deze functie nog andere taken?
  - Waarom hebt u gekozen voor deze job?
  - Waarom hebt u gekozen voor het werken met deze doelgroep?
  - Heeft u een specifieke rol gehad in de oprichting van vzw De Huizen? Zo ja, welke?

Transitievragen

- De literatuur omschrijft dat bij het bouwen van de gevangenissen in België er onvoldoende rekening is gehouden met de doelstellingen van de Basiswet (re-integratie, normalisering, responsabilisering, herstel en participatie)
  - Bent u hiermee akkoord? Waarom wel/ waarom niet?
  - Hoe zou u de huidige Belgische gevangenissen omschrijven?
  - Vindt u de oprichting van detentiehuisen een goed alternatief op de huidige gevangenissen? Waarom wel/ waarom niet?
  - Wat vindt u van het idee om een massa-gevangenisdorp te bouwen in Haren?

Specifieke vragen

• Samenwerking justitie en welzijn

- Hoe verloopt de samenwerking tussen Justitie en welzijnswerk vandaag volgens u?
  - Hoe kan deze samenwerking volgens u verbeterd worden?
  - Ervaart u een spanningsveld tussen controle en hulpverlening?
- Zou u bij de oprichting van transitiehuizen nog steeds werken met de scheiding justitie en de Vlaamse gemeenschap? Waarom wel/ waarom niet?
  - Welke rol kan de PSD hebben in een transitiehuis?
  - Welke rol kan het JWW hebben in een transitiehuis?
- Justitie en het welzijnswerk hebben een ander soort beroepsgeheim. Justitie heeft een rapportageopdracht en is dus beperkt in zijn beroepsgeheim, terwijl welzijnswerk een beroepsgeheim heeft.
  - Welke waarde hecht u aan beroepsgeheim?
  - Is het volgens u mogelijk dat één persoon zowel rapporteert als begeleidt? Waarom wel/ waarom niet?
  - In detentiehuizen wil men werken met een individuele planbegeleider die samen met de gedetineerde een oplossingsplan opstelt (zowel reclasserings- als detentieplan), maar ook een rapportage-opdracht heeft.
    - Welk soort van beroepsgeheim moet deze persoon hebben volgens u wanneer hij werkt in een transitiehuis?
  - Het idee is er dat deze planbegeleider voor hij rapporteert aan bijv. SURB eerst altijd een overleg heeft met de gedetineerde, zodat de gedetineerde steeds betrokken is.
    - Wat vindt u van dit idee?

• Verloop van personeel

- Uit literatuur blijkt dat er vaak een groot verloop is van personeel binnen het welzijnswerk en justitie.
  - Ervaart u dit binnen uw organisatie?
  - Ervaart u dit binnen de forensische context?
  - Zou u dit als een probleem omschrijven?
  - Wat zijn volgens u hiervan de oorzaken?
    - Hoe kunnen deze oorzaken aangepakt?

• Penitentiaire bewakingsassistenten

- In detentiehuizen wil men werken met een huisbegeleider i.p.v. een penitentiaire bewakingsassistent. Deze persoon staat in voor de goede orde

en samenleving in een detentiehuis en neemt dus naast de beveiligende functie ook een meer begeleidende functie op.

- Moet het idee om te werken met een huisbegeleider een penitentiaire bewakingsassist behouden blijven in een transitiehuis? Waarom wel / waarom niet?

- In het Personeelsplan van vzw De Huizen staat omschreven dat deze persoon een bachelorsdiploma in de menswetenschappen moet hebben.
  - Wat vindt u van dit idee?
  - Welke competenties moet een huisbegeleider hebben volgens u?

- **Lage bekendheid/bereikbaarheid**

- Uit onderzoek blijkt dat de diensten die hulp verlenen aan gedetineerden vaak onbekend zijn bij gedetineerden.
  - Hebt u het gevoel dat de organisatie waarbinnen u werkt gekend is bij gedetineerden?
  - Hoe maken jullie jullie organisatie gekend?
  - Hebt u het gevoel dat gedetineerden weten met welke problemen en vragen ze bij welke dienst ze terecht kunnen?
  - Hoe kan de bekendheid van de diensten verbeterd worden?
- Taalbarrière kan een belangrijke drempel zijn in de toegang tot hulp- en dienstverlening.
  - Hoe gaat uw organisatie hiermee om?
  - Bereiken jullie anderstalige gedetineerden?
  - Welke hulpmiddelen gebruiken jullie om deze taalbarrière te verhelpen?
  - Hoe gaan transitiehuizen het beste om met deze barrière?

- **Wachlijsten**

- Vandaag wordt er soms gewerkt met wachlijsten voor deelname aan hulp- en dienstverlening.
  - Werkt uw organisatie met wachlijsten?
    - Indien ja: Hoe gaan jullie hiermee om?
  - Hoe moet er omgegaan worden met wachlijsten om toegang te krijgen tot een transitiehuis?
    - Moeten volgens u bepaalde groepen van gedetineerden voorrang krijgen? Waarom wel / waarom niet?
    - Op basis van wat moet er bepaald worden of iemand naar een transitiehuis gaat (bijvoorbeeld: tijdsvoorwaarden, risicotaxatie)?

- **Gebrek aan infrastructuur**

- Het gebrek aan beschikbare ruimten blijkt een belangrijk knelpunt te zijn in de organisatie van hulp- en dienstverlening in de gevangnissen (vb. gebrek aan leslokalen, fitnessruimtes, gesprekslokalen)
  - Ervaart u dit in praktijk als een probleem?
  - Hoe kunnen transitiehuizen tegemoet komen aan dit probleem?
  - Het idee van vzw De Huizen is om gedetineerden zoveel mogelijk gebruik te laten maken van beschikbare infrastructuur uit de omgeving (vb. de lokale sporthal)
    - Wat vindt u van dit idee? Waarom goed idee / niet goed idee?

- **Oplossingsplan**

- In detentiehuizen wil men werken met een individuele planbegeleider die de gedetineerde helpt te re-integreren vanaf dag 1 v/d detentieperiode door middel van het Oplossingsplan (reclasserings- en detentieplan).
  - Wat vindt u van het idee dat het reclasseringsplan en detentieplan worden samengevoegd in één plan?
  - Moet het idee om te werken met het Oplossingsplan behouden blijven in een transitiehuis? Waarom wel / waarom niet?
  - Wanneer moet men starten met het opmaken van het Oplossingsplan?
    - Reeds in de gevangenis of vanaf dat iemand in een transitiehuis verblijft?
    - Indien men start in de gevangenis: wie staat in voor de opmaak van dit plan?
    - Welke actoren in de gevangenis spelen een belangrijke rol om de overgang naar een transitiehuis vlot te laten verlopen?

Besluitende vragen

- Wat vindt u ervan dat de regering heeft beslist om piloottrajecten op te starten met transitiehuizen (einde van de straf) in plaats van detentiehuizen (volledige straf)?
  - Vindt u de oprichting van transitiehuizen de 'juiste' eerste stap? Waarom wel / waarom niet?
  - Waarom denkt u dat men deze keuze heeft gemaakt?

Afronding interview

Heeft u nog iets toe te voegen aan het gesprek of zou u graag nog ergens even willen op ingaan? Ik zou u alvast heel graag willen bedanken dat ik dit interview mocht afnemen. Ik breng u op de hoogte van de resultaten van zodra de masterproef is afgerond.

BIJLAGE 4 INFORMED CONSENT

VRIJE
UNIVERSITEIT
BRUSSEL

Vrije Universiteit Brussel
Pleinlaan 2
1050 Elsene

Ondergetekende, _____ (naam deelnemer)
verklaart hierbij dat

- (1) ik uit vrije wil deelneem aan het onderzoek en het bijhorende interview
- (2) ik duidelijk geïnformeerd ben over het doel van het onderzoek
- (3) ik ervan op de hoogte ben dat de gegevens van dit interview op een anonieme en discrete manier verwerkt zullen worden
- (4) ik desgewenst een samenvatting van de onderzoeksbevindingen kan bekomen
- (5) ik op elk moment het interview kan stopzetten
- (6) ik desgewenst mijn antwoorden steeds kan aanpassen of intrekken

Contactgegevens onderzoeker:

naam: Linde Tilley
e-mail school: linde.tilley@vub.be
e-mail thuis: tilleylinde@hotmail.com
GSM: 0479 26 31 78

Gelezen en goedgekeurd op _____ (datum)

Handtekening deelnemer

Handtekening onderzoeker

BIJLAGE 5 CODEBOOM

